În colecția „Meridiane“ au apărut:

Branislav Nușici
ANII DE ȘCOALĂ

★

Langston Hughes
O ÎNTÎMPLARE NEPLĂCUTĂ CU ÎNGERI

★

Krishan Chandar
CÎND VORBESC STATUILE

★

Kliment Țacev
FRATELE

Lei 1,50

KAREL ČAPEK ★ DISPARIȚIA ACTORULUI BENDA

Meridiane

KAREL ČAPEK

DISPARIȚIA ACTORULUI BENDA

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Meridiane

KAREL ČAPEK

DISPARIȚIA ACTORULUI BENDA

În romînește de:
IHOR LEMNIJ

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURA ȘI ARTA

Din volumele :
Karel Čapek : *„Povídky z jedné Kapsy, Povídky z druhé Kapsy"*, Československý spisovatel, Praha 1955 şi Карел Чапек *„Дассказы, очерки пьесы"*, Государственное издательство художественной литературы, Москва 1954.

KAREL ČAPEK — UN RAPSOD AL „OMULUI MĂRUNT"

Karel Čapek sau umanismul mic-burghez... Karel Čapek sau de la un pragmatism sceptic la un umanism militant... Nu e uşor să încerci a defini locul acestei personalităţi contradictorii şi multiforme în literatura cehă sau în panorama literaturii universale. Disputa în jurul operei lui Čapek nu e terminată, de altfel, nici chiar în patria lui. Nu este, însă, mai puţin adevărat că există, totuşi, o seamă de puncte de reper foarte sigure care permit să ne apropiem de conturarea acestei tulburătoare şi în acelaşi timp atrăgătoare figuri, cu destule şanse de a respecta adevărul istoric cel mai riguros. Ele ne sînt oferite din belşug de însăşi viaţa şi opera lui Karel Čapek.

Şi, evocînd în minte etapele creaţiei sale, gîndul te duce la ceea ce spunea Maxim Gorki despre natura celor două culturi care există în sînul fiecărei literaturi. Dacă umanismul burgheziei — spunea autorul *Mamei* şi al lui *Klim Samghin* — ar tinde într-adevăr să trezească şi să educe în oameni sentimentul demnităţii umane, conştiinţa forţei lor colective, a valorii lor de organizatori ai lumii şi ai forţelor naturii, el ar trebui să se inspire nu din ideea meschină şi abjectă a suferinţei inevitabile, a compasiunii pasive, ci să suscite un sentiment de repulsie activă împotriva oricăror suferinţe şi mai ales împotriva suferinţelor generate de cauze economice şi sociale.

Între cei doi poli, ai unui fals umanism și ai unui umanism autentic — spre care a înclinat din ce în ce mai mult în ultima parte a vieții — s-a situat și întreaga operă a lui Čapek. Căci începînd să scrie sub semnul unui iremediabil scepticism, nutrind convingerea că nimic nu poate fi îmbunătățit sau schimbat în mod radical și că, în cel mai bun caz, se poate ajunge ici și colo doar la ameliorări neînsemnate în viața omului, creația lui Čapek a evoluat — cu abateri și contorsiuni — pînă la o poziție combativă și lipsită de echivoc față de inamicii omului și ai omeniei, pînă la o satiră necruțătoare la adresa militarismului și imperialismului, pînă la o apărare activă a valorilor imprescriptibile ale rațiunii umane și a omului simplu și asuprit de pretutindeni.

Dar dacă această evoluție a putut avea loc, dacă ea s-a întîmplat aievea, e pentru că atît în viața cît și în opera lui Karel Čapek au existat dintru început germenii care au făcut-o posibilă. Acești germeni au fost interesul lui din totdeauna pentru ceea ce numim noi astăzi problematică socială, pasionata lui aplecare spre aspectele cele mai variate ale vieții de fiecare zi și ale lumii în care îi era dat să trăiască și dragostea lui caldă, înțelegătoare, atotcuprinzătoare pentru omul simplu, pentru „omul mărunt".

Născut în orășelul Mala Svatonevice, în 1898, Čapek își face studiile la Praga și în străinătate și, foarte de timpuriu, hotărăște să-și închine viața scrisului. Primele lui cărți apar către sfîrșitul și în perioada imediat următoare celui dintîi război mondial: volumul de povestiri *Răstignirea* în 1917, drama *R.U.R.* și comedia *Brigandul* în 1920 și din nou o culegere de schițe, intitulată *Povestiri chinuitoare* în 1921. Într-un răstimp scurt, Čapek își cîștigă un loc de frunte în literatura patriei sale și foarte curînd devine cunoscut și departe peste hotarele ei, prin cîteva calități care s-au dovedit a fi tot atîtea caracteristici ale scrisului lui și pe care le vom întîlni, apoi, mereu, creînd atmosfera aceea atît de personală a tuturor cărților sale. Căci, dacă într-adevăr, e greu să faci o judecată de valoare asupra operei lui Čapek în totalitatea ei, atît de variată și de derutantă în sensurile ei contradictorii, este, dimpo-

trivă, destul de lesnicios a stabili ceea ce a constituit întotdeauna farmecul ei cuceritor și i-a împrumutat o trăinicie pe care curgerea vremii nu vine decît s-o confirme, anume: omenia și dragostea lui pentru multiplele aspecte ale vieții, umorul și neobișnuitul lui dar de observație, limba lui savuroasă și puterea lui de fabulație.

E aproape un loc comun să spui despre Čapek că a iubit omul, ca entitate biologică, ca puțini alți scriitori, că a iubit mai ales omul de toate zilele cu micile lui necazuri și bucurii cotidiene, cu viața lui măruntă și întîmplările ei obișnuite. Și, cu adevărat, el nu și-a ales niciodată drept eroi pe anatemizați, proscriși sau eretici; oamenii lui iubesc micile bucurii ale vieții: un trai tihnit, un interior confortabil, munca făcută cu plăcere, somnul reparator după truda zilnică etc. Dar iubind viața tihnită, fără accidente și surprize, mulțumindu-se să-i cînte virtuțile și să-i cerceteze resorturile intime, el nu-și dădea seama că — printr-un paradoxal joc al logicii lucrurilor — scrisul lui nu făcea decît să închidă ochii oamenilor, pe care ar fi vrut să-i scutească de suferințe, de primejdiile ce-i pășteau într-o lume haină și că, departe de a abate fulgerele de deasupra lor, el își asumase într-un fel rolul de paratrăsnet care le aduna. Însuși Čapek și-a rezumat cel mai bine concepția lui filistină despre lume din acea vreme într-o frază în care, răspunzînd celor ce-i atrăgeau atenția asupra primejdiei pe care o reprezenta pentru întreaga omenire începutul agresiunii japoneze împotriva Chinei, el se întreba nedumerit: „De ce să ne agităm, de ce să fim neliniștiți din pricina unor întîmplări atît de îndepărtate?" Cantonîndu-se într-un soi de pragmatism ieftin, care avea să-l ducă spre un sumbru relativism, Čapek se apropia astfel de cercetarea „cauzei cauzelor" vieții pornind nu de la societate ci de la individ, considerat ca un univers închis, izolat etanș de celelalte planete asemănătoare ce evoluează în macrocosmosul pe care-l numim societate. Micile existențe din *Povestiri chinuitoare* se desfășoară sub zodia fatalului, a inevitabilului și chiar dacă umorul robust al lui Čapek pigmentează adeseori destinele eroilor cu o notă de caldă

umanitate, tonul dominant e totuşi un profund pesimism, care rezultă din ideea neputinţei omului de a influenţa în vreun fel asupra forţelor oarbe ce guvernează lumea, de a schimba ceva dintr-o ordine prestabilită, puternică şi tiranică faţă de el.

Cele de mai sus nu trebuie, însă, să ne facă nici un moment să credem că Čapek era un scriitor care se ţinea departe de freamătul vieţii, că în creaţia lui făcea abstracţie de cercul de interese care pasionau epoca în care trăia. Luciditatea lui, care se vădea şi în observaţiile-i atît de fine şi pătrunzătoare, îl ajuta să sezizeze tendinţele majore ale vremii sale iar marea răsturnare de valori care se produsese după primul război mondial, fenomenele crizei generale a sistemului capitalist îl îndemnau să mediteze asupra viitorului umanităţii, asupra mijloacelor prin intermediul cărora s-ar putea înlătura nedreptăţile strigătoare la cer, excrescenţele anormale ale ordinii sociale.

Drama *R.U.R.* — despre care mulţi dintre noi îşi aduc probabil aminte dintr-o veche traducere în limba romînă — este, printre altele, o mărturie a interesului lui Čapek pentru marile probleme ale epocii lui. Redus la liniile sale cele mai mari, subiectul dramei e următorul: un grup de savanţi reuşeşte să creeze o fiinţă vie, care are multe asemănări cu omul, dar se deosebeşte totuşi de speţa noastră printr-o sumă de însuşiri ce fac din ea o „maşină lucrătoare".

Marii industriaşi pun îndată mîna pe această invenţie şi încep să producă în serie „roboţi" cu care să-i înlocuiască pe muncitori şi pe care să-i poată exploata în voie. Încetînd să mai muncească, oamenii degenerează şi devin sterili iar pînă la urmă socotelile stăpînilor de roboţi sînt dejucate de o gigantică răscoală a acestora, care duce la distrugerea omenirii.

Ce arătau toate acestea? Ele spuneau limpede că Čapek îşi dădea seama de anarhia producţiei capitaliste, de sistemul de exploatare pe care se întemeiază aceasta, de cataclismele sociale pe care le generează, în mod inevitabil. Şi mai arătau că, fără să fi avut intenţia de a scrie o operă de critică socială, materialul de viaţă pe care-l folosise

se dovedise mai puternic decît scriitorul şi-l dusese, peste capul lui, la concluzii pe care el însuşi nu le-ar fi mărturisit cu glas tare şi de care s-ar fi temut chiar. Căci şi această dramă vădeşte impasul la care-l ducea pe Čapek concepţia lui despre lume. Deşi vedea foarte bine că lumea pe care o descria era suferindă, că societatea trebuie aşezată pe alte temeiuri, încheierea la care ajungea el era nu necesitatea unor transformări sociale radicale ci distrugerea omenirii.

Ca şi mulţi alţi intelectuali mic-burghezi ai epocii, Čapek trăia o adevărată dramă interioară. Cunoscînd viaţa grea a poporului, înţelegîndu-i durerile, suferind adesea împreună cu el din pricina jugului social, aceşti intelectuali erau în acelaşi timp legaţi prin mii de fire nevăzute de castele privilegiate, de care nu se puteau rupe şi din această cauză eşuau într-o veşnică instabilitate în concepţii, în inconsecvenţe şi contradicţii de neîmpăcat. Deşi sezisa cu toată acuitatea ceea ce este monstruos în societatea capitalistă, Čapek nu credea încă pe atunci că aceasta trebuie schimbată. Şi deşi scrisul lui se înălţa pînă la o critică biciuitoare a ordinii capitaliste, el nu se gîndea nici o clipă să rupă cu aceasta, ci prefera să se lase legănat de valurile călduţele ale unei adevărate „idile" mic-burgheze al cărei cîntăreţ a devenit şi al cărei spirit l-a profesat chiar şi în articolele programatice.

Viziunea artistică a fost, însă, întotdeauna mai puternică la Čapek decît gîndirea lui filozofică. Tarele incurabile ale societăţii capitaliste, în care „omul mărunt" este strivit de uriaşe forţe ostile, îl chinuiau ca o suferinţă organică şi el se gîndea şi se întorcea mereu la ele. A revenit asupra lor îndeosebi în două romane fantastice, scrise în anii 1923 şi 1924: *Fabrica de absolut* şi *Krakatit*, dintre care mai ales cel dintîi şi-a cîştigat o celebritate mondială, poate şi pentru că alături de tema maşinismului în societatea modernă, avea în plus caracterul unei excepţional de acide satire anticlericale. Ca şi *R.U.R.*, şi aci intriga se înnoadă în jurul unei mari descoperiri a minţii omeneşti: datorită marilor progrese dobîndite de savanţi în dezintegrarea elementelor se ajunge la „elibera-

rea unui dumnezeu pur din punct de vedere chimic", care ar putea da un gigantic impuls tehnicii. Imediat, noul dumnezeu este acaparat de cler, care înțelege să-l folosească pentru a crea o nouă religie în folosul său, deoarece, așa cum se exprimă un pastor: „misiunea religiei este să dispună de dumnezeu și să-i conducă acțiunile". Curînd, ultima cucerire a minții omenești se întoarce împotriva omului; prin uriașa ei productivitate, noua invenție provoacă ruina întregii industrii existente pînă atunci, mărfurile se adună în gigantice stocuri nevîndute, fabricile își închid porțile, șomajul ia proporții de coșmar, omenirea este amenințată de moartea prin inaniție. Și ca și în *R.U.R.*, soluția pe care o sugerează Čapek este distrugerea celei mai noi cuceriri a tehnicii mondiale și revenirea la vechile mijloace de producție. Ca și eroii săi, scriitorul se învîrtea într-un halucinant cerc vicios din care nu izbutea să iasă de fel. Părea că dorește din toate puterile să vadă și să înțeleagă ce se petrece în adîncurile societății în care trăia, dar imediat se trăgea în lături, îngrozit de ceea ce i se revela și mai ales de teama de a trebui să strige ceea ce vedea.

Karel Čapek oferea astfel spectacolul unui scriitor capabil să se înalțe pînă la vaste generalizări sociale, mînuind cu măiestrie o excepțională gamă de culori și nuanțe, aflat în plină luptă cu societatea în care trăia și cu sine însuși. Părea un Prometeu ce se trudea să-și frîngă lanțurile, dar neștiind încă ce să facă cu mîinile libere.

Neputința de a ieși din acest impas îl reduce chiar pe fecundul Čapek la tăcere pentru o bucată de timp. Scriitorul trece printr-o perioadă în care, părînd că a renunțat la căutarea pasionată a drumului pe care trebuie să meargă omul modern spre a se salva pe sine și civilizația sa, acționează ca un ins împăcat cu stările de lucruri existente, devine un soi de bard oficial al republicii burgheze cehoslovace, scrie chiar un eseu apologetic despre T.G. Masaryk, dar nici o operă din cele care i-au statornicit reputația de mare scriitor.

„Îmblînzirea" lui Čapek coincide cu stabilizarea relativă a capitalismului. Referindu-se la această perioadă

din viața lui Čapek, Iulius Fucik — care a prețuit mult originalitatea mesajului lui literar — a spus pe bună dreptate: „A fost un artist cu o mare forță de creație. Această forță s-a făcut simțită mai ales la începutul și la sfîrșitul drumului său de creație; la mijlocul acestui drum a existat însă o lungă perioadă în care unii spuneau despre Čapek cu amărăciune, iar alții cu satisfacție: «scriitor oficial». A fost o epocă de scăpătare silită, cînd sufletul artistului năzuia spre adevăr, dar sentimentul fals al răspunderii pentru orînduirea socială existentă îl ducea spre o zugrăvire artificială a vieții".

De aceea și reînnoirea artei sale s-a produs o dată cu revizuirea pozițiilor sale politice. Climatul de opresiune morală creat de fascism în Europa după anul 1930, zăngănitul sinistru de arme care prevestea apropierea unui nou măcel mondial, primejdia de moarte prin care trecea patria sa, amenințată de năvala noilor barbari, ai veacului XX, l-au făcut pe Čapek să iasă din pasivitate, să ia atitudine. Atît prin creația sa, cît și prin activitatea-i practică, scriitorul se înregimentează, pe deplin conștient de semnificația acestui act, în marele front antifascist ce se făurea deasupra hotarelor, dintre țări, singura forță care putea apăra idealurile în care el a crezut o viață întreagă: omul și omenia. Mai mult, Čapek evoluează chiar pînă la înțelegerea noului tip de democrație, pe care îl reprezenta Uniunea Sovietică, patria socialismului: „*Uniunea Sovietică* — va scrie el — *este nu numai cea mai liberă țară, ci și țara care a creat un nou tip de democrație. Uniunea Sovietică exaltă principiile democrației, proscrise în alte țări. Nu poate încăpea nici o îndoială că noul tip de democrație sovietică va lăsa urme adînci chiar și în țările în care dăinuie acum dictatura fascistă*".

Atitudinea militantă a lui Čapek are un mare ecou atît în patria sa, cît și peste hotarele ei și îi atrage ura înverșunată a dușmanilor libertății și democrației. Alături de acela al altor mari figuri ale poporului cehoslovac, numele lui devine un steag de raliere al democraților și antifasciștilor din patria-i primejduită.

În toamna anului 1936, întors dintr-o călătorie în țările nordice, Čapek face proiectul de a scrie o carte despre patria și poporul său. După volumele care făcuseră ocolul pămîntului: *Scrisori engleze, Vizită în Spania, Scrisori italiene, Scrisori din Olanda* și cel pe care-l pregătea după călătoria în țările nordice, cartea *Tablouri din patrie* (care a apărut după moartea lui), trebuia să fie o mărturie a dragostei scriitorului pentru pămîntu-i natal — pentru pădurile și rîurile, dealurile și munții — și, mai presus de toate, pentru oamenii acestuia, față de care scriitorul se simțea legat prin cele mai intime fibre ale ființei sale. În aceste clipe, cînd pe cerul patriei sale începeau să se adune norii negri ai unei teribile amenințări, Čapek — care se socotise odinioară *„o părticică din lumea caldă și din lumea rece“*, care cunoscuse și iubise, deopotrivă, parcurile englezești și galeriile de artă italiene, fiordurile nordice și morile de vînt olandeze, care era socotit un „cetățean european“ — în înțelesul cu adevărat umanist al cuvîntului — nu mai cunoscu alt interes decît acela al slujirii patriei și poporului ei. Răspunzînd invitației unui mare ziar londonez care-l rugase ca — în schimbul unui onorar foarte important — să colaboreze regulat la suplimentul de duminică, Čapek declară: *„Mi-e imposibil. Locul meu e aici, în Cehoslovacia. Mi s-ar părea că-i jefuiesc pe cititorii mei de aici dacă aș scrie într-un ziar străin“*.

Dar atitudinea activă, hotărît antifascistă, a lui Čapek, se făcu simțită nu numai în activitatea lui cetățenească, ci și în creația-i literară. De altfel, așa cum am văzut, capitalismul — cu excrescențele sale monstruoase — i-a fost din totdeauna străin lui Čapek-scriitorul, deși Čapek-omul nu s-a hotărît multă vreme să recunoască acest lucru. Așa încît noua etapă a evoluției lui literare avea să continue de fapt — dar la un diapazon mult superior — cele mai bune tradiții ale creației sale anterioare.

Între 1935 și 1937, apar rînd pe rînd trei din cele mai reprezentative opere ale lui Čapek, care-i vor asigura peste vremi un loc de cinste în patrimoniul literaturii progresiste din întreaga lume: romanul fantastic *Războiul salamandrelor* și piesele *Boala albă* și *Mama*. E interesant de observat că fiecare din ele, luate separat, reprezintă la rîndu-le un nou pas înainte spre apropierea de o artă revoluționară, aflată, în mod explicit, de partea claselor muncitoare.

Războiul salamandrelor este, în primul rînd, o satiră biciuitoare la adresa politicii externe a statelor capitaliste, în perioada de ascensiune a fascismului. În imperiul lor acvatic — ale cărui instituții seamănă cu acelea ale statelor imperialiste, ca să zicem așa, ca două picături de apă — salamandrele, mîndre de rasa lor „pură“, hotărăsc să declare război omenirii, pentru a cuceri „spațiu vital“.

Purtătorul lor de cuvînt este un „Führer“, care aduce și el foarte de aproape cu dementul Adolf Hitler. Ciocnirea dintre cele două tabere devine iminentă.

În loc să răspundă, însă, așa cum se cuvine acestor dușmani declarați ai omenirii, guvernele celorlalte state imperialiste aduc „problema salamandrelor“ în discuția Ligii Națiunilor, unde dezbaterile se tărăgănează fără nici un rezultat în comisii și paracomisii *„ale căror strădanii constă mai ales în ocolirea problemelor la ordinea zilei“* — cum spune Čapek. În sfîrșit, la ultimatumul salamandrelor, guvernele „pașnice“ hotărăsc să le dea voie să invadeze China, cu condiția să nu se atingă de metropolele europene. În momentul cînd se ia această hotărîre, reprezentantul Angliei se face nevăzut, sub pretext că s-a îmbolnăvit „pe neașteptate“.

Pînă la urmă, războiul nu poate fi, totuși, evitat. Și, în timp ce pe cîmpurile de luptă, ostașii ambelor tabere se măcelăresc între ei, guvernele și marile corporații industriale își fac nestingherite afacerile, realizînd profituri fabuloase.

Intenția lui Čapek era astfel foarte clară: condamnarea, deopotrivă a aventurilor războinice ale agresorilor fasciști și a politicii fariseice de „liniștire“ a agresorului, practicată de guvernele occidentale. Cu toate acestea, romanul n-ai păstra încă urme vizibile ale scepticismului de odinioară; concluzia lui Čapek era din nou nu victoria asupra

salamandrelor, ci înfrîngerea oamenilor. Scriitorul ura din tot sufletul forțele agresiunii, dar nu era încă sigur de tăria forțelor păcii.

În *Boala albă* intervine, pentru prima oară în creația lui Čapek, ceea ce numim noi astăzi, cu o denumire curentă, *eroul pozitiv*. Un medic, care este singurul deținător al leacului împotriva unui flagel teribil ce bîntuie omenirea, se ridică în numele intereselor acesteia, în contra capitaliștilor și izbutește să impună pacea pe pămînt.

Într-o prefață, care a însoțit această piesă, explicînd motivele care l-au determinat s-o scrie — Čapek a arătat că a ajuns la convingerea că lupta împotriva agresorilor poate fi dusă cu sorți de izbîndă numai de masele populare și și-a chemat cititorii să nu fie simpli spectatori în această încleștare, ci participanți activi, de partea progresului și democrației.

Scrisă un an mai tîrziu în această stare de spirit și într-un moment cînd agresiunea hitleristă se anunța ca iminentă, piesa *Mama* a însemnat prin ea însăși o chemare directă a scriitorului la ridicarea în masă împotriva agresorului. Eroina principală, „mamă", își trimite fără nici o ezitare fiul pe cîmpul de luptă unde se hotărăște destinul patriei. În același timp, reflectînd apropierea lui de pozițiile clasei muncitoare, Čapek abordează în această piesă problema căilor revoluționare de transformare a societății și justifică răscoala poporului împotriva exploatatorilor săi. Și chiar dacă ici și colo mai răzbat unele reziduuri ale vechilor concepții relativiste, de astă dată tonul dominant e un optimism viguros, încrederea în victoria celor buni, poziția de luptători activi pe care scriitorul a adoptat-o și în viața reală.

Piesa *Mama* a fost ultima mare operă a lui Čapek. Întunecatul an 1937, tragedia pe care a însemnat-o pentru Cehoslovacia, puțin timp după aceea, infamul tîrg de la München, atacurile neîncetate la care a fost supus din partea guvernanților trădători ajunși la putere în patria sa, au slăbit puterea de rezistență a sufletului sensibil care a

fost Čapek și pînă la urmă i-au curmat chiar firul vieții. Scriitorul s-a stins din viață la sfîrșitul lunii decembrie 1938, înainte de a fi putut da poporului ceh și întregii omeniri tot ceea ce am fi fost îndreptățiți să așteptăm din partea unui talent ca al său. Împrejurări vitrege i-au curmat brusc drumul creației, împiedicînd-o să ajungă la apogeul ei logic care începea să se prefigureze din ce în ce mai limpede și care ar fi fost influențat, fără nici o îndoială, de recunoașterea necesității unei restructurări radicale a societății pe temelii fundamental deosebite de acelea ale capitalismului. „*Čapek a murit într-un moment de criză sufletească din care ar fi putut ieși cu o nouă și pură forță artistică*" — a scris Iulius Fucik, autorul a două remarcabile studii despre opera sa. Iar noi avem tot dreptul să adăugăm că, deși a murit la numai patruzeci de ani, cînd alți scriitori abia încep a scrie, Karel Čapek a lăsat o operă care prin încrederea ce o insuflă în rațiunea omenească, în muncă, dreptate, pace, constituie un mesaj menit să străbată vremurile senin și sigur de sine, cîștigînd din ce în ce mai mulți prieteni și admiratori.

*

Volumul de față înmănunchează 13 schițe, scrise cu diferite prilejuri în ultimii zece ani de viață ai scriitorului. Cititorul romîn va face astfel cunoștință cu una din laturile cele mai captivante ale atît de originalei gîndiri artistice a lui Čapek.

Unii cercetători literari au încercat să stabilească anumite asemănări între arta acestuia și aceea a unui Bernard Shaw sau Anatole France. Și într-adevăr, anume caracteristici ale frazei lui Čapek pot îndreptăți astfel de comparații. Ne gîndim, de pildă, la marea lui știință de a mînui dialogul, care-l apropie de cel dintîi, la ironia-i voalată, care-l leagă de cel de al doilea, la viziunea umanistă asupra lumii, la întinsa-i cultură care par a spune că împreună cu ceilalți doi, Čapek face parte din aceeași familie spirituală, înțeleasă în cea mai largă accepție a noțiunii și ținînd seama de toate deosebirile dintre ei.

Oricum ar sta lucrurile, mai importantă ni se pare totuși sublinierea originalității aportului lui Čapek la literatura dintre cele două războaie mondiale. Pentru că, hotărît, Čapek a fost o apariție extrem de originală. Am văzut mai înainte, în linii mari, evoluția — în linie frîntă — a drumului lui de creație, în general; să ne oprim acum cîteva clipe la schițele din acest volum.

Am săvîrși însă, ni se pare, un act de impietate față de scriitor și unul de indelicatețe față de cititori dacă în această mult prea scurtă recomandare am dezvălui ceva din conținutul lor care va constitui, sîntem siguri, o aleasă surpriză și o adevărată încîntare pentru lectori. Am dori să ne luăm, deaceea, numai libertatea de a atrage luarea-aminte asupra faptului că ne aflăm în fața unor piese saturate de vervă și neprevăzut, străine de orice șablon și care, cu cît bogăția ideilor pe care le cuprind e mai mare iar analiza psihologică mai complicată, cu atît se apropie mai mult de simplitatea și forța de plasticitate a manifestărilor vieții, în formele ei cele mai tipice.

Farmecul cu totul aparte al acestor mici bucăți de proză — ca și al altor opere ale sale — rezultă, așa cum cititorul se va convinge îndată, din excepționala capacitate a lui Čapek de a se contopi cu omul de toate zilele, de a-i exprima gîndurile cele mai ascunse. Scriitorul și-a făurit un stil capabil să exprime într-o limbă curentă, obișnuită, desfășurarea sinuoasă a celui mai complicat proces sufletesc. Proza lui aliază, într-o simbioză perfectă, trei factori decisivi care-i dau o amprentă particulară și exercită o puternică înrîurire asupra celui ce vine în contact cu ea: o gîndire ascuțită și pătrunzătoare, un minunat dar de a descoperi latura nouă și neașteptată a lucrurilor, un deosebit simț al reprezentării poetice.

Deși ar fi multe de spus, nu credem că-i nevoie să stăruim asupra semnificației unor schițe ca *O crimă la țară*, *S-a furat un document*, *Poetul* sau *O dovadă incontestabilă*. Simbolistica lor e clară și nu poate scăpa nimănui. S-ar

putea face numai remarca că deși spiritul de observație al scriitorului sfredelește pînă departe în miezul lucrurilor, criticați sînt mai degrabă oamenii izolați decît sistemul social pe care ei îl reprezintă, față de care scriitorul manifestă uneori un scepticism condescendent, ceea ce face ca anume laturi ale realității să fie prezentate fragmentar, nu în esența lor.

O mențiune specială merită, însă, cele trei schițe care încheie volumul: *Moartea lui Arhimede*, *Osîndirea lui Prometeu* și *Alexandru Macedon*. Ele sînt extrase din *Cartea apocrifelor* căreia Čapek i-a dat acest titlu pentru a marca intenția lui de a înfățișa o sumă de episoade cunoscute din istorie, cu mijloace artistice proprii și într-o interpretare personală. S-ar putea găsi astfel și aici unele puncte de contact între creația lui Čapek de o parte și aceea a lui Bernard Shaw sau Anatole France de altă parte. Dar dacă la cei doi mari scriitori din urmă analogia istorică a fost un mijloc de a situa într-o perspectivă istorică adevăruri general umane, la Čapek — mai apropiat în creația lui de clocotul vremii sale — „apocrifele" au însemnat un punct de sprijin de pe care — evocînd timpuri de mult apuse — el s-a avîntat cu pasiune în explicarea contemporaneității celei mai imediate. Și într-adevăr, aceste trei mostre din *Cartea apocrifelor* sînt tot atîtea mărturii elocvente ale gîndirii lui atît de sprintene și în permanent unison cu actualitatea, ale nesecatei lui fantezii creatoare și al dezgustului său față de metodele și spiritul politicianismului burghez. Căci cine nu va ghici de îndată în scrisoarea lui Alexandru Mecedon logica dementă a agresorului fascist, cine nu va înțelege că în *Moartea lui Arhimede* Čapek înalță un nobil protest împotriva folosirii cuceririlor minții omenești împotriva civilizației, cine nu va simți că în *Osîndirea lui Prometeu* scriitorul osîndea de fapt pe toți cei ce încercau să gîtuie gîndul liber și avîntat, generator al progresului uman.

Iar dacă mai e nevoie cumva de încă un argument pentru a atesta că Čapek e un mare scriitor, să ne gîndim că cel mai sever critic e trecerea vremii, care separă cel mai

bine undele cristaline ale adevăratelor talente de apele stătute ale mediocrității și imposturii. Și, în legătură cu aceasta, la faptul că Čapek se citește an de an cu o plăcere mereu reînoită, că continuă și va continua să rămînă o sursă de satisfacții intelectuale, de gînduri fertile, de elanuri generoase.

DUMITRU HÎNCU

DISPARIȚIA ACTORULUI BENDA

Actorul Benda, sau mai bine zis maestrul Jan Benda, cum i se spunea de cînd urcase vertiginos pînă la culmile gloriei, a dispărut în ziua de 2 septembrie. De fapt în ziua aceea nu s-a întîmplat nimic deosebit. La ora 9, cînd a intrat servitoarea în camera lui Benda ca să facă ordine, a găsit patul desfăcut și harababura de totdeauna. Maestrul nu era acasă. Dar, învățată cu apucăturile lui, femeia a dereticat în grabă și și-a văzut mai departe de treburi. Bine. Pînă aici, totul e perfect. Numai că de atunci actorului Benda i s-a pierdut urma!

Actorii sînt ca țiganii: beau ba într-o cîrciumă, ba în alta și cînd îi cauți schimbă teatrele. Iată de ce madam Mareš (adică servitoarea) nu s-a prea sinchisit de lipsa lui Benda. Dar în 10 septembrie au început repetițiile cu *Regele Lear* și Benda făcea parte din distribuție. Văzînd

că nici la a treia repetiţie nu vine, regizorul, cuprins de îngrijorare, îi telefonă doctorului Goldberg, prietenul lui Benda, întrebîndu-l ce s-a întîmplat cu maestrul.

Doctorul Goldberg era chirurg şi cîştiga o mulţime de bani cu operaţiile de apendicită. De altfel acest gen de operaţii ajunsese un fel de specialitate evreiască. Încolo însă, era rotofei, purta ochelari cu ramă groasă de aur şi avea un suflet minunat. Era îndrăgostit de artă, îşi acoperise toţi pereţii casei cu tablouri şi-l adora pe actorul Benda. Actorul manifesta faţă de doctor un dispreţ amabil şi-i îngăduia uneori să-i plătească consumaţia, care, între noi fie zis, nu era un fleac. Expresia tragică a feţei lui Benda şi mutra jovială a doctorului Goldberg (care nu bea decît limonadă) făceau un efect grozav la chefurile şi orgiile care contribuiseră şi ele, fără îndoială, la faima marelui slujitor al teatrului.

Aşadar, regizorul a telefonat doctorului Goldberg şi l-a întrebat unde este Benda. Doctorul i-a răspuns că habar n-are, dar că o să se intereseze.

N-a suflat însă o vorbă că şi el îl caută de o săptămînă, colindînd fără răgaz şi din ce în ce mai îngrijorat localurile de noapte şi hotelurile din oraş. Presimţea că lui Benda i s-a întîmplat ceva. După cît îşi dădea seama, el fusese ultimul care-l văzuse. Într-o noapte, pe la sfîrşitul lui august, au petrecut împreună în diferite localuri. Dar de atunci Benda n-a mai venit la nici o întîlnire. La început doctorul Goldberg crezuse

că s-a îmbolnăvit şi, într-o seară, s-a dus să-l vadă. Asta a fost la 1 septembrie. A sunat dar nu i-a deschis nimeni, deşi din casă răzbăteau tot felul de zgomote. Abia într-un tîrziu s-au auzit paşi şi s-a deschis uşa. În cadrul ei a apărut vestitul actor, slab, murdar ca un sălbatic, cu un halat ponosit pe el, cu părul cleios şi încîlcit, cu barba nerasă de vreo săptămînă. Doctorul s-a înfiorat.

— A, dumneata erai? a bombănit Benda. Ce doreşti?

— Pentru dumnezeu, ce ai păţit, omule? a exclamat doctorul speriat.

— Nimic! s-a răstit Benda. Nu ies, pricepi? Lasă-mă acum.

Şi i-a trîntit uşa în nas. De atunci, doctorul nu l-a mai văzut. Nici el, nici altcineva.

Ochii doctorului Goldberg, ascunşi după sticla groasă a ochelarilor, clipiră des. Simţea că ceva nu e în regulă. Aflase de la portarul casei în care stătea Benda că într-o noapte — probabil în noaptea de 1 spre 2 septembrie — pe la orele trei, în faţa casei se oprise un automobil. Din automobil nu coborîse nimeni, dar şoferul claxonase strident, dînd parcă un semnal. Apoi se auziseră paşi şi cineva ieşise, trîntind uşa după el. Pe urmă automobilul plecase. Portarul nu se dusese să vadă ce se întîmplă, pentru că la trei dimineaţa, nu-i aşa, cine-i nebun să se dea jos din pat, de florile mărului. Omul îşi amintea doar că cei din automobil claxonaseră de mai multe ori, ca şi cum s-ar fi grăbit şi n-ar fi avut nici o clipă de pierdut.

Madam Mareš declară că maestrul nu ieșise din casă de o săptămînă (numai noaptea de n-o fi ieșit), că în tot acest timp nu se bărbierise și poate că nici nu se spălase. Mîncarea i-o adusese cineva acasă. Stătuse toată vremea pe divan și băuse coniac. Cam asta ar fi tot.

Cînd văzu că și alții se interesau de soarta lui Benda, doctorul Goldberg se duse din nou la madam Mareš.

— Ascultă, madam Mareš, dragă, nu știi cumva cum era îmbrăcat Benda cînd a plecat?

— Ce să fie îmbrăcat, că nu era îmbrăcat de loc! bombăni servitoarea. Și tocmai aici e buba! Hainele îi sînt în dulap, că i le cunosc pe toate; nu lipsește nimic. Nici măcar pantaloni nu lipsesc.

— Vai de mine! Să fi plecat numai în cămașă? întrebă doctorul Goldberg, făcînd ochii mari.

— Ce cămașă! sări madam Mareš. N-a luat pe el nici o cămașă! Și nici de încălțat nu s-a încălțat, a plecat desculț. Cînd vă spuneam eu că aici e buba! Cămășile i le-am notat înainte să le duc la spălat. Acum cîteva zile le-am adus, le-am numărat iar și le-am rînduit la locul lor. Optsprezece cămăși! Nu lipsește nimic, nici măcar o batistă. Și-a luat doar geamantanașul pe care-l folosește de obicei. Dacă a plecat, a plecat, bietul de el, așa cum l-a făcut mă-sa!

Doctorul Goldberg se încruntă.

— Spune-mi, te rog, atunci, dragă madam Mareš, în două septembrie, cînd ai intrat dimineața în odaie, n-ai băgat de seamă nimic deosebit? Vreun scaun răsturnat... Ușa forțată...

— Ce să bag de seamă, că era harababura pe care o găsesc de obicei. Că așa era domnul Benda săracu, lăsa toate tabără! Încolo, lucrurile erau la locul lor. Nu pot pricepe însă unde dumnezeu s-o fi dus așa, gol pușcă?

Doctorul Goldberg nu putea pricepe nici el. Mînat de gînduri negre, se duse la poliție.

— Bine, zise comisarul de poliție, după ce-l ascultă. O să cercetăm. Dar după cîte ne-ați spus dumneavoastră, că a stat o săptămînă în casă, nespălat și nebărbierit, că a zăcut pe divan și a băut coniac și că pe urmă a fugit undeva în costumul lui Adam... Hm... Asta cam seamănă a...

— Nebunie, completă doctorul Goldberg.

— Da, confirmă funcționarul. S-a sinucis în stare de inconștiență. Nu m-aș mira să fi făcut așa ceva!

— Dar atunci s-ar fi găsit cadavrul! intră la îndoială doctorul. Și apoi, așa în pielea goală, nu putea ajunge departe. Și de ce și-o fi luat geamantanul? Dar mașina care l-a așteptat în stradă?! Nu, domnule, asta seamănă mai curînd a fugă!

Comisarului îi veni în minte încă o întrebare.

— Datorii n-avea?

— Nu! răspunse grăbit doctorul. De cînd se știe, Jan Benda a fost dator cui vrei și cui nu vrei, dar nu s-a sinchisit niciodată de asta!

— Sau, să zicem, vreo încurcătură personală, vreun amor nefericit, vreun sifilis, sau cine știe ce alt necaz...

— După cîte știu eu, nimic! spuse doctorul Goldberg.

Șovăi însă. Pentru că își aduse aminte de vreo două-trei lucruri. Dar tăcu. La urma urmelor, erau niște fleacuri care nu aveau nici o legătură cu dispariția misterioasă a actorului Benda. Totuși, cînd ieși de la poliție — care, bineînțeles, urma să înceapă cercetările — doctorul își recapitulă în gînd tot ce aflase despre Benda în această privință. Nu știa decît că:

1. Benda avea, undeva în străinătate, o soție legitimă, de care însă nu se sinchisea nici cît negru sub unghie.

2. Că avea și o fată, undeva, prin cartierul Holešovice.

3. Că întreținea legături amoroase cu doamna Greta Korbel, nevasta marelui industriaș. Doamna Greta ținea morțiș să se facă artistă de cinema și-l bătuse pe domnul Korbel la cap pînă acceptase să finanțeze niște filme în care nevastă-sa urma să joace rolul principal. Toată lumea știa că Benda este amantul doamnei Greta, că doamna Greta vine pe la el, ziua în amiaza mare, fără discreția obișnuită în asemenea împrejurări. Benda însă nu vorbea niciodată de asta. Răspundea oricărei aluzii cu o demnitate și cu un cinism care-l sîcîia pe Goldberg. „La naiba se gîndi deznădăjduit. În

daravelile lui de inimă nici dracu nu se poate descurca! Să mă trăsnească dumnezeu dacă nu e ceva necurat la mijloc! Ei, dar asta e acum treaba poliției.“

*

Doctorul Goldberg nu știa ce are de gînd să facă poliția. Aștepta vești, și neliniștea lui creștea. Trecuse o lună, și despre Jan Benda începuse să se vorbească ca despre un om care a fost și nu mai este.

Într-o seară, doctorul se întîlni cu bătrînul actor Lebduška și din vorbă în vorbă ajunseră și la Benda.

— Ăsta actor, domnule! își aducea aminte Lebduška. Îl știu de pe cînd avea douăzeci și cinci de ani! Grozav îl mai interpreta el pe Osvald! Știți, pînă și medicii veneau la teatru, să-l vadă cum face pe paraliticul! Mai tîrziu l-a interpretat pe Lear. Cum o fi jucat, nu știu nici azi, fiindcă nu-mi puteam lua ochii de la mîinile lui! Avea niște mîini, domnule, ca de moșneag de optzeci de ani, descarnate, uscate, zbîrcite! Nici azi nu pricep, cum de a izbutit să și le facă! Știu și eu ce înseamnă machiaj, domnule dragă, dar pe Benda nu-l întrecea nimeni!

Ce tristă plăcere îi făcu doctorului Goldberg necrologul lui Jan Benda din gura bătrînului actor!

— A fost un interpret conștiincios, suspină Lebduška. Să vezi mata ce-l mai pisa pe croitorul teatrului: „Eu nu joc pe rege în mantie de stambă! Nu suferea costumele de cîrpă din garderoba teatrului. Cînd a fost să-l joace pe Othello a umblat prin toate dughenele de vechituri pînă a găsi un inel de epocă. Zicea că joacă mai bine cînd e îmbrăcat cu ceva autentic. La el numai era interpretare, ci reîncarnare, domnule! spuse Lebduška și se opri o clipă neștiind dacă folosise cuvîntul cel mai nimerit.

— În pauze nu-l puteai face să scoată o vorbă. Se vîra în cabina lui ca într-un bîrlog. Zicea că nu vrea să piardă starea sufletească a personajului pe care-l juca... De asta a băut pînă s-a țicnit! spuse Lebduška, îngîndurat. Apoi adăugă oprindu-se: Eu rămîn aici, la cinematograf.

— Merg și eu cu dumneata, îi propuse doctorul Goldberg, care nu știa cum să-și mai omoare timpul.

Rula un film cu marinari, dar doctorul Goldberg nu era atent la acțiune. Abia își mai stăpînea lacrimile ascultîndu-l pe Lebduška vorbindu-i mai departe despre Jan Benda.

— Nu era actor, domnule, povestea bătrînul, ci diavol! Lui nu-i ajungea o singură viață, asta e. A trăit ca un porc, dar pe scenă a fost ori rege, ori derbedeu. Domnule, cînd făcea un gest cu mîna, ți se părea că lumea întreagă îngenunchea la picioarele lui. Și cînd te gîndești că tat-su nu era decît un biet tocilar ambulant!... Uită-te la naufragiatul de pe ecran: E singur, dobitocul, pe o insulă pustie, dar are unghiile date cu lac! Și-apoi, observi? Mustața e falsă! Benda, în locul lui, ar fi lăsat să-i crească barbă și să i se adune negru sub unghie... Dar ce ai, domnule doctor, nu te simți bine?

— Iartă-mă, bolborosi doctorul Goldberg, sculîndu-se de pe scaun, dar mi-a venit o idee. Mulțumesc!

Și dădu buzna spre ieșire.

„Va să zică, Benda și-a lăsat barbă! Cum de nu mi-a trăsnit prin minte de la început?“

— La comisariatul de poliție! porunci el sărind în primul taxi. Ajungînd în camera comisarului de serviciu, a început să țipe, să strige și să se roage ca — pentru dumnezeu! să se constate imediat, dar imediat, dacă în 2 septembrie sau în una din zilele următoare nu s-a găsit undeva cadavrul unui vagabond necunoscut! Da, indiferent unde! Împotriva așteptărilor lui, comisarul de serviciu a ieșit imediat din odaie, să cerceteze personal sau să ceară informații, desigur mai degrabă pentru a-și alunga plictiseala decît din zel sau interes. Rămas singur, pe bietul doctor îl trecură toate nădușelile. Își imaginea lucruri îngrozitoare.

— Da, domnule, spuse comisarul, cînd se întoarse. În dimineața zilei de 2 septembrie, un pădurar a găsit în pădurea din Křivoklat cadavrul unui vagabond neidentificat, de vreo patruzeci de ani; în ziua de 3 septembrie, lîngă

Litoměřice a fost scos din Elba cadavrul unui necunoscut, în vîrstă de vreo treizeci de ani. A stat în apă vreo două săptămîni. În 10 septembrie a fost găsit lîngă Německý Brod un bătrîn de vreo șaizeci de ani, spînzurat.

— N-aveți nici un amănunt în legătură cu vagabondul? întrebă doctorul Goldberg gîfîind.

— Omor, făcu sergentul, îngrijorat de starea de agitație a doctorului. După raportul postului de jandarmi, craniul a fost fracturat cu un obiect greu. Constatarea medicului legist: alcoolism; cauza decesului: leziune cerebrală. Iată și fotografia, zise sergentul, adăugînd cu ton de cunoscător: bine l-au mai burdușit!

Fotografia înfățișa un om pînă la brîu. Era învelit în niște zdrențe murdare, sub care se vedea o cămașă de bumbac. În locul frunții și al ochilor, era un cheag uriaș de sînge amestecat cu păr, bucăți de piele și oase. Numai bărbia acoperită cu păr negru și gura întredeschisă mai păstrau ceva omenesc. Doctorul Goldberg tremura vargă. Benda să fie? În halul ăsta?

— Alte semne? întrebă doctorul zdrobit.

Comisarul deschise un registru.

— Hm! Să vedem! Înălțimea un metru șaptezeci și opt, părul cărunt, dinții foarte stricați.

Doctorul Goldberg răsuflă ușurat.

— Atunci, nu e el! Că Benda avea dinți de leu! Nu e el! Scuzați-mă că v-am deranjat, bombăni el fericit. Nu poate să fie el. E exclus.

„E exclus" își spuse doctorul mulțumit, ajungînd acasă. Poate trăiește! Doamne, dumnezeule, poate că stă acum la un pahar, la „Olimpia" sau „La rața neagră..."

În noaptea aceea, doctorul Goldberg colindă din nou toate localurile din Praga, își bău iarăși obișnuitul pahar de limonadă, prin cîrciumile în care Benda prezidase pînă nu de mult atîtea chefuri și se uită prin ochelarii lui cu ramă de aur prin toate ungherele. Dar de Benda, nici urmă. În zori, doctorul Goldberg, alb ca varul, își spuse cu glas tare că e un idiot și alergă la garaj.

Încă în primele ceasuri ale dimineții ajunse la o subprefectură și nu se lăsă pînă nu-l trezi pe subprefect din somn. Spre norocul lui, constată că pe domnul acesta îl tăiase odată cu mîna lui, îl cususe la loc și-i dăduse drept amintire apendicele conservat într-o sticluță cu spirt. Datorită acestei cunoștințe, am putea spune de loc superficiale, căpătă în mai puțin de două ceasuri autorizația de exhumare. Acum se uita la medicul districtului, care abia stăpînindu-și mînia, îi supraveghea pe amărîții care dezgropau cadavrul unui vagabond necunoscut.

— Cînd îți spun, colega, mîrîi medicul districtului, că de ăsta s-a mai interesat și poliția din Praga! E exclus, crede-mă, ca păduchiosul ăsta să fi fost Benda!

— Avea și păduchi? întrebă doctorul Goldberg, curios.

— Știu eu? sări indignat medicul. Acum nu-l veți mai putea recunoaște. Zace de o lună în pămînt!

Cînd dădură de coșciug, groparii lăsară lopețile jos, și numai cu o sticlă de rachiu izbuti doctorul Goldberg să-i înduplece să ducă la morgă leșul îngrozitor, cusut într-un sac.

— Acum, uită-te! se răsti medicul districtului la doctorul Goldberg, oprindu-se în ușă și aprinzîndu-și o țigară tare.

Peste o clipă, galben ca ceara, doctorul Goldberg ieși, împleticindu-se.

— Vino să vezi și dumneata, zise el răgușit, și întorcîndu-se la cadavru, arăta cu mîna spre locul în care fusese capul. Apoi, cu o pensetă dădu la o parte ceea ce înainte fusese buza. Apărură niște dinți din cale-afară de stricați. Sau mai bine zis, bucățele de dinți, care luceau sub murdărie.

— Uită-te cu atenție! oftă Goldberg și vîrîndu-și penseta între dinți, scoase puțină negreală, de sub care apărură doi dinți albi, sănătoși.

Simțind că-l părăsesc puterile, fugi apoi din încăpere, ținîndu-se cu mîinile de cap.

Mai tîrziu se apropie de medicul districtului, palid și nespus de trist.

— Ăștia erau dinții dumneavoastră stricați! șopti el. N-a fost decît smoala cu care actorii își acoperă dinții cînd joacă roluri de bătrîni sau de vagabonzi! Iar păduchiosul ăsta a fost actor, colega, adăugă el, făcînd un gest desperat cu mîna. Un mare actor!

*

În aceeași zi doctorul Goldberg se prezentă la industriașul Korbel, un bărbat înalt și voinic, cu o barbă cît un galoș și un trup cît o coloană de templu grecesc.

— Domnule, i se adresă doctorul Goldberg, săgetîndu-l cu privirea prin lentilele bombate ale ochelarilor, am venit la dumneata în chestiunea actorului Benda.

— A fost găsit? întrebă repede fabricantul, ducîndu-și mîinile după ceafă.

— În parte, da. Și cred că o să vă intereseze... fie numai de dragul filmului pe care ați vrut să-l faceți cu el... adică să-l finanțați...

— Ce film? făcu, netulburat de astă dată industriașul. Nu știu nimic.

Goldberg continuă cu încăpățînare.

— E vorba de filmul în care Benda trebuia să joace pe vagabondul, iar doamna Greta principalul rol feminin. De fapt, singurul scop al filmului era să dea prilej soției dumneavoastră să facă film! rosti doctorul cu un aer nevinovat.

— Asta nu e treaba dumitale! mîrîi Korbel. Ți-a spus Benda ceva?... Planul încă era vag... Benda ți-a vorbit?

— Da de unde! Cum era să-mi vorbească, cînd dumneata i-ai dat ordin să nu sufle o vorbă! Aveați secrete, dumneavoastră... Numai că în ultima săptămînă a vieții lui, Benda și-a lăsat barbă și chică, ca să semene a vagabond. Benda ăsta lua amănuntele prea în serios, nu-i așa?

— Habar n-am, îl întrerupse industriaşul. Mai ai ceva de spus?

— Va să zică, filmul urma să fie început în ziua de 2 septembrie, nu? Şi prima scenă trebuia să se desfăşoare în pădurea de la Křivoklat, în zorii zilei. Vagabondul se trezeşte din somn la marginea pădurii... învăluite în pîcla dimineţii... îşi scutură ţoalele de frunze şi cetină... Parcă-l văd pe Benda jucînd rolul! Ştiu că şi-a pus cele mai prăpădite zdrenţe şi ghetele cele mai scîlciate... Avea în pod o ladă plină de vechituri. Iată, de ce, după... hai să-i zicem dispariţia lui... nu i-a lipsit nici un pantalon şi nici o cămaşă din garderobă. Pentru dumnezeu, cum de nu şi-a dat seama nimeni de asta! Era de aşteptat, domnule, că o să se costumeze ca un vagabond adevărat! Că n-o să uite nici peticul de pe mînecă, nici curmeiul care ţine loc de curea. Că asta era slăbiciunea lui: costumul!

— Ei şi? spuse bărbatul înalt, ferindu-şi ochii de bătaia luminii. Nu pricep pentru ce-mi povesteşti mie toate astea.

— Pentru că, în 2 septembrie, la orele trei dimineaţa, continuă doctorul Goldberg, neînduplecat, aţi venit să-l luaţi... cu un automobil, probabil împrumutat, şi desigur nu decapotabil. Cred că la volan era fratele dumneavoastră, pentru că are două calităţi: e sportiv şi ştie să-şi ţină gura. După cum eraţi dinainte înţeleşi cu Benda, n-aţi urcat pînă la el, ci aţi claxonat de jos, din stradă. Benda, sau mai bine zis, un

vagabond soios şi zdrenţuit, a coborît într-o clipă. „Mai repede, i-aţi spus dumneavoastră. Operatorul a şi plecat." Şi aţi pornit cu toţii spre pădurea de lîngă Křivoklat.

— Bine, dar nu cunoşti numărul maşinii... spuse bărbatul din umbră, cu ironie.

— Dacă l-aş cunoaşte, în clipa de faţă aţi fi arestat, rosti doctorul Goldberg, apăsat. Aţi ajuns în zorii zilei în rariştea aceea de stejari bătrîni. Ce cadru minunat, domnule! Cred că fratele dumneavoastră a rămas pe şosea, lîngă maşină. Şi-a făcut de lucru la motor... Dumneavoastră aţi intrat cu Benda în adîncul pădurii. După vreo patru sute de paşi i-aţi spus: „Am ajuns". „Dar operatorul?" a întrebat Benda bănuitor. Atunci i-aţi dat prima lovitură.

— Cu ce? se auzi vocea omului din umbră.

— Cu o rangă de fier. Cheia franceză era prea uşoară pentru ţeasta lui Benda. Iar dumneavoastră aţi vrut să-i zdrobiţi capul pînă la desfigurare. După ce l-aţi omorît, v-aţi întors la maşină. „Gata?" v-a întrebat fratele dumneavoastră. N-aţi răspuns, pentru că nu-i puţin lucru să omori un om!

— Ai înnebunit! izbucni glasul din umbră.

— N-am înnebunit de loc. N-am vrut decît să vă amintesc cam cum s-au petrecut lucrurile. Aţi vrut să-l înlăturaţi pe Benda pentru a evita scandalul ce s-ar fi iscat din pricina doamnei Greta. Pentru că, nu-i aşa, doamna Greta nu se prea ferea de ochii lumii.

— Jidan împuțit! urlă bărbatul din fotoliu, cum îți permiți...

— Îmi permit pentru că nu mi-e frică de dumneata, spuse doctorul Goldberg potrivindu-și ochelarii — voia să pară mai sever. Mie n-ai ce să-mi faci, oricît de bogat ai fi. Cel mult n-o să vii la mine să-ți tai apendicele. Dar nici nu te-aș sfătui s-o faci!

Bărbatul din umbră chicoti.

— Ascultă, omule, spuse el, înveselit. Dacă ai fi știut sigur măcar a zecea parte din cît mi-ai îndrugat aici, n-ai fi venit la mine, ci te-ai fi dus glonț la poliție, nu-i așa?

— Riguros exact! spuse doctorul Goldberg, cu o înfățișare foarte gravă. Da, domnule, dacă aș putea să dovedesc măcar o zecime din toate acestea, n-aș fi aici. Cred însă că nu le va putea dovedi nimeni niciodată. N-o să se poată dovedi nici măcar faptul că leșul vagabondului e al lui Benda. Tocmai de aceea am și venit.

— Să mă amenințí, nu? spuse bărbatul din fotoliu, întinzînd mîna spre butonul soneriei.

— Nu să te ameninț, ci să te sperii, domnule. Dumneata nu ești prea sensibil, dar faptul că mai știe cineva de această crimă groaznică, că mai știe cineva că ești un asasin, că fratele dumitale e un asasin, că l-ați omorît împreună pe actorul Benda, pe fiul unui biet tocilar, pe un măscărici, dumneavoastră, fabricanți de mîna întîia, o să vă tulbure boiereasca liniște pînă la moarte! Cît mi-o fi dat să trăiesc, n-o să aveți tihnă. Ca să fiu sincer, trebuie să mărturisesc că aș vrea să vă văd spînzurat, dar pentru că nu e cu putință, o să vă hărțuiesc cîte zile oi avea... Benda a fost un sălbatic. Nimeni nu știe mai bine ca mine cît era de rău, de înfumurat, de cinic, de nerușinat, și de tot ce vreți. Dar a fost artist și toate milioanele dumneavoastră nu fac cît acest măscărici bețiv. Cu toate milioanele dumneavoastră nu veți putea ajunge niciodată un artist, nu veți putea avea un joc al mîinii atît de măreț, nu veți putea reedita această prefăcută, dar cutremurătoare măreție a omului.

Doctorul Goldberg era zdrobit. Mîinile îi atîrnau moi pe lîngă corp.

— Cum ați putut face una ca asta? N-o să mai ai niciodată liniște! N-o să te las niciodată să uiți. O să-ți repet pînă la moarte: „Ți-aduci aminte de actorul Benda? Ce artist, domnule, ce artist!“

S-A FURAT UN DOCUMENT!

La trei dimineața, la comandamentul garnizoanei zbîrnîi telefonul:

— Aici colonelul Hampl de la statul-major. Trimiteți-mi imediat doi agenți de la poliția militară! Anunțați-l și pe locotenent-colonelul Vrzal!... da, de la contraspionaj!... Ce-ți pasă dumitale de ce... Să vină imediat la mine! Da, acum noaptea... Da, cu mașina... Repede, mă înțelegi?

Peste un ceas locotenent-colonelul Vrzal era la fața locului, undeva la mama dracului, într-un cartier de vile. Îl întîmpină un domn între două vîrste, foarte îngrijorat. Era în civil, adică în cămașă și pantaloni.

— Domnule locotenent-colonel, mi s-a întîmplat o mare nenorocire! Ia loc, domnule dragă! Fire-ar a dracului să fie de treabă afurisită! Fire-ar a naibii de dobitocie. Ascultă, să vezi cum a fost! Alaltăieri dimineață mă cheamă

șeful statului-major, îmi dă o hîrtie și-mi spune: „Lucrează-o acasă, măi Hampl, și cu cît or ști mai puțini de ea, cu atît mai bine! La tine în birou nici pîs! Fuga marș acasă, stai acolo cuminte, și lucrează! Ia numai seama ce faci!"

— Ce fel de document era? întrebă locotenent-colonelul Vrzal.

Colonelul Hampl șovăi o clipă.

— Ei, ce document! De la secția C!

— Aha, făcu locotenent-colonelul Vrzal, devenind deodată exagerat de grav.

— Cum îți spuneam, continuă colonelul, enervat, alaltăieri am lucrat toată ziua. Dar ce dracu era să fac noaptea cu documentul? Să-l pun în sertar, nu mi se părea nimerit, casă de bani n-am... Dacă ar fi aflat cineva că e la mine, s-ar fi zis cu el! În prima noapte l-am ascuns în pat, sub saltea, dar pînă dimineață l-am făcut mototol!

— Cred... spuse locotenent-colonelul Vrzal.

— Ce să-i faci! oftă colonelul. Nevastă-mea e și mai grasă decît mine. Ei, a doua seară nevasta mă sfătui: „Știi ceva? zice. Să-l punem în cutia aia de tablă în care ținem macaroanele și să-l ascundem în cămară. Tot o închid eu peste noapte, zice, și iau cheia la mine". Că, vezi dumneata, avem o servitoare care e ca un sac fără fund! Mănîncă tot ce vede! Acolo, mai zice nevasta, n-o să-l caute nimeni; nu-i așa? Și mie, drept să-ți spun, propunerea mi-a plăcut.

— Cămara dumitale are fereastră dublă sau simplă? interveni locotenent-colonelul Vrzal.

— Dracu s-o ia, izbucni colonelul, la asta nu m-am gîndit! Simplă! Eu, care mă așteptam la un atac prin surprindere sau la cine știe ce altă grozăvie, am uitat să examinez fereastra! Fire-ar a dracului de treabă!

— Ei, și pe urmă? vru să știe locotenent-colonelul.

— Ce să-ți mai spun? La două dimineața, nevastă-mea a auzit servitoarea țipînd. Cînd s-a dus să întrebe ce s-a întîmplat, a găsit-o țipînd ca din gură de șarpe: „Hoții! Hoții în cămară!“ Nevastă-mea dădu fuga după cheie, eu mă repezii în cămară cu pistolul în mînă.... Acolo, ce să vezi? Fire-ar a dracului să fie de treabă! Geamul scos și cutia cu documentul nicăieri! De hoț, nici urmă. Asta-i tot, încheie colonelul.

Locotenent-colonelul bătea toba cu degetele pe masă.

— Domnule colonel, a știut cineva că documentul e la dumneata?

Desperat, nenorocit, colonelul lăsă mîinile în jos.

— Nu știu! Dar tîlharii ăia de spioni pe toate le află!

Își aminti deodată că și locotenent-colonelul Vrzal era spion și încercă s-o dreagă.

— Adică sînt oameni deștepți... N-am spus la nimeni nimic, pe cuvîntul meu, adăugă el mai cu curaj. Cine putea să bănuiască că l-am ascuns în cutia de macaroane?

— Unde erai cînd l-ai pus în cutie? întrebă locotenent-colonelul.

— Aici, lîngă masă...

— Și cutia unde era?

— Stai, zise colonelul, încercînd să-și aducă aminte. Eu eram aici pe scaun, și aveam cutia în față...

Locotenent-colonelul se sprijini cu coatele pe masă și privi visător afară pe fereastră. Peste drum, prin pîcla dimineții se contura umbra cenușie a unei case.

— Cine stă acolo? întrebă el tărăgănat.

Colonelul lovi cu pumnul în masă.

— Fire-ar al dracului să fie! Cum am uitat! Îmi pare că un jidan, director de bancă sau așa ceva. Fire-ar al dracului! Asta e, Vrzale! Mi se pare că am dat de urma hoțului.

— Ia să văd și eu cămara aia, zise locotenent-colonelul, ca și cum n-ar fi auzit nimic din ce-i spusese Hampl.

— Hai, vino. Pe aci... la stînga, spuse colonelul, deodată plin de însuflețire. Am ajuns. Cutia era acolo, pe raftul de sus!

Văzînd că servitoarea cască gura la ei o repezi:

— Ce te tot învîrtești pe-aici, toanto? Ia du-te în pod sau în beci.

Locotenent-colonelul, după ce își trase cu grijă mănușile, se cățără pe fereastră, care era cam înaltă.

— L-au scos cu o daltă de fier, spuse el după ce se uită la geam. Cerceveaua e din lemn moale. Putea s-o desfacă și un copil, domnule colonel!

— Fir-ar a dracului de socoteală! se miră colonelul. Ce oameni și ăștia, care fac geamurile astea păcătoase!

În fața casei așteptau doi soldați.

— Sînteți de la poliția militară? întrebă locotenent-colonelul Vrzal. Bine! Să mă mai uit și pe dinafară... Domnule colonel, eu te sfătuiesc să nu-ți părăsești domiciliul pînă la noi ordine.

— Se-nțelege... Adică de ce?

— Ca să fii acasă, dacă cumva... Soldații rămîn aici.

Colonelul oftă adînc, înghiți o dată în sec și șopti:

— Înțeleg... Nu dorești o cafea? O face nevastă-mea îndată.

— Nu e timp de băut cafea! spuse cu răceală locotenent-colonelul. Și încă ceva! Să nu sufli cuiva o vorbă de furtul documentului. Așteaptă pînă... pînă o să te chemăm! Încă ceva: să-i spui servitoarei că nu ți s-au furat decît niște conserve!

— Dragă Vrzal! spuse colonelul deznădăjduit. O să găsești documentul, nu-i așa?

— O să încerc, spuse locotenent-colonelul și pocnind din călcîie, plecă.

În toată dimineața aceea colonelul Hampl s-a simțit tare nenorocit. Erau clipe în care vedea parcă aievea doi ofițeri venind să-l aresteze. Alteori căuta să și-l închipuie pe locotenent-colonelul Vrzal punînd în mișcare întreg serviciul de contraspionaj al armatei, această uriașă și misterioasă mașinărie. Ce scandal la statul-major!

— Karel, puișorule, spuse pentru a douăzecea oară nevastă-sa care, prevăzătoare ca toate femeile iubitoare, ascunsese de mult revolverul în fundul unui geamantan, nu vrei să mănînci?

— Ia mai lasă-mă dracului în pace! izbucni colonelul. Cred că jidanul din față ne-a văzut cînd am ascuns cutia.

Doamna colonel oftă și se duse în bucătărie, singura încăpere unde putea plînge nestingherită.

Deodată zbîrnîi soneria. Colonelul se ridică și-și îndreptă spatele pentru a întîmpina cu demnitatea militară cuvenită pe ofițerii veniți să-l aresteze. (Oare pe cine au trimis? se întrebă el, zăpăcit.) Dar în locul ofițerilor așteptați intră un omuleț roșcovan și cu melon. Cînd deschise gura să vorbească, ieșiră la iveală niște dinți de veveriță.

— Scuzați... Sînt Pištora, de la comisariatul de poliție.

— Ce dorești? mîrîi printre dinți colonelul, trecînd pe neobservate din poziția de drepți la poziția de „pe loc repaus“.

— Am auzit că vi s-a spart cămara... zîmbi domnul Pištora, confidențial.

— Și ce te privește asta pe dumneata? se răsti colonelul.

— Scuzați, vă rog... Fața domnului Pištora strălucea. E raionul nostru... Servitoarea dumneavoastră a povestit de dimineață la brutărie că vi s-au furat niște lucruri din cămară, atunci i-am zis lui dom' comisar să mă abat și pe la dumneavoastră.

— Nu făcea să te deranjezi... bombăni furios colonelul. Nu s-a furat decît... o cutie de macaroane! Nu vă mai bateți capul pentru atîta lucru!

— Zău? Mă mir că n-au șterpelit și altceva... zise domnul Pištora.

— Da, e de mirare... spuse colonelul amărît. Dar asta nu e treaba dumitale.

— L-o fi deranjat cineva! Și sub puterea unei inspirații subite, chipul domnului Pištora se lumină.

— Ei, și acum, bună ziua, domnule, vru să scape de el colonelul.

— Dacă nu vă supărați, zise domnul Pištora cu un zîmbet plin de neîncredere, ar fi bine să văd și eu puțin cămara...

Colonelul, cît pe aci să-și piardă răbdarea, se văzu nevoit să se lase în voia soartei.

— Atunci, hai, spuse el plictisit, și-l duse pe mărunțelul cu dinți de veveriță în cămară.

Domnul Pištora cercetă în grabă locul.

— Păi, da! spuse el satisfăcut. Fereastra a fost deschisă cu o daltă. Asta, dacă nu e opera lui Pepek, e sigur a lui Andrlík!

— Poftim? întrebă colonelul, încruntat.

— E sau opera lui Pepek sau a lui Andrlík. Numai că mi se pare că Pepek zace în pușcărie. Dacă era scoasă numai sticla, însemna că puteau fi Dundr, Lojza, Novák, Hošička sau Kliment. Dar aici cred că a lucrat Andrlík.

— Să nu dai cumva greș, mîrîi colonelul, îmbufnat.

— N-aș crede! Să se fi ivit un nou specialist în cămări? se întrebă domnul Pištora devenind serios. Aș! Nu cred. E drept că și Mertl se ia de geamuri, tot cu dalta, dar nu intră niciodată în cămări, niciodată, pe cuvîntul meu! Ăsta pătrunde în locuințe prin closete și nu ia decît rufărie, adăugă domnul Pištora, arătîndu-și din nou dinții de veveriță.

Apoi spuse:

— Plec. Mă duc să dau o raită pe la Andrlík să văd ce mai învîrte dumnealui!

— Transmite-i complimente din partea mea! bombăni colonelul.

Rămas cu gîndurile sale chinuitoare, colonelul își zise: „Extraordinar ce primitiv lucrează poliția! Să fi căutat și ei amprente digitale sau măcar urme, mai ziceam că lucrează metodic! Dar să procedeze așa, ca proștii! Auzi! Poliția și spionajul internațional! Mult aș da să știu ce mai face Vrzal".

Nu se putu împotrivi ispitei și telefonă locotenent-colonelului Vrzal. După o jumătate de oră de ceartă cu domnișoarele de la centrală, obținu în sfîrșit legătura.

— Alo, rosti el, linguşitor, aici Hampl. Spune-mi, te rog, cum mai stau lucrurile?... Ştiu, ştiu că nu poţi să-mi spui nimic, dar n-am vrut decît... Ştiu, dar fii, te rog, bun şi spune-mi... Doamne, dumnezeule, încă nimic? Ştiu că e un caz greu, dar... Numai o clipă, Vrzal, te rog! Ştii, mi-a venit o idee! Să ofer zece mii de coroane din banii mei, bineînţeles, pentru cel ce o să dea de urma hoţului! Mai mult n-am, ştii, dar pentru un serviciu ca ăsta... Ştiu că nu poţi, dar pe cale particulară... Ei da, o să fie o chestiune pur personală, pe cale oficială nu merge. Sau să se împartă suma detectivilor civili, nu?... Bineînţeles, tu nu ştii nimic despre asta. Să faci doar oamenilor o aluzie că colonelul Hampl a oferit zece mii de coroane... Bine, atunci să le spună sergentul... Te rog foarte mult... Scuză-mă, te rog, mersi!

Hotărîrea plină de generozitate îi mai uşură inima colonelului Hampl. Avea acum impresia că face şi el ceva pentru descoperirea bletematului acela de spion. Obosit de atîtea emoţii, se trînti pe sofa. Vedea în vis cum două-trei sute de oameni, (toţi roşcovani şi toţi cu dinţi de veveriţă ca domnul Pištora) percheziţionează pasagerii din trenuri, opresc automobilele care gonesc spre frontieră, aşteaptă după colţuri de stradă şi ies deodată în calea vreunui trecător: „În numele legii urmează-mă şi ţine-ţi gura". Apoi i se păru că e la Academia Militară, unde dă

examen de balistică. Se trezi scăldat în sudoare cu respiraţia agitată. Sunase cineva.

Colonelul Hampl sări în sus încercînd să-şi adune gîndurile. În uşă, apărură dinţii de veveriţă ai domnului Pištora.

— Am sosit! El a fost, cum am spus!

— Care el? se strădui colonelul să înţeleagă.

— Păi, Andrlík, şi domnul Pištora uită, de mirare, să-i mai rînjească cu dinţii lui de veveriţă. Cine altul? V-am spus doar că Pepek înfundă puşcăria! E la Pankrác.

— Ce tot mă baţi la cap cu Andrlík al dumitale? se răsti colonelul, scos din fire.

Domnul Pištora căscă mari ochii lui strălucitori.

— Păi, nu el ţi-a furat macaroanele din cămară? spuse el apăsat. L-am înhăţat! L-au şi dus la comisariat. Eu am venit numai să vă întreb ceva, că el, Andrlík, zice cum că în cutia aia n-au fost macaroane. A găsit doar un dosar şi eu nu ştiu dacă o fi adevărat sau ba.

— Omule! strigă colonelul pierzîndu-şi răsuflarea. Unde e dosarul?

— Unde să fie? La mine! şi Domnul Pištora îşi arătă din nou dinţii. Măi! Unde l-am pus?! zise el scotocind într-o servietă. — Aha! Asta e?

Colonelul îi smulse din mînă preţiosul, mototolitul document nr. 139/VII sec. C şi ochii i se umplură de lacrimi.

— Dragul meu! Scumpul meu! nu ştiu cum să te răsplătesc. Nevastă! Vino încoace. Vino,

dragă, să ți-l prezint pe domnul comisar... domnul inspector ăă...

— Agentul Pištora, completă mărunțelul, bucuros să-și arate încă o dată dantura.

— A găsit documentul furat! strigă colonelul. Du-te, nevastă, și adu-ne coniac și pahare. Domnule Pištora... nici nu știu cît de... adică să știi... Bea, domnule Pištora!

— Lăsați, nu e mare lucru! Tii! Bun coniac! Ah, da! Săru'mîna, doamnă! Cutia am uitat-o la comisariat.

— Dă-o dracului de cutie! exclamă colonelul, fericit. Scumpe domnule Pištora, cum de ai găsit așa repede documentul?! În sănătatea dumitale, domnule Pištora!

— Să trăiți, zise domnul Pištora, respectuos. Lăsați, nu e cine știe ce. De cîte ori se sparge cîte o cămară ne ducem ori la Andrlík ori la Pepek. Dar acum Pepek s-a învîrtit de două luni la Pankrác. Cînd se golește cîte un pod, știm că e opera lui Pisecký, a lui Tondra șchiopul, a lui Kanera, a lui Zima sau a lui Houska!

— Ei, ei! Ascultă! Ce faceți cînd dați de un caz de spionaj? Noroc, domnule Pištora!

— Noroc! De spionaj nu ne ocupăm. Dar cînd e vorba de clanța de alamă, știm că a operat Čenek sau Pinkus, la sîrmă de aramă avem un singur specialist, un oarecare Touska. De robinetele de bere se ocupă Hanoušek, Buchta sau Šlesinger. Avem evidența tuturor spărgătorilor de case de bani din republică. Sînt ... hîc... sînt

douăzeci și șapte, dar șase se odihnesc la răcoare.

— Bine le faceți! declară colonelul, făcînd pe omul setos de sînge. Bea, domnule Pištora.

— Mulțumesc respectuos, dar știți ... eu nu prea beau. În sănătatea dumneavoastră! Tîlharii ăștia ... hîc ... de hoți, îs proști ca noaptea, domnule. Știu o singură meserie și nu se lasă de ea pînă punem mîna pe ei! Să-l luăm pe Andrlík, de pildă! Cum m-a văzut, și-a și zis: „Aha, domnul Pištora! A venit pentru cămara aia. Și i-a și dat drumul: Domnule Pištora, zice, nu face să-ți pierzi vremea, că n-am găsit în cutie decît un dosar. Parcă sînt blestemat că nu-pot să pun și eu mîna pe ceva ca lumea!" Boule, zic, pe chestia asta iei pe puțin un an.

— Un an de închisoare? zise colonelul Hampl compătimitor. Nu e cam mult?

— E vorba totuși de o spargere... și domnul Pištora rînji din nou. Mulțumesc respectuos, domnule colonel, nu mai beau. Plec, că mai am o vitrină. Cred că e treaba lui Klečka sau a lui Kudl. Dacă aveți nevoie de mine, mă găsiți la comisariat. Cereți-l pe domnul Pištora. Atît ajunge.

— O clipă numai! spuse colonelul. Pentru serviciul pe care mi l-ai făcut — hm — pentru serviciul ... Dosarul e ... nu e nimic deosebit ... dar n-aș fi vrut să-l pierd, știi ... Dacă ai vrea să primești ... spuse colonelul repede, strecurînd

în mîna domnului Pištora o hîrtie de cincizeci de coroane.

Surprins și înduioșat, domnul Pištora deveni serios.

— Nu era nevoie, spuse el, vîrînd în grabă mîna cu bancnota în buzunar. N-a fost nimic deosebit. Mulțumesc respectuos, domnule colonel. Dacă mai aveți nevoie de mine ...

— I-am dat cincizeci de coroane, zise binevoitor domnul colonel Hampl nevestei-si. Douăzeci de coroane i-ar fi ajuns, zevzecului, dar ... Domnul colonel făcu cu mîna un gest mărinimos. Slavă domnului! Bine că s-a găsit documentul!

POETUL

Un fapt divers: la orele patru dimineața, un automobil venind în mare viteză a izbit o bătrînă amețită de băutură și, trecînd ca o vijelie, s-a făcut nevăzut. Doctorul Mejzlík, comisar de poliție proaspăt intrat în slujbă, primi misiunea de a identifica mașina. Comisarii de poliție nou numiți au obiceiul să ia în serios astfel de cazuri.

— Hm, spuse doctorul Mejzlík adresîndu-se gardianului cu numărul 141. Zici că ai văzut mașina mergînd în mare viteză și la trei sute de pași de dumneata corpul bătrînei întins pe caldarîm. Ei, bine, ce-ai făcut?

— M-am grăbit să dau ajutor femeii, răspunse gardianul.

— Întîi de toate trebuia să-ți notezi numărul mașinii! se supără doctorul Mejzlík, și abia pe urmă să vezi și de baba aia! Dar — adaugă el, scărpinîndu-se cu creionul în cap — poate nici

eu n-aş fi făcut altfel! Şi, zici că n-ai reţinut numărul. Ei, dar altceva?...

— Cred, gardianul numărul 141 şovăi, cred că era de culoare închisă. Albastru-închis sau roşie. Nu se vedea din cauza fumului de la eşapament...

— Doamne sfinte! se înfurie doctorul Mejzlík. Cum să găsesc maşina? Doar n-o să merg din şofer în şofer să-l întreb pe fiecare: Nu vă supăraţi, nu cumva aţi călcat deunăzi o babă? Ce-i de făcut în situaţia asta, ia spune-mi?

Gardianul ridică din umeri cu un respect plin de indiferenţă.

— Permiteţi să raportez, am un martor! Dar nici el nu ştie nimic. Dacă doriţi... Aşteaptă alături.

— Pofteşte-l aici, ordonă doctorul Mejzlík plictisit şi preocupat de un singur gînd: cum să descopere un fir conducător printre rîndurile seci ale procesului-verbal.

— Numele şi adresa dumneavoastră, spuse el cînd intră martorul, fără să ridice privirea de pe hîrtii.

— Kralík Jan, student la Facultatea de mecanică, rosti răspicat noul sosit.

—Ai fost de faţă, azi-dimineaţă la orele patru, cînd un automobil necunoscut a călcat-o pe numita Božena Macháčková?

—Da, şi ţin să declar că vinovat e şoferul. Vedeţi, domnule comisar, strada era pustie... dacă ar fi mers mai încet la încrucişare ...

— La ce distanţă te aflai dumneata de locul accidentului? interveni doctorul Mejzlík.

— La vreo zece paşi. Veneam de la cafenea împreună cu un prieten al meu, şi cînd am ajuns în strada Žitná ...

— Cine-i prietenul dumitale? îl întrerupse din nou doctorul Mejzlík. La mine nu e notat.

— Poetul Jaroslav Nerad, răspunse martorul, mîndru. Dar de la el nu puteţi afla nimic.

— De ce? Doctorul Mejzlík se încruntă, dornic să nu scape nici un amănunt.

— Fiindcă, vedeţi ... prietenul meu e o fire poetică. După accident, a izbucnit în plîns ca un copil şi a fugit acasă! Şi, cum vă spuneam, mergeam împreună pe strada Žitná, cînd, din spate veni o maşină gonind ca o vijelie.

— Ce număr avea?

— Nu ştiu, n-am observat. Am văzut doar că mergea cu o viteză nemaipomenită şi mi-am zis că ...

— Ce marcă era automobilul?

— Motor cu combustie internă, în patru timpi, răspunse viitorul specialist. La mărci de automobile nu mă pricep însă.

— Ce culoare avea? Cine era în maşină? Era decapotabilă sau limuzină?

— Nu ştiu! răspunse martorul dezorientat. Poate că era neagră. Dar, ce să vă mai spun? N-am observat! După accident, i-am şi spus lui Nerad: Ia te uită, ticăloşii! Omoară un om şi nici nu se sinchisesc!

— Hm, făcu nemulțumit doctorul Mejzlík. Reacția dumitale a fost foarte corectă din punct de vedere etic, dar eu aș fi preferat să fi reținut numărul mașinii. E de speriat, domnule, cît de puțin dezvoltat e simțul de observație la oameni. Dumneata ți-ai dat seama că șoferul e vinovat, afirmi pe drept cuvînt că oamenii de genul lui sînt niște ticăloși, dar nu ți-a trecut prin minte să te uiți la numărul mașinii! Raționamente poate să facă oricine, dar să privească lucrurile cu atenție ... Mulțumesc, domnule Králík, nu te mai rețin!

Peste un ceas gardianul numărul 141 suna la ușa poetului Jaroslav Nerad. Îi deschise proprietăreasa.

— Da, domnul Nerad e acasă. Doarme.

Zărindu-l pe gardian, poetul căscă de după ușă niște ochi speriați. Se chinuia să-și amintească cînd și unde făcuse una boacănă. Pînă la urmă însă tot înțelese că trebuie să meargă la poliție.

— Trebuie neapărat? întrebă el cu voce tremurîndă. Nu-mi mai amintesc nimic. Știi, azi-noapte, am fost cam ...

— Afumat, adăugă gardianul plin de înțelegere. Lăsați, nu-i nimic! Am mai cunoscut eu poeți! Îmbrăcați-vă, vă rog! Vă aștept.

Pe drum, între gardian și poet se încinse o discuție despre localurile de noapte, despre viață în general, despre semnele cerești și despre multe altele. Numai de politică nu discutară, fiindcă nu-i interesa pe nici unul. Și uite așa, vorbind prietenește de una, de alta, ajunseră la circumscripție.

— Dumneavoastră sînteți poetul Jaroslav Nerad? îl întîmpină doctorul Mejzlík. Domnule Nerad, ați fost de față cînd o mașină, al cărei număr n-a fost încă identificat, a călcat-o pe numita Božena Machačková.

— Da, răspunse poetul, răsuflînd ușurat.

— Ați putea să-mi spuneți cum arăta mașina? Decapotabilă sau limuzină? Culoarea, cine a fost în ea, numărul ...

După o clipă de gîndire încordată, poetul răspunse:

— Nu știu. N-am observat!

— Nu vă amintiți nici un amănunt? insistă Mejzlík.

— Ce amănunt! Vă spun deschis, eu în general nu mă opresc niciodată la amănunte!

— Atunci spuneți-mi, vă rog, la ce v-ați oprit în cazul de față? întrebă Mejzlík nu fără o ușoară ironie.

— La atmosferă în general ... spuse poetul cam încurcat. Știți, strada pustie ... lungă ... zorile care mijeau ... femeia care zăcea nemișcată ...

Deodată sări de pe scaun.

— Cînd am ajuns acasă, am și scris despre asta o poezie! și începu să se scotocească prin buzunare de unde scoase un maldăr de plicuri, note de plată și cocoloașe de hîrtie.

— Nu, nu-i asta! bodogăni el. Nici asta. Stați, poate asta. Uite, asta e!

Și Nerad se cufundă în lectura cîtorva rînduri scrise pe dosul unui plic.

— Vreți să mi-o arătați și mie? îl rugă doctorul Mejzlík.

— E un fleac, zise poetul, cu prefăcută modestie. Dar, dacă doriți, v-o citesc. Cu ochii luminați de entuziasm, începu se declame afectat:

O, cuburi negre-n șiruri liniare,
zorile mîngîie lin strune de mandolină;
de ce te-mbujorezi fecioară albă?
Cu mii de cai putere plecăm în spații planetare
sau către Singapore!
Opriți, opriți, mașina zboară.
Ca crinul frînt, amorul nostru zace-n colb.
O, gît de lebădă, o sîni!
o tobă! și voi bețe!
De ce atîtea lacrimi?

— Asta-i tot, încheie Jaroslav Nerad.

— Mă ierți, dar nu înțeleg nimic!

— Cum așa? E doar vorba de accidentul acela! Nimic mai clar!

— Chiar așa de clar nu e! remarcă sceptic Mejzlík. Eu nu văd cum aș putea să deduc din poezia dumneavoastră că în 15 iunie anul curent, la orele patru dimineața, în strada Žitná, un automobil cu numărul cutare a călcat pe numita Božena Macháčková, cerșetoare, în vîrstă de șaizeci de ani, în stare de ebrietate, că numita a fost dusă la spitalul orășănesc și că starea ei e gravă! Nimic din toate acestea nu se află în poezia dumneavoastră, după cît îmi dau seama. Mda.

— Dumneavoastră vorbiți de realitatea brută, exterioară! zise poetul, frecîndu-și nasul. Dar poezia este realitatea interioară. Poezia este un complex de imagini suprarealiste pe care realitatea le trezește în subconștientul poetului. Știți, asociațiuni optice și acustice, pe care cititorul trebuie să le pătrundă. Numai așa poate să le înțeleagă.

— Mă rog! îl opri doctorul Mejzlík. Vreți să-mi dați opera dumneavoastră pentru o clipă? Mersi. Va să zică, bine: „Cuburi negre-n șiruri lineare“. Explicați-mi, vă rog ...

— Nimic mai simplu. E vorba de strada Žitná, răspunse poetul netulburat. Știți, două șiruri de case.

— Ar putea tot așa de bine fi și Bulevardul Național, nu-i așa? întrebă sceptic doctorul Mejzlík.

— Nu! Pentru că Bulevardul Național nu e drept, răsună convingător răspunsul.

— Bine! Mai departe: „Zorile mîngîie lin strune de mandolină“. Hm! Să zicem! „De ce te-mbujorezi, fecioară albă?“ Mă iertați, dar nu pricep ce caută fecioara asta aici!

— Zorile ... veni imediat o laconică explicație.

— Aha! Scuzați. „Cu mii de cai putere plecăm în spații planetare". Ce ziceți aici?
— Așa am perceput eu venirea automobilului.
— Cum așa! Avea mii de cai putere?
— Nu știu! În orice caz, gonea ca o vijelie... Ca și cum ar fi vrut să ajungă la capătul lumii.
— Aha ... „Sau către Singapore." În numele lui dumnezeu, de ce tocmai la Singapore?
Poetul ridică din umeri.
— Nu mai știu nici eu. Poate pentru că acolo trăiesc malaiezi.
— Dar ce legătură e între mașina noastră și malaiezi?
La asta poetul nu știu ce să răspundă.
— Poate că a fost mașina de culoare cafenie ... În orice caz, era ceva cafeniu, spuse el într-un tîrziu. Altfel, cum m-aș fi gîndit la Singapore?
— Vedeți? interveni doctorul Mejzlík. Pînă acum mi s-a spus că mașina a fost ba roșie, ba albatru-închis, ba neagră. Ce culoare să aleg?
— Eu aș zice cafeniul ... îl sfătui poetul. E o culoare plăcută.
— „Ca crinul frînt, amorul nostru zace-n colb." Cum? Pentru dumneata o cerșetoare beată e un crin frînt?
— Nu m-am gîndit la cerșetoare. E vorba de femeie în general, înțelegi?
— Mda! Dar: „O, gît de lebădă! O, sîni! O, tobă! Și voi bețe!" Tot asociații libere?
— Ia să văd și eu! spuse poetul, tresărind și aplecîndu-se peste hîrtie.

— „O, gît de lebădă! O, sîni! O, tobă! Și voi bețe!" Ce înseamnă asta?
— Tocmai asta voiam să vă întreb și eu, mormăi cu răutate doctorul Mejzlík.
— Numai o clipă, spuse poetul, căzînd pe gînduri. Ceva mi-o fi sugerat mie aceste imagini! Aha! Nu vi se pare și dumneavoastră cîteodată că cifra doi seamănă cu un gît de lebădă? Priviți, vă rog!
Și poetul scrise un 2 pe hîrtie.
— Aha! Doctorul Mejzlík deveni mai atent. Dar sînii?
— Păi, asta e cifra 3! Două arcuri de cerc, nu? se miră poetul.
— Mai rămîne toba cu bețele, exclamă comisarul cu însuflețire.
— Tobă și bețe... se gîndi poetul Nerad. Tobă și bețe! Asta ar putea fi cifra cinci. Priviți, spuse poetul, scriind un 5 pe hîrtie. Cerculețul e ca o tobă, iar deasupra ei sînt bețele.
— Un moment!
Doctorul Mejzlík scrise pe hîrtie numărul 235.
— Sînteți sigur că mașina avea numărul 235?
— Eu n-am văzut nici un număr, declară răspicat Jaroslav Nerad. Dar ceva trebuie să fi fost. Altfel, de unde aș fi scos eu toate imaginile astea?
Și, mirat, își aținti privirea pe plicul pe care scrisese versurile.
— După mine, asta e partea cea mai izbutită din toată poezia...

★

Peste două zile doctorul Mejzlík se abătu pe la poet. De data asta, nu dormea. Avea o fată la el și nu mai găsi un scaun gol spre a-l oferi comisarului.

— Nu vă deranjați. Stau numai o clipă, că mă grăbesc! spuse acesta. Am venit numai să vă aduc la cunoștință că mașina era într-adevăr numărul 235.

— Care mașină? se sperie poetul.

— „O, gît de lebădă! O, sîni! O, tobă! și voi bețe!" înșiră pe nerăsuflate doctorul Mejzlík. Și chestia cu Singapore e exactă!

— Ah, da! spuse poetul. Ei, vedeți ce înseamnă realitatea interioară? Dacă doriți, vă mai citesc cîteva din poeziile mele. Acum o să le înțelegeți!

— Nu, mulțumesc. Altă dată, cu plăcere, se grăbi cu răspunsul cel de la poliție. Cînd o să mai am un caz asemănător! De acord?

AVENTURILE UNUI ESCROC SENTIMENTAL

— Aveți dreptate, zise detectivul Holub, tușind cu modestie. Nouă, celor de la poliție, nu ne plac cazurile extravagante și senzaționale, cum nu ne plac nici oamenii noi. Cînd ai de-a face cu un criminal cunoscut și rutinat e cu totul altceva! În primul rînd pentru că știi dinainte cine a făcut isprava, a cui specialitate e. În al doilea rînd, pentru că știi de unde să-i iei, iar în al treilea, nu-ți face greutăți și nu se încăpățînează să tăgăduiască: știe omul că tot nu-i folosește la nimic! Credeți-mă, domnilor, e o adevărată plăcere să ai de-a face cu un om cu experiență! Și, vă mai spun, domnilor, că și la pușcărie, răufăcătorii ăștia de meserie se bucură de o deosebită atenție și încredere. Novicii și infractorii întîmplători sînt cei mai mari scandalagii și cei mai încăpățînați! Mereu au ceva de obiectat! Un infractor vechi însă știe că pușcăria reprezintă riscul meseriei, așa că nu se mai ostenește să

facă viața grea nici lui, nici altora. Dar astea vi le spun numai așa, fiindcă veni vorba. N-au nici o legătură cu ce vreau să vă povestesc.

Într-un timp — să tot fie de atunci vreo cinci ani — ne-am pomenit bombardați de zeci de reclamații potrivit cărora prin orașele de provincie ar opera un escroc sentimental necunoscut! După descrierile primite, era un om între două vîrste, gras, cu chelie și cu cinci dinți de aur în gură. Activa sub mai multe nume: Müller, Procházka, Simek, Sebeks, Sinderka, Bílek, Hromadka, Pivoda, Bergr, Bejcek, Stoces și altele, pe care le-am uitat. Partea proastă era că semnalmentele nu se potriveau cu ale nici unuia dintre escrocii noștri sentimentali. O fi unul nou, ne-am făcut noi socoteala. Pînă cînd într-o bună zi, domnul consilier m-a chemat la el și mi-a zis: „Ascultă, Holub, tot te ocupi dumneata de hoții din trenuri. Ia vezi, tot călătorind de colo-colo, poate dai de un tip cu cinci dinți de aur". De-atunci, cum intram într-un compartiment, prima grijă era să mă uit în gura călătorilor! În două săptămîni, nu mai mult, am agățat trei domni cu cinci dinți de aur în gură și i-am pus să se legitimeze, dar din păcate unul din ei era revizor școlar, iar altul, credeți-mă, chiar deputat! Nu mă mai întrebați ce mi-au auzit urechile de la ei și cu ce săpuneală m-am ales la serviciu. Eram așa de enervat încît m-am pus cu tot dinadinsul să-l caut pe dobitoc. Nu era cazul meu, dar trebuia să mă răzbun, nu-i așa?

Care va să zică m-am dus în vizită — discret, bineînțeles, pe la toate orfanele și văduvele înșelate cărora șarlatanul cu dinți de aur le storsese bani, făgăduindu-le că le ia în căsătorie. Nici nu v-ar veni să credeți ce gură sînt în stare să facă orfanele și văduvele înșelate! Mare lucru n-am priceput de la ele, decît că „dumnealui" era un domn inteligent și serios, că avea dinți de aur și că vorbea cu căldură despre viața de familie. Să-i fi luat vreuna amprentele digitale, ți-ai găsit! Te-apucă amețeala cînd îți dai seama ce naive pot fi femeile! A unsprezecea victimă — era din Kamenice — mi-a povestit cu lacrimi în ochi că domnul acela fusese de trei ori pe la ea, și că de fiecare dată sosise cu trenul de dimineață, de zece și jumătate. Ultima dată — asta era înainte de a pleca cu banii ei în buzunar — a aruncat o privire ca din întîmplare, la numărul casei și a spus: „Vezi, domnișoară Mařenka? Parcă și cerul ar vrea să ne luăm! Casa dumitale are numărul 618, iar eu, cînd vin la dumneata, plec cu trenul de 6 și 18 minute: nu e un semn bun?"

Cum am auzit, mi-am și zis: „Ăsta, da, într-adevăr e un semn foarte bun!"

Am scos pe dată mersul trenurilor și am căutat să văd din ce gară pleacă la orele 6 și 18 minute un tren, care are legătură cu cel care sosește la Kamenice la 10 și 35. Tot comparînd și calculînd datele, am ajuns la concluzia că nu putea fi vorba decît de trenul care pleacă din gara Bys-

trice-Novověs. Vedeți deci că un detectiv care lucrează cu hoții din trenuri știe să citească mersul trenurilor.

Ei, și cum vă spuneam, de îndată ce am avut o zi liberă, m-am și dus în gara Bystrice-Novověs, unde am întrebat dacă nu cumva vreun domn mai gras și cu dinți de aur călătorește mai des decît s-ar cuveni.

— Cum să nu! zice șeful gării. E domnul comis-voiajor Lacina! Locuiește acolo, în ulița de jos. Chiar aseară a sosit dintr-o cursă!

Pornesc după domnul Lacina. La intrare dau de o femeiușcă curățică, nimic de zis, și-o întreb: Domnul Lacina locuiește aici?

— Da, e soțul meu, zice, dar acum doarme, că abia a luat masa.

— Nu-i nimic, zic, și intru. Pe divan stătea întins unul numai în cămașă. Cum mă zărește, zice:

— Ia te uită! Domnul Holub! Ia adu repede un scaun, draga mea!

Supărarea mi-a trecut într-o clipită. Era el, Plichta, vechiul falsificator de bilete de loterie. De cel puțin zece ori înfundase pușcăria.

— Să-ți dea dumnezeu sănătate, Vincek, zic. Nu mai faci bilete de loterie?

— M-am lăsat! mărturisi Plichta, ridicîndu-se în capul oaselor. Treaba asta cere alergătură multă și eu nu mai sînt tînăr. La cincizeci și doi de ani, am și eu dreptul să mă mai odihnesc.

Să umbli din casă în casă, nu mai e pentru unul ca mine!

— Ei și de asta te-ai apucat să duci de nas femeile, pungașule?

Plichta oftă.

— Domnule Holub, zice, trebuie să am și eu o ocupație. Știți, în timpul ultimei mele șederi la pușcărie mi s-au stricat dinții. Cred că lintea e de vină... Trebuia deci să-i repar, nu-i așa? Nu vă vine să credeți de ce încredere te bucuri cînd ai dinți de aur! Oamenii te ascultă cuminte, digestia se face mai bine și începi să te îngrași. Orice ați zice, un om ca mine trebuie să facă ceva, orice, orice-i stă la îndemînă!

— Unde sînt banii? zic eu. Am notat tot! Ai făcut unsprezece escrocherii, adică în total două sute șaisprezece mii de coroane. Unde sînt?

— Stai să vezi, domnule Holub, spuse Plichta cam încurcat. Toate cîte sînt aici în casă sînt ale nevestei-mi. Afacerile sînt afaceri! Nu amestec pe nevastă-mea în combinațiile mele! Toată averea mea sînt șase sute cincizeci de coroane, pe care le am la mine, un ceas de aur și dinții. Scumpa mea, eu o să-l însoțesc pe domnul Holub la Praga. Domnule Holub, mai am de plătit o rată la dentist: face trei sute de coroane pe care le las aci...

— Mai ai de dat și o sută cincizeci croitorului, îi aminti „scumpa".

— Așa e! zice Plichta. Domnule Holub, corectitudinea e slăbiciunea mea. Ce vrei! Îmi

place să fiu punctual. Cînd n-ai datorii poți privi liniștit în ochii oricui. O cere meseria, domnule Holub! Scumpo, scutură-mi puțin paltonul, să nu te fac de rușine la Praga. Sînt gata, domnule Holub.

De data asta Plichta a încasat cinci luni. În fața Curții cu juri femeile au declarat, toate, că i-au dat banii de bunăvoie și că-l iartă. Numai una, o babă, nu i-a făcut nici un rabat. Era o văduvă bogată, de la care nu storsese decît cinci mii de coroane.

Peste vreo șase luni aflu iar de niște escrocherii sentimentale. Plichta! mi-am zis, fără să-mi mai bat capul cu chestia asta. În timpul acela aveam de lucru în gara din Pardubice unde opera unul care fura bagaje de pe peron. Și cum familia îmi era în vilegiatură, într-un sat cale de vreun ceas de Pardubice, am pus în geamantan niște mezeluri și o bucată, două, de slănină afumată, să le duc nevesti-mi, că la țară se găsesc cam greu. Mă sui în tren și, ca de obicei cînd călătoresc, trec și de data asta din vagon în vagon. Ce să vezi! Într-un compartiment, Plichta vorbea de zor unei cucoane, cam ofilite e drept, despre stricăciunea lumii de azi.

— Vincek! zic. Iar cu făgăduieli de căsătorie?

Plichta roși, ceru scuze cucoanei, explicîndu-i că are de discutat niște afaceri cu domnul, adică cu mine, și ajungînd pe culoar îmi spuse, dojenindu-mă: Domnule Holub, nu e frumos să-mi vorbiți așa față de lume străină! Era de ajuns să-mi faceți un semn cu ochiul și veneam imediat. Pentru ce mă căutați?

— Sînt iar două cazuri, măi Plichta, zic, dar cum azi am altă treabă, o să te predau jandarmilor din Pardubice!

— Domnule Holub, n-o să-mi faceți mie una ca asta! Sînt obișnuit cu dumneavoastră și dumneavoastră mă cunoașteți bine. O să vă însoțesc, dacă nu de altceva, așa de drag, că sîntem cunoștințe vechi!

— Nu se poate, Plichta, că mă duc să-mi vizitez familia și pînă acolo e vreo oră de mers. Ce mă fac cu tine între timp?

— Vă însoțesc, domnule Holub, propuse Plichta. Cel puțin n-o să vă plictisiți pe drum.

Ei bine, credeți-mă! Plichta a mers cu mine. Cum am ieșit din oraș, zise:

— Domnule Holub, dați-mi voie să vă duc geamantanul. Mă scuzați că nu v-am propus mai înainte, dar sînt om bătrîn, și ar fi făcut impresie proastă!

L-am prezentat nevesti-mi și cumnatei mele ca pe un vechi prieten. Acum, nu știu dacă știți, dar cumnata mea are douăzeci și cinci de ani și e destul de drăguță, dar Plichta ăsta i-a vorbit atît de frumos și de serios — a dat și bomboane copiilor — că după ce am luat cafeaua, cînd o invită la o plimbare cu copiii, fata primi! Ba, mai mult, șmecherul îmi făcu un semn: ca între noi bărbații, dîndu-mi de înțeles că vrea să mă lase singur cu bătrîna mea. Vedeți ce om simțit

și bine crescut! Peste un ceas, cînd s-au întors, cumnata mea era ca un bujor! La despărțire i-a strîns mîna cu duioșie.

Pe drum îl iau la rost:

— Ia ascultă, Plichta, ce ți-a venit să-i sucești capul cumnate-mi?

— Din obișnuință! șopti Plichta melancolic, dar, credeți-mă, domnule Holub, nu e vina mea! E vina dinților! Mereu am neplăceri din pricina lor. Niciodată nu vorbesc femeilor de dragoste! La vîrsta mea nu mai merge. Dar ele, vedeți, tocmai la asta țin mai mult. Uneori ajung la concluzia că nu se îndrăgostesc de mine decît din interes pentru că fac impresia unui om cu stare.

Ajunși în gara din Pardubice îi zic:

— Acum trebuie să te dau în paza jandarmilor, n-am ce-ți face. Am de cercetat un furt.

— Domnule Holub, se rugă Plichta, lăsați-mă aici, în restaurant. O să iau un ceai și o să citesc ziarele, uite aici toți banii mei: paisprezece mii și ceva; fără bani, cum să fug? Nici consumația n-aș avea cu ce s-o plătesc!

Ce era să-i fac? L-am lăsat în restaurantul gării și mi-am văzut de ale mele. Peste un ceas mă întorc și mă uit pe fereastră: era la locul lui! Își pusese pe nas niște ochelari cu ramă de aur și citea ziarul. Peste o altă jumătate de oră, cînd am terminat ce am avut de făcut și m-am dus să-l iau, ce să vezi? Ședea la altă masă, cu o blondă din cale-afară de dichisită și-l certa, cu

demnitate, pe chelner pentru că pusese caimac în cafeaua doamnei. Văzîndu-mă își ceru scuze de la blondă și veni spre mine.

— Domnule Holub, zice, ce ar fi să amînăm arestarea cu o săptămînă? Tocmai mi s-a ivit ocazia să dau o lovitură bună.

— E bogată tare? îl întreb.

Plichta făcu un gest cu mîna.

— Domnule Holub, îmi șopti el, are o fabrică și ar avea mare nevoie de un om iscusit, să-i dea ajutor, că se pregătește să cumpere niște mașini noi.

— Atunci vino, dragul meu, să-ți fac cunoștință cu ea. Ia te uită, Lojzička! Va să zică iar umbli după domni în vîrstă?

Blondina roși pînă peste urechi.

— Domnule Holub, iertați-mă, dar nu știam că domnul e prieten cu dumneavoastră...

— Vezi de șterge-o cît mai repede, fetițo, să nu stea de vorbă cu tine domnul consilier Dundr. Știi doar că la el chestiile astea se numesc escrocherii!

Plichta era distrus.

— În viața mea n-aș fi crezut că domnișoara e și ea escroacă.

— Da! Și unde mai pui că pe lîngă asta mai e și femeie de moravuri ușoare! Închipuie-ți! Ia bani de la bătrîni, promițîndu-le că se va căsători cu ei!

Plichta se făcu alb ca varul. Scuipă.

— Ptiu! Să mai ai încredere în femei! Zău, domnule Holub, asta întrece orice!

Îi spun: „Aşteaptă să-ţi iau un bilet pînă la Praga. De care vrei, de a doua sau de a treia?"

— Domnule Holub, păcat de bani! Ca deţinut am dreptul să călătoresc gratuit, nu-i aşa! O să mă duceţi pe socoteala statului. Pentru că un om ca mine trebuie să-şi chivernisească bine fiecare bănuţ!

Tot timpul călătoriei, Plichta a ocărît-o pe blondină. Nu mi-a mai fost dat să văd pe cineva atît de dezamăgit din pricina femeilor. Cînd coborîm la Praga, Plichta zice: „Domnule Holub, ştiu că de data asta iau şapte luni! Mie însă nu-mi prieşte mîncarea din puşcărie: şi aş vrea să mai mănînc o dată ca lumea. Cele paisprezece mii de coroane pe care vi le-am dat a fost tot ce am putut să realizez la ultima operaţie. Ar fi cazul să profit de ei măcar pentru o singură cină. Şi-apoi, aş vrea să mă revanşez pentru cafeaua cu care m-aţi servit."

Ne-am dus la un restaurant mai bunicel şi Plichta a comandat o friptură la grătar. Am plătit din banii lui, dar a avut grijă să verifice de trei ori nota, ca să nu ne tragă chelnerul pe sfoară.

— Gata. Acum hai la prefectură! îi zic.

— O clipă, domnule Holub, face Plichta. La ultimul caz am avut cheltuieli mari. Am făcut patru călătorii dus şi întors — fiecare drum patruzeci şi opt coroane, total trei sute optzeci şi patru de coroane — îşi pusese ochelarii şi se apucase să socotească pe un petic de hîrtie. Apoi masa... Să zicem treizeci de coroane pe zi... Că trebuie să mă hrănesc bine, domnule, o cere meseria. Va să zică, o sută douăzeci de coroane. Pe urmă i-am dat duduii un buchet de flori de treizeci şi cinci coroane, o mică atenţie, ştiţi. Verigheta a costat două sute patruzeci, că nu era decît dubleu, domnule Holub. Dacă n-aş fi cinstit, aş fi zis că a fost de aur masiv şi aş fi pus-o la socoteală şase sute, nu-i aşa? Pe urmă i-am cumpărat un tort de treizeci de coroane. Apoi cele cinci scrisori, cîte o coroană, şi anunţul din ziar cu ajutorul căruia am cunoscut-o, zece coroane, fac în total opt sute treizeci şi două de coroane! Domnule Holub, vă rog, banii ăştia trebuie să mi-i restituiţi. Deocamdată îi las la dumneavoastră! Mie îmi plac socotelile limpezi! Măcar regia să mi-o acopăr! Ei şi acum, să mergem.

Cînd am ajuns pe culoarul prefecturii poliţiei, Plichta se mai opri o dată:

— Domnule Holub, i-am făcut cadou şi un flacon de parfum. Trebuie să-mi mai daţi încă douăzeci de coroane!

Şi, după ce-şi suflă cu grijă nasul, mă urmă liniştit, ca un om împăcat cu sine.

BONUL

În seara aceea toridă de august era îmbulzeală mare pe Střelecký ostrov. Minka și Pepa nu aveau încotro, trebuiau să se așeze la o masă cu altcineva. Se îndreptară spre un domn cu o mustață stufoasă și pleoștită.

— Permiteți? întrebă Pepa și domnul încuviință cu o mișcare a capului abia perceptibilă. („Nesimțitul! se gîndi Minka, tocmai la masa lui trebuia să nimerim!") Primul gest a fost să se așeze cu un aer de ducesă pe scaunul șters înainte de Pepa cu batista, iar al doilea, să-și scoată repede pudriera și să-și pudreze nasul pentru ca, doamne ferește! să nu lucească cumva din pricina căldurii. Cînd a scos însă pudriera, i-a căzut din poșetă un petic mototolit de hîrtie. Domnul cu mustață s-a aplecat și i l-a ridicat, spunînd plictisit:

— Păstrează-l, domnișoară!

Minka se făcu stacojie. Întîi, pentru că un străin îndrăznise să-i vorbească și în al doilea rînd fiindcă-i era ciudă că se roșise.

— Mersi... spuse ea întorcîndu-se repede către Pepa. E bonul de la magazinul de unde am cumpărat ciorapii.

— Tocmai! rosti melancolic necunoscutul. Nici nu știi, domnișoară, la ce poate fi bun un bon de prăvălie!

Pepa socoti de datoria lui să intervină într-un fel.

— La ce bun să păstrezi orice fițuică? zise el fără să se uite la străin. Îți umflă buzunarele...

— Ei și? Uneori un petic de hîrtie prețuiește mai mult decît nu știu ce!

Minka se încruntă. („Nesuferitul! O să ne strice seara! Doamne, de ce nu ne-am așezat în altă parte!") Pepa hotărî să curme discuția.

— Decît ce? spuse el sec, încruntîndu-se. („Cît de bine îi stă cînd e supărat!" se mîngîie Minka).

— Pentru identificare... mormăi nesuferitul. Apoi adăugă: Îmi dai voie... Souček, de la poliție! Chiar acum am avut un caz... spuse el făcînd un gest nepăsător cu mîna. De multe ori nici nu știi ce ai în buzunar!

Curios, Pepa nu se putu opri să-l întrebe:

— Ce caz? (Minka prinse din zbor privirea unui june de la o masă alăturată. „Lasă Pepa, ți-arăt eu ție să-mi stai de vorbă cu străini!")

— Femeia găsită lîngă Rozptyly... spuse omul cu mustaţă cu un ton din care se vedea că nu voia să mai dea nici o altă explicaţie.

Dar acum era şi Minka curioasă. Probabil pentru că era vorba de o femeie...

— Ce femeie? voi ea să afle.

— Aia de au găsit-o moartă... mormăi evaziv domnul Souček de la poliţie, scotocindu-se cu desperare în buzunar după ţigări. Cînd le găsi, se întîmplă ceva surprinzător: Pepa vîrî în grabă mîna în buzunar, scoase bricheta şi oferi foc străinului.

— Mulţumesc, spuse domnul Souček plăcut impresionat de gestul lui. Cum, n-aţi aflat că nişte ţărani au găsit cadavrul unei femei în cîmp, la jumătatea drumului dintre Rozptyly şi Krči? îi lămuri el, dorind să-şi arate recunoştinţa şi în acelaşi timp să le facă o favoare.

— N-am aflat nimic, spuse Minka, căscînd ochii mari. Ţi-aduci aminte, Pepa, că am fost şi noi la Krči? Ce s-a întîmplat cu femeia?

— Sugrumată! relată laconic domnul Souček. Frînghia îi rămăsese la gît. N-o să povestesc în faţa domnişoarei, în ce hal era. A fost găsită în cîmp după ce zăcuse vreo două luni acolo.

De scîrbă, domnul Souček suflă fumul cu violenţă.

— Nici nu ştiţi în ce hal arată un om în asemenea împrejurări. Nici mama care l-a făcut nu l-ar mai recunoaşte. Şi ce de muşte, domnule, ce de muşte! adaugă Souček clătinînd melancolic din cap. Cînd ţi se descompune pielea, domnişoară, s-a dus şi frumuseţea. Cum dracu să mai identifici un cadavru? Dacă are nas şi ochi, îl mai poţi recunoaşte, dar dacă a stat la soare mai mult de o lună...

— Nu s-a găsit nimic, vreo monogramă, ceva? ...spuse Pepa voind să arate că se pricepe şi el.

— Ce monogramă! mormăi domnul Souček. Fetele nemăritate nu-şi fac monograme! Zic că tot au să se căsătorească în curînd. Nu, domnule, femeia n avea nici o monogramă! Nici vorbă de aşa ceva.

— Cîţi ani avea? întrebă Minka, cu compătimire.

— Vreo douăzeci şi cinci. Aşa zicea doctorul, după ce s-a uitat la dinţi şi nu ştiu la mai ce. După îmbrăcăminte părea să fi fost slujnică sau muncitoare. Dar mai degrabă slujnică, fiindcă avea cămaşa de şifon. Apoi, dacă ar fi fost muncitoare, ar fi căutat-o cineva, că muncitoarele lucrează mult timp la aceeaşi fabrică, iar gazda şi-o schimbă foarte rar. Pe cînd o servitoare, dacă-şi schimbă stăpînul, nu mai ştie nimeni unde a plecat şi nici nu se sinchiseşte nimeni de ea. Au şi ele apucăturile lor. Spuneam, care va să zică, că dacă nu s-a interesat nimeni timp de două luni de soarta ei, însemna că era servitoare. Dar dacă nu era bonul!

— Ce bon? întrebă Pepa, care visase totdeauna să fie un erou, un detectiv, un vînător în pădurile virgine ale Canadei, căpitan de corabie sau aşa

ceva. Făcu deci o mutră preocupată și energică, așa cum se cuvine unui erou.

— Stați să vedeți! spuse domnul Souček, privind gînditor în jos. La femeia asta, cum vă spuneam, nu s-a găsit absolut nimic. Asasinul i-a luat tot ce avea vreun preț oarecare. Numai în mîna stîngă mai ținea cureaua de la poșeta aruncată mai încolo, în secară. A vrut probabil să i-o smulgă, nemernicul, dar cum fără curea poșeta nu-i putea folosi la nimic, a aruncat-o. Bineînțeles înainte de asta a golit-o. Cînd am deschis-o, am găsit în ea, rătăcit, un bilet de tramvai de pe linia 7 și un bon de cincizeci de coroane de la un magazin de porțelanuri. Încolo nimic.

— Dar funia de la gît? spuse Pepa.

Domnul Souček dădu din cap.

— Nu era decît o frînghie de rufe ca toate frînghiile de rufe, și nu ne putea folosi la nimic. În afară de biletul de tramvai și de bon, nici un indiciu. Ca de obicei, am dat un anunț la ziar că s-a găsit un cadavru de femeie în vîrstă de vreo douăzeci și cinci de ani; fusta gri și bluza cu dungi; cine știe de o servitoare că a dispărut cu două luni în urmă, să anunțe poliția. Am primit vreo sută de declarații. Dracu știe de ce, în mai, slujnicele își schimbă stăpînii, așa că declarațiile nu ne spuneau nimic. Of, mult îți mai dau de furcă identificările astea, spuse domnul Souček, melancolic. Dacă vreo gîscă din asta se mută dintr-un capăt al orașului în altul, poți

s-o cauți o zi întreagă, că tot n-ai s-o găsești! Și dacă o găsești, afli că e bine mersi; ba își mai și bate joc de tine! Tii, ce bucată frumoasă! remarcă el cu plăcere, bătînd măsura melodiei wagneriene, marele succes al orchestrei de pe insulă. Ce tristă e! Îmi plac mult melodiile triste. De asta mă duc eu să prind hoții de buzunare la marile înmormîntări.

— Dar asasinul n-a lăsat urme? vru să știe Pepa.

— Îl vedeți pe tipul ăla de colo? Ăsta golește cutia milelor din biserici. Tare aș vrea să știu ce caută aici! Nu, asasinul n-a lăsat urme, dar să știți de la mine, cînd găsești o fată omorîtă, poți să-ți pui capul că i-a făcut de petrecanie iubitul. Așa se întîmplă mai totdeauna, spuse domnul Souček îngîndurat. Ei, dar n-aveți grijă, domnișoară, că dacă știm cine e victima, îl aflăm ușor pe făptaș. Deci, prima grijă e identificarea! Aici e toată greutatea.

— Dar pentru asta poliția are metodele ei... spuse Pepa șovăielnic.

— Are! consimți grav domnul Souček. Aceeași metodă pe care ai folosi-o și dumneata dacă ai căuta un ac într-un car cu fîn! În munca noastră trebuie să ai răbdare, dom'le. Drept să-ți spun, îmi plac și mie romanele polițiste. Scrie acolo de microscoape și de fleacuri de astea. Dar ce să vezi cu microscopul la o biată fată moartă? Doar să admiri viața de familie a unui vierme sătul, care-și duce micuții la plimbare! Ierta-

ţi-mă, domnişoară, dar îmi vine să sar în sus, de cîte ori aud de metodă! Asta nu se întîmplă decît în romane, cînd ştii dinainte cum se va sfîrşi povestea. În realitate e mai degrabă ca şi cum ţi-ar da cineva un roman şi ţi-ar spune: Domnule Souček, citeşte-l şi notează-ţi pagina în care găseşti cuvîntul „deşi". Cam aşa e munca noastră, să ştiţi! Nu te ajută nici raţionamentul, nici metoda! Citeşti, citeşti ca un idiot, ca la urmă să-ţi dai seama că în toată cartea nu e nici un „deşi". Cu alte cuvinte, baţi toate străzile oraşului şi urmăreşti peregrinările a o sută de slujnice, ca la sfîrşit să-ţi dai seama că nici una din ele n-a fost asasinată. Despre asta ar trebui să se scrie, spuse el, nemulţumit, nu despre furtul colierului de mărgăritare al reginei din Saba. Munca noastră e cel puţin serioasă, dom'le!

— Ei, şi cum aţi procedat? întrebă Pepa, fiind încredinţat că *el* ar fi procedat altfel.

— Cum am procedat? repetă domnul Souček căzînd pe gînduri. Trebuia şi noi să începem cu ceva, nu-i aşa? Aveam, va să zică, biletul de pe linia tramvaiului 7. Am presupus deci că fata, dacă a fost servitoare, a lucrat la un stăpîn care locuia cam pe linia asta. Dar nu era neapărat nevoie, pentru că fata putuse călători cu linia 7 numai din întîmplare! Oricum însă, trebuia să adoptăm o ipoteză ca să putem începe raţionamentul. Nenorocirea e că linia 7 străbate Praga de la un capăt la altul, aşa că biletul nu ne spunea nimic! N-aveam ce face cu el. Ei, dar

mai era bonul... După el puteam să ne dăm cel puţin seama că fata cumpărase cu cîtva timp înainte de a muri, într-un magazin de porţelanuri, un obiect de cincizeci şi cinci de coroane. Ne-am dus deci la magazin!

— Şi vînzătorul şi-a adus aminte de ea? interveni Minka.

— Cum dracu era să-şi aducă aminte, domnişoară! mîrîi domnul Souček. Nu şi-a adus aminte de nimic! Dar domnul doctor Mejzlík, dom'comisar al nostru, a întrebat ce se putea cumpăra cu cincizeci şi cinci de coroane. Fel de fel, i-au răspuns. Depinde cîte bucăţi se ia. Dar cincizeci şi cinci de coroane în cap e preţul unui ceainic englezesc de o persoană. Dă-mi şi mie unul, a spus dom'doctor al nostru, dar unul cu defect, ca să nu mă coste chiar atît.

După aia dom'comisar m-a chemat la el şi mi-a spus: Uite ce e, Souček! Am o treabă pentru dumneata! Să zicem că fata a fost servitoare şi servitoarele cînd le cauţi sparg cîte ceva. Şi cînd asta se întîmplă pentru a treia oară, doamna îi zice: „Tîmpito! Să te duci să-mi cumperi altul!" Va să zică, o fată din astea cumpără numai obiectul pe care l-a spart. Şi la cincizeci şi cinci de coroane nu poţi găsi decît ceainicul englezesc. „Scump al dracului", zic eu. Iar el: „Tocmai asta e! Aşa se explică şi de ce a păstrat bonul! Cincizeci şi cinci de coroane sînt o avere pentru o slujnică. S-o fi gîndit poate că o dată şi o dată cucoana tot o să i-i dea înapoi... Ei.

și pe urmă ceainicul era de o persoană. Înseamnă că fata fusese în slujbă la cineva necăsătorit sau la o cucoană care ținea în gazdă o persoană singură, căreia îi servea ceaiul de dimineața. Persoana asta singură nu putea fi decît o domnișoară, pentru că un burlac n-ar cheltui atîția bani de dragul unui ceainic, nu-i așa? Bărbații nici nu-și dau seama din ce beau ceaiul! Cred că domnișoara era și bătrînă, pentru că numai fetelor bătrîne le place să aibă lucruri frumoase și scumpe."

— Așa e! exclamă Minka. Pepe, știi, am și eu o vază drăguță acasă!

— Vedeți? Dar sînt sigur că bonul cu care ați cumpărat-o nu-l mai aveți! Îmi zice dom'comisar: „Ei, Souček, să ne mai gîndim puțin. Nu știm dacă raționamentul nostru e bun, dar trebuie să începem cu ceva! Vezi, cel căruia îi dă mîna să arunce cincizeci de coroane pe un ceainic nu stă la Žižkov. (Domnul Mejzlík se gîndea la linia lui 7.) În centru, cine dracu dă camere cu chirie?! Iar în Mala Strana stau numai băutori de cafea, nu de ceai! Eu mă gîndesc mai curînd la cartierul dintre Hradčany și Dejvice, și pe acolo trece tramvaiul 7. După mine, o domnișoară care-și bea ceaiul dintr-un ceainic englezesc nu poate să stea decît într-o căsuță cu un petic de grădină în față. Asta e cultură englezească modernă, măi Souček. (Are doctorul Mejzlík al nostru niște idei cîteodată!) Știi ce, mă Souček, zice. Bagă ceainicul în buzunar,

du-te în cartier și întreabă pe unde stau în gazdă domnișoare de condiție bună. Iar dacă găsești pe una care are un ceainic ca ăsta, întreab-o dacă prin mai n-a plecat servitoarea gazdei. Nădejdea e slabă, dar trebuie să încercăm. Și acum du-te! Cazul e al dumitale."

— Ascultați-mă pe mine! Nu-mi plac raționamentele. Un detectiv nu e nici astronom, nici ghicitor în palmă. Detectivul nu trebuie să-și pună probleme. Uneori, cînd ai noroc, poți să dai de urma bună. Dar norocul nu e muncă cinstită. Biletul de tramvai și ceainicul, da, sînt lucruri pe care le poți pipăi! Restul e chestie de imaginație, spuse domnul Souček, cam stingherit de cuvîntul radical pe care-l folosise.

— Va să zică, m-am apucat de treabă, tot după metodele mele. Am colindat toate casele întrebînd cine are un ceainic la fel cu acela pe care-l aveam la mine. Închipuiți-vă că în a treizeci și șaptea casă îmi spune slujnica: „Noi! Un ceainic ca ăsta are domnișoara care stă în gazdă la cucoana mea!" Am rugat-o să mă anunțe cucoanei. Doamna era o văduvă de general și avea două camere pe care le închiria la domnișoare. Una din cele două chiriașe, domnișoara Jakounkova, profesoară de engleză, avea tocmai un ceainic ca al meu!

— Doamnă, zic eu, nu cumva v-a părăsit servitoarea în luna mai? Ba da, zice. O chema Mařka, dar numele de familie nu mi-l mai amintesc! Și nu cumva a spart Mařka ceainicul domnișoarei

înainte de a pleca? Ba da! Şi am pus-o să... cumpere altul. Dar, pentru dumnezeu, de unde ştiţi? Ei, doamnă, noi le ştim pe toate!

Mai departe a mers uşor. Întîi am găsit o prietenă a Mařkăi — toate servitoarele au cîte o prietenă căreia îi spun tot ce au pe suflet — şi de la prietena asta am aflat că pe fată o chema Marie Pařižková şi că era din Dřevice. Dar eu voiam să aflu cu orice preţ cine îi făcea curte. Ar fi vorbit cu unul Franta. Ce era cu Franta, prietena nu mai ştia. Îşi aducea doar aminte că o dată fusese împreună cu cei doi îndrăgostiţi la o petrecere, şi că acolo un tip l-a strigat pe Franta: „Mă, Ferda!" M-am dus atunci la domnul Fryba, unul de la noi, care se pricepe la nume false. Cum a auzit despre ce e vorba, a zis: „Franta zis Ferda? O fi Kroutil din Kosire, numele lui adevărat e Pastyřík. Să-l căutăm, dom'le comisar, dar mă însoţiţi şi dumneavoastră." Văzîndu-l aşa fricos, m-am dus singur, deşi nu era treaba mea. L-am înhăţat la ibovnica lui. Nu voia să meargă, a încercat chiar să tragă cu revolverul. L-am dat pe mîna comisarului Matička. Dracu ştie cum îi descîntă ăsta, dar în şaisprezece ore a scos din Franta, zis Pastyřík tot: că a strîns-o de gît pe Mařka şi i-a umflat cele cîteva sute de coroane pe care le primise cînd fusese dată afară. Îi promisese fetei că o ia în căsătorie... Aşa fac toţi, adăugă domnul Souček, trist.

Minka se înfioră.

— Ce îngrozitor, Pepa!

— Acum nu mai e, spuse grav domnul Souček de la poliţie. Dar a fost, atunci, cînd am stat lîngă cadavru, acolo, în cîmp şi nu aveam decît bonul şi biletul de tramvai. Nişte hîrtioare fără importanţă... Şi totuşi ele au răzbunat-o pe biata Mařka. Vă spun, n-ar trebui să aruncaţi nici un lucru, oricît de mărunt, căci poate folosi ca urmă sau dovadă la proces. Niciodată nu poţi să ştii ce ai în buzunar!

Minka privea fix, cu ochii plini de lacrimi. Apoi se întoarse drăgăstos către Pepa şi lăsă să cadă din palma umedă bonul mototolit pe care-l frămîntase tot timpul, nervoasă. Pepa n-a observat nimic, fiindcă se uita la stele.

Dar domnul Souček a văzut şi a zîmbit trist şi înţelegător...

O CRIMĂ LA ŢARĂ

— Acuzat, ridică-te, spuse preşedintele tribunalului. Eşti învinuit de a fi omorît pe socrul dumitale, František Lebeda. În timpul instrucţiei ai recunoscut că l-ai lovit de trei ori cu toporul în cap, cu intenţia de a-l ucide. Ia spune-mi, îţi recunoşti vina?

Ţăranul, îmbrăcat în zdrenţe, se fîstîci şi înghiţi în sec.

— Nu, rosti el cu greutate.

— L-ai ucis?

— Da.

— Va să zică, eşti vinovat?

— Nu.

Preşedintele tribunalului avea o răbdare de înger.

— Uite ce e, Vondráček! Am aflat că ai mai vrut o dată să-l otrăveşti, punîndu-i şoricioaică în cafea. E adevărat?

— Da.

— Rezultă deci că urmăreai mai de mult să-l omori. Aşa e?

Ţăranul îşi trase nasul şi ridică din umeri, încurcat.

— Păi, pentru nişte trifoi... se bîlbîi el. A vîndut trifoiul. I-am spus: „Tată, lasă trifoiul, c-o să cumpăr iepuri de casă..."

— Stai, îl întrerupse preşedintele. Trifoiul era al lui sau al dumitale?

— Păi, al lui a fost, îngăimă acuzatul. Dar ce nevoie avea el de trifoi? Eu i-am spus: „Tată, lasă-mi măcar pămîntul ăla cu lucernă", dar el mi-a spus: „Dacă mor o să-l moştenească Mařka — nevastă-mea, adică — şi apoi faci cu el ce vrei, coate-goale!"

— Din cauza asta ai vrut să-l otrăveşti?

— Păi da.

— Deci pentru că te-a jignit?

— Nu. Pentru pămînt. A zis că-l vinde.

— Acuzat! se răsti preşedintele. Pămîntul era al lui, nu? Putea să-l vîndă oricînd şi oricui!

Acuzatul se uită nedumerit la preşedinte.

— Am alături de pămîntul ăla un petic cu cartofi... L-am cumpărat să-l pun laolaltă cu bucata lui, dar el mi-a spus: „Ce-mi pasă mie de peticul tău! O să-mi vînd lotul lui Joudal."

— Înseamnă că eraţi certaţi, îl ajută preşedintele.

— Păi da, pentru capră... spuse Vondráček cu privirea întunecată.

— Ce capră?

— Mi-a muls capra. I-am spus: „Tată, lasă capra în pace sau dă-mi pășunea de lîngă pîrău". Dar el a dat-o în arendă.

— Și ce a făcut cu banii? îl întrebă unul dintre jurați.

— Ce să facă? spuse acuzatul mîhnit. I-a ascuns în ladă. Spunea: „După ce mor o să-i moșteniți voi". Dar nu voia să moară cu toate că era trecut de șaptezeci de ani.

— Va să zică, dumneata zici că socrul era de vină pentru neînțelegerile dintre voi?

— Păi, da, șovăi Vondráček. N-a vrut să ne dea nimic. Zicea: „Cît trăiesc eu sînt stăpîn și gata". Dar eu i-am zis: „Tată, cumperi o vacă și-ți lucrez eu pămîntul, să nu-l mai vinzi". Dar el mi-a zis că dacă o fi să moară el, o să pot să-mi iau și două vaci dacă poftesc, că el își vinde pămîntul tot lui Joudal.

— Ascultă Vondráček, spuse președintele supărat, nu l-ai omorît pentru banii din ladă?

— Banii ăia erau pentru vacă, spuse Vondráček, sfîrșit. Ne-am gîndit că dacă moare, o să luăm o vacă. Pentru că țăranul nu poate să trăiască fără vacă. Știți și dumneavoastră... Altfel, de unde ar lua bălegar...

— Acuzat, interveni procurorul, noi nu ne ocupăm aici de vacă, ci de viața unui om. De ce ți-ai omorît socrul?

— Pentru pămînt...

— Asta nu e un răspuns.

— A vrut să vîndă pămîntul.

— Dacă murea, îți rămîneau banii...

— Da, dar nu voia să moară, îngînă Vondráček deznădăjduit. Doamne dumnezeule, dacă ar fi murit de moarte bună... Nu i-am făcut niciodată nici un rău. Tot satul poate să vă spună că l-am cinstit ca pe un tată bun, nu-i așa? spuse el întorcîndu-se spre public.

Prin sala ocupată pe jumătate de consătenii lui, alergă un murmur aprobativ.

— Da. Și din cauza asta ai vrut să-l otrăvești, nu? interveni aspru președintele.

— Să-l otrăvesc, da! mormăi acuzatul. Cine l-a pus să vîndă trifoiul? Oricine vă poate spune, domnule președinte, că trifoiul trebuie să rămînă la gospodăria omului. Altfel, nu mai e gospodărie, nu-i așa?

Publicul murmură iar în semn de aprobare.

— Întoarce-te spre mine, acuzat! strigă președintele. Altfel îi evacuez pe consătenii dumitale. Ia spune-mi, cum s-a întîmplat omorul?

— Păi, începu Vondráček încurcat, era duminică și l-am văzut că iar stă de vorbă cu Joudal. Tată, zic, nu se poate să vinzi pămîntul. Dar el: „Nu te întreb pe tine, coate-goale". Atunci mi-am spus că a sosit timpul. M-am dus să sparg niște lemne.

— Cu toporul ăsta?

— Da.

— Spune mai drepate!

— Seara, îi zic femeii: ia copiii și du-te la mătușă-ta. Ea, cum a auzit vorbele astea, s-a

pus pe bocit. Nu mai boci, ii zic, vreau să mai vorbesc o dată cu el. A venit şi el în şopron. A spus că e toporul lui, să i-l dau, dar i-am răspuns că şi el mi-a muls capra. A încercat să-mi smulgă toporul. Atunci am dat în el.

— De ce?

— Pentru pămîntul ăla...

— Şi de ce l-ai lovit de trei ori?

Vondráček ridică din umeri.

— Cum să vă spun, domnule preşedinte... Aşa e ţăranul, învăţat să muncească temeinic...

— Pe urmă?

— Pe urmă? M-am dus să mă culc.

— Ai dormit?

— Nu. Am stat şi am făcut socoteala cît o să coste vaca şi m-am gîndit să schimb păşunea pe peticul ăla de lîngă drum, ca să fie pămîntul laolaltă.

— N-ai avut mustrări de conştiinţă?

— Nu. Nu-mi da pace gîndul că pămînturile nu sînt laolaltă, că trebuie să fac un grajd pentru vacă, şi că o să mă coste cîteva sute... Socrul meu n-avea căruţă... I-am spus odată: „Tată, dumnezeu să-ţi ierte păcatele, dar asta nu e gospodărie! Pămînturile astea parcă s-ar ruga să fie împreună! Nu ţi-e milă de ele?"

— Dar de bătrîn nu ţi-a fost milă? tună preşedintele.

— Păi dacă a vrut să vîndă lui Joudal pămîntul, se bîlbîi acuzatul.

— Asta înseamnă că l-ai ucis din interes!

— Nu-i adevărat, se apără Vondráček cu desperare. Am făcut-o... pentru pămînt. Dacă am fi avut loturile laolaltă...

— Te simţi vinovat?

— Nu.

— E un lucru aşa de uşor să iei viaţa unui om bătrîn?

— V-am mai spus doar că am făcut-o pentru pămînt! izbucni Vondráček aproape plîngînd. Doamne Hristoase, şi un prost şi-ar da seama că nu e omor! Domnule judecător, treaba s-a întîmplat între ai noştri, între neamuri! Unui străin nu i-aş fi făcut asta! Că eu în viaţa mea n-am furat un capăt de aţă. Puteţi să întrebaţi pe oricine. Şi uite că acum m-au luat ca pe un hoţ! Ca pe un hoţ, spuse Vondráček sugrumat de plîns şi copleşit de păreri de rău.

— Nu ca pe un hoţ, ci ca pe un paricid, rosti preşedintele trist. Ştii, Vondráček, că pentru asta poţi fi pedepsit cu moartea?

Vondráček îşi trase prelung nasul.

— Pentru pămînt? întrebă el, sfîrşit.

Dezbaterea a continuat cu martori, pledoarii...

*

După ce juraţii s-au retras pentru a se pronunţa asupra vinei acuzatului Vondráček, preşedintele privi îngîndurat pe fereastra cabinetului său.

— Ce mai şedinţă! mormăi un grefier. Nici procurorul nu prea s-a băgat, nici avocatul n-a pledat prea mult... A fost un caz simplu! Ce să mai vorbim!

Preşedintele tribunalului se întunecă la faţă.

— Un caz simplu, spuse el, făcînd un gest cu mîna. Da. Omul se simte mai nevinovat ca noi. Mă simt parcă pus în situaţia de a judeca un măcelar pentru că a tăiat o vacă, sau o cîrtiţă pentru că a făcut un muşuroi! Uneori mi s-a părut că nu e treaba noastră să ne băgăm... Înţelegi? Că nu este un lucru care are ceva de-a face cu justiţia sau cu legea, oftă el, scoţîndu-şi roba. Să mă odihnesc o clipă... Cred că juraţii au să-l achite. E absurd, dar cred că au să-l achite... Pentru că, să-ţi spun ceva: şi tata a fost ţăran, şi cînd omul ăsta a spus că cele două loturi de pămînt trebuie să fie împreună, le-am văzut parcă în faţa mea şi am simţit că dacă judecăm, va trebui să judecăm după o lege divină... cele două fîşii de pămînt. Ştii ce aş face? M-aş ridica, m-aş descoperi şi aş spune: Acuzat Vondráček, în numele lui dumnezeu, întrucît sîngele vărsat strigă la cer, vei însămînţa cele două fîşii de pămînt cu mătrăgună şi mărăcini, iar pe tine te osîndesc să stai şi să priveşti pînă la moarte acest ogor al urii. Aş fi curios să ştiu ce ar zice de asta procurorul! Da, da! Cred că uneori ar trebui să judece dumnezeu. Ce pedepse măreţe ar da. Noi, oamenii, sîntem prea mici să judecăm în numele lui; dar ce se aude? Au terminat juraţii?

Preşedintele tribunalului îşi puse roba, pufnind dezgustat.

— Să mergem! Pofteşte pe juraţi să intre!

POVESTEA UNUI SPĂRGĂTOR DE CASE DE BANI ŞI A UNUI INCENDIATOR

Ce mai una-alta, spunea domnul Jílek. Ca să furi trebuie să te pricepi. Aşa zicea şi domnul Balaban, spărgătorul ăla de a golit casa firmei Scholle et comp... Balaban, un hoţ priceput şi prudent, era ceva mai bătrîior şi avea experienţă ca puţini alţii. Unul tînăr merge mai mult la noroc. Cu puţin curaj poţi să faci multe, dar cînd e să le cîntăreşti pe toate, curajul se duce dracului şi trebuie să lucrezi cu cap. Aşa e şi în politică, şi în toate celelalte.

Cum vă spuneam, Balaban zicea că orice meserie îşi are regulile ei. Cît despre casele alea de fier pentru care dau negustorii garanţie că nu se pot sparge, cine le-a pus gînd rău trebuie să lucreze de unul singur fiindcă, nu-i aşa, nu poţi avea încredere în nimeni. În al doilea rînd nu trebuie să operezi prea mult timp în acelaşi loc, pentru că încep sticleţii să-ţi cunoască metoda de lucru. În al treilea rînd trebuie să ţii pas cu

vremea şi să înveţi tot ce-i nou în specialitate, dar în acelaşi timp să respecţi şi tradiţiile şi să te ţii de obiceiuri, pentru că, cu cît mai mulţi folosesc aceeaşi metodă, cu atît îi vine mai greu poliţiei. Iată de ce Balaban nu dispreţuia şperaclul, deşi avea burghiu electric, ba ştia să umble şi cu termita sau cum dracu îi spune. Zicea că cine se dă la safeurile astea blindate moderne e şi tîmpit şi îngîmfat. El era mai bucuros să lucreze la firmele vechi şi serioase, care au în case de bani de oţel bani gheaţă, nu cecuri cu care n-ai ce face. Pe toate le chibzuia şi le punea la punct Balaban ăsta! Mai ţinea o dugheană cu fier vechi, făcea pe geambaşul de cai şi pe misitul de case... Ce mai vorbă, o ducea binişor. Într-o bună zi, ce-şi zice Balaban? Ia să mai golesc o casă, să fac un lucru bun, să aibă tînăra generaţie ce învăţa de la mine. Lucrul de căpetenie, zicea el, nu e să faci bani mulţi ci să nu te laşi prins!

Va să zică, s-a apucat Balaban de casa firmei Scholle et comp. ştiţi, fabrica aia din Bubny. Ce să zic, a făcut într-adevăr treabă bună! Mi-a povestit şi mie unul, Pištora, agent de poliţie. Balaban a intrat din curte prin fereastră, aşa cum a intrat şi domnul doctor Vitasek aici, numai că a trebuit să scoată grila cu o rangă. O plăcere să vezi, zicea Pištora, cît de curat şi de frumos a lucrat omul ăla. N-a făcut nici pic de gunoi! Dar casa de bani! Cu ce măiestrie a deschis-o! N-a rămas nici o zgîrietură, nici o scri-

jelitură! Nici vopseaua n-a sărit măcar! Se vedea că lucrase cu multă tragere de inimă, zicea Piştora. Acum casa se află la muzeul poliţiei, atît de bine a făcut Balaban treaba!

Pe urmă, a scos banii — vreo şaizeci de mii — a mîncat nişte pîine cu slănină adusă de acasă şi a plecat, tot pe fereastră. Avea el o vorbă: lucrul principal de care trebuie să aibă grijă în primul rînd şi comandantul de oşti şi spărgătorul de case de bani — e retragerea!

Banii i-a dus la cumnată-sa, iar sculele le-a dosit la unul, Lizner. Ajuns acasă, şi-a periat hainele, şi-a făcut ghetele, s-a spălat şi s-a vîrît sub plapumă ca orice om de treabă.

Nu sună însă bine de opt că bate cineva în uşă: Deschide, domnule Balaban! Balaban se miră cine ar putea să fie, dar se duce să deschidă, netulburat. În uşă se înghesuie doi poliţişti. Agentul Piştora, cu ei.

Nu ştiu dacă-l cunoaşteţi: unul scund cu dinţi de veveriţă, care rîde tot timpul. Pe vremuri a fost cioclu, dar l-au dat afară pentru că făcea lumea să rîdă cînd umbla înaintea dricului, rînjind ca un caraghios. Am băgat eu de seamă că mulţi oameni se strîmbă pentru că nu ştiu ce să facă cu gura. Cum sînt alţii care nu ştiu ce să facă cu mîinile! Cred că mai mult fiindcă sînt încurcaţi decît bucuroşi, zîmbesc unii ca proştii cînd stau de vorbă cu vreun personaj important, cum ar fi împăratul sau preşedintele, de pildă. Dar să ne întoarcem la Balaban.

Văzîndu-i pe cei doi gardieni şi pe Piştora, Balaban fu sincer indignat:

— Ce căutaţi la mine? Nu vreau să am de-a face cu voi!

Dar îşi dădu îndată seama că vorbeşte peltic.

— Stai, domnule Balaban, rîse Piştora, că n-am venit la dumneata decît ca să-ţi vedem dinţii.

Şi se duse drept la o ulcică smălţuită în care Balaban îşi ţinea peste noapte proteza. (Îşi pierduse dinţii odată sărind pe fereastră.)

— Nu-i aşa, domnule Balaban, că dinţii ăştia falşi nu prea se ţin în gură? Cînd lucrai la casă te-au enervat, i-ai scos şi i-ai pus pe birou. Numai că pe birou era praf... Da, domnule Balaban, trebuia să te gîndeşti că acolo unde sînt contabili, e şi praf berechet! Acum ce să facem, dacă ţi-am găsit urmele dinţilor! Spune şi dumneata! Nu te supăra, dar ar fi trebuit să ştergi praful înainte de a-i pune pe masă!

— Fir-ar a dracului de treabă! se miră Balaban. Vezi, Piştora, bine a zis cine a zis că o dată şi o dată greşeşte şi regele şmecherilor, nu-i aşa?

— Numai că dumneata ai greşit de două ori, rînji domnul Piştora. Crede-mă, cum am aruncat o privire pe acolo, ne-am gîndit la dumneata. Şi ştii de ce? Orice hoţ cumsecade se scutura înainte de a pleca de la locul faptei, ca să nu fie prins. Numai dumneata faci pe deşteptul şi nu crezi în „superstiţiile" astea. Eşti convins că un om cu cap poate face orice! Ei, dar acum ţi s-a

înfundat. Păcat! Da, domnule Balaban, dacă vrei să furi trebuie să te pricepi!

*

Unii oameni sînt grozav de iscusiţi, ce-i al lor e al lor, spuse îngîndurat domnul Malý. Am citit undeva un caz interesant. Poate că unii dintre dumneavoastră nu-l cunoaşteţi, aşa că am să vi-l povestesc. Undeva, în Stiria, trăia un şelar, pe nume Anton Huber, Vogt sau Meyer, în orice caz, un nume nemţesc ca atîtea altele. Ei, şi de ziua sa, şelarul stătea la masă cu ai lui, cînd deodată bate cineva în geam. Trebuie să vă spun că în Stiria lumea nu mănîncă pe săturate nici de sărbători. Nu ştiu, aşa o fi sau nu, dar am auzit şi eu de la unul că ăştia mănîncă pînă şi castane!

— Sări, vecine, că ţi-a luat foc acoperişul.

Şelarul ieşi în stradă, se uită şi văzu că acoperişul casei lui era cuprins de flăcări. Cum se întîmplă în asemenea cazuri, copiii ţipară, nevasta se repezi plîngînd la ceasul din perete, să-l dea jos... Eu în viaţa mea am fost martor la multe incendii şi de fiecare dată am observat că în astfel de împrejurări oamenii îşi pierd capul şi se grăbesc să scape tot felul de lucruri inutile. De pildă, ceasul, rîşniţa de cafea sau colivia cu sticleţi... Abia mai tîrziu cînd se dezmeticesc, îşi dau seama că în casă au rămas bunica, îmbrăcămintea şi tot ce aveau de preţ.

S-au strîns vecinii şi, bineînţeles, s-au apucat să stingă focul stînjenindu-se unul pe altul din cauza grabei şi îmbulzelii. Au venit şi pompierii. Dar au venit tîrziu fiindcă, ştiţi, pompierul, înainte de a pleca la foc, trebuie să se îmbrace. Între timp s-a aprins şi casa de alături, aşa că pînă în seară cincisprezece case au ars pînă la temelie...

Un foc adevărat, puteţi vedea numai la ţară sau într-un orăşel mic. Într-un oraş mare lucrurile se petrec cu totul altfel. Acolo nu vezi nimic din cauza maimuţărelilor pompierilor. Tii, şi ce interesant e să ajuţi la stingerea focului, sau măcar să dai sfaturi celor care fac treaba asta!

Trosnetul şi pîlpîitul flăcărilor au, cum să spun... farmec. Numai că puţini sînt gata să care apă din gîrlă...

Ciudată mai e şi firea omului! De cîte ori e martorul unei nenorociri, o vrea măreaţă! Un foc sau o inundaţie mare te umplu parcă de fiori. Ţi se pare că viaţa ţi-a dăruit ceva nou. Sau poate că ţi se trezesc în suflet simţăminte rămase de la strămoşii care aduceau jertfe idolilor... Mai ştii?

A doua zi, era ca după foc. Mai bine nici nu se putea! Focul în sine este un spectacol frumos, dar ruinele... Îngrozitor! Ca şi în dragoste! Te uiţi ca tîmpitul la ce-a rămas după ea, şi îţi dai seama că nenorocirea n-are leac!

Cercetările le-a făcut un sergent de jandarmi, băiat tînăr.

— Domnule sergent, îi spuse șelarul Anton, fac prinsoare că focul a fost pus de cineva! Cum de a izbucnit tocmai de ziua mea, și tocmai în timp ce ședeam la masă? Numai că eu una nu știu: cine ar fi putut să-mi poarte gînd de răzbunare? că rău n-am făcut nimănui, în politică nu mă bag... Atunci, cine dracu?

Era în miez de zi, și soarele dogorea puternic. Sergentul se plimba nervos printre dărîmături gîndindu-se cum dumnezeu să afle el de unde s-a stîrnit focul!

— Ascultă, domnule Anton, întrebă el deodată, ce strălucește colo sus, pe bîrna aia?

— În locul acela, pe acoperiș, era o ferestruică, răspunse tîmplarul. O fi rămas vreun cui...

— Nu, nu e cui, îl contrazise jandarmul. Aș zice mai degrabă o oglindă.

— Ce să caute oglinda acolo în pod? că nu țineam în el decît niște paie!

Dar jandarmul, jandarm. Sprijini o scară de colțul zidului și se urcă pînă la bîrnă. Ajuns sus spuse:

— Află de la mine, domnule Anton, că nu e nici cui nici oglindă, ci un ciob rotund de sticlă! Ce caută aici?

— Dracu știe, spuse șelarul. S-or fi jucat copiii...

Jandarmul vru să ia sticla, ca să se uite la ea, dar deodată scoase un țipăt.

— Fire-ar a dracului, frige!

Și își frecă vîrful nasului.

— Ei drăcie, mai strigă el o dată. Mi-am ars mîna. Domnule Anton, adu-mi iute un petic de hîrtie.

Șelarul îi întinse o foaie ruptă din carnet. Sergentul o ținu o clipă în dreptul sticlei.

— Ia uită-te și dumneata, domnule Anton! Eu zic că lucrurile s-au limpezit.

Și coborînd scara, vîrî hîrtia sub nasul șelarului. În mijlocul ei era o gaură cu marginile încă fumegînde.

— Află, domnule Anton, continuă sergentul, că sticla asta nu e altceva decît o lentilă, biconvexă sau, cu alte cuvinte, o lupă. Și acum să lămurim cine a pus lupa asta tocmai aici pe bîrnă, în dreptul paielor. Și să nu-mi zici mie pe nume, domnule Anton, dacă cel care a făcut isprava asta nu va pleca de aici cu cătușele la mîini!

— Doamne Isuse! exclamă șelarul. De cînd mă știu n-am pomenit lupă în casa mea. Dar... ia stai puțin, își aminti el deodată. Am avut un ucenic, unul Sepp... Veșnic își făcea de lucru cu scamatorii din astea. L-am gonit pentru că nu aveam nici un folos de pe urma lui. Era un tont căruia îi stăteau gîndurile numai la niște experiențe neghioabe. Să fi pus focul dracul de băiat?! Nu, nu se poate! că l-am gonit încă la începutul lui februarie. Dumnezeu știe pe unde o fi acum, că de atunci nu mi-a mai pus piciorul în prag!

— Las'că aflu eu dacă lupa e a lui, spuse sergentul. Mă duc să dau telegramă la oraș să mai

trimită doi jandarmi! Iar dumneata, să nu dea dracul să pui mîna pe lentilă! Înainte de toate tr buie să dau de urma băiatului!

Ce să mai lungesc povestea? L-au găsit! Intrase ucenic la un coșărcar, în alt oraș. Cînd l-a văzut pe jandarm intrînd în atelier, a început să tremure ca varga.

— Sepp! a strigat jandarmul la el. Unde ai fost în ziua de 13 iunie?!

— Aici, unde să fi fost? se bîlbîi băiatul. Sînt aici din 15 februarie. De atunci n-am plecat nicăieri! Am martori.

— Asta așa e, spuse stăpînul. Crede-mă! N-a fost nicăieri! Și eu știu, că stă la mine și are grijă de copil!

— Va să zică așa! spuse jandarmul. Înseamnă că nu e el.

— Dar ce s-a întîmplat? fu curios să afle coșărcarul.

— Ce să se întîmple? Băiatul ăsta e bănuit că în 13 iunie a pus foc undeva, la dracul în praznic, la un șelar. A ars o jumătate din sat...

— În 13 iunie, zici? se miră coșărcarul. Ce ciudat! În 13 iunie, Sepp m-a întrebat așa, tam nesam: în cîte sîntem azi, jupîne? În 13, Sfîntul Anton, zic. Trebuie să se întîmple azi, zice...

Băiatul sări în sus și dădu s-o ia la sănătoasa, dar jandarmul îl apucă de guler. Pe drum, în dubă, Sepp a mărturisit totul: îl ura pe șelar pentru că nu-i dădea voie să facă experiențe și de cîte ori îl prindea, îl snopea în bătaie. Hotărînd să se răzbune pe el, Sepp a calculat poziția soarelui la ora prînzului, în 13 iunie, ziua șelarului, și a prins de streașină o lentilă, pe care a aplecat-o în așa fel ca să aprindă paiele. Toate astea le-a pregătit în februarie. Apoi a plecat. Știți ce s-a mai întîmplat după aceea? A venit din Viena un astronom învățat să vadă lupa, a dat din cap și s-a minunat cît de exact a fost fixată față de poziția zenitală a soarelui în ziua de 13 iunie.

— Ce intuiție uluitoare! Mai ales dacă ținem seama că băiatul ăsta de cincisprezece ani n-a avut nici un instrument pentru măsurarea unghiurilor!

După aia nu știu ce a mai fost cu Sepp, dar și azi sînt convins c-ar fi putut ieși din el un mare astronom sau fizician. Cine știe, poate c-ar fi dat din dracul ăsta de băiat un alt Newton! Păcat! În lumea asta pier fără nici un rost atîtea spirite inventive și atîtea talente! Vedeți, oamenii au răbdare cînd e vorba să scormonească nisipul pentru a găsi diamante și să coboare în fundul mării pentru perle, dar nimănui nu-i trăsnește prin cap să caute talentele din popor, ca să nu se irosească fără nici un folos. Păcat, zău așa!

URMELE

În noaptea aceea, în drum spre casă, domnul Rybka era deosebit de bine dispus. Întîi pentru că terminase cîştigător partida de şah (ce mat frumos cu calul! se gîndea el, voios). Apoi fiindcă ninsese şi zăpada moale îi scîrţîia uşor sub picioare, în liniştea cristalină şi pură. Doamne, cît e de frumos, se gîndea domnul Rybka. Acoperită de zăpadă, Praga părea un orăşel de provincie de modă veche. Te aşteptai parcă să se ivească de după colţ paznicul de noapte sau diligenţa... Aşa e la Praga cînd ninge arhaic şi rural.

Scîrţ, scîrţ... Domnul Rybka păşea pe unde nu mai călcase nimeni, numai de dragul scîrţîitului molcom al zăpezii. Şi cum stătea într-o stradă liniştită, la marginea oraşului, într-o casă cu grădini, cu cît se apropia de domiciliu, cu atît vedea în jur mai puţine urme de paşi. Iată, aici, la portiţă, se termina un şir de urme de bocanci şi de pantofi. Probabil o pereche căsătorită...

Or fi tineri? se întrebă domnul Rybka cu duioşie, ca şi cum ar fi vrut să-i binecuvînteze. Iată, pe aici a trecut o pisică, lăsînd nişte urme ca nişte flori. Noapte bună, pisicuţo! O să-ţi îngheţe lăbuţele. În faţa lui nu mai vedea decît un singur şir de urme adînci, pas bărbătesc. Un lanţ drept şi sclipitor de paşi risipiţi de trecătorul singuratic. Care dintre vecini să se fi întors atît de tîrziu? se întrebă domnul Rybka cu o curiozitate prietenească. Pe aici umblă atît de puţină lume! Uite, şi acum: nici un făgaş nu brăzdează faţa netedă a zăpezii. Sîntem la marginea vieţii. Cînd o să ajungă şi el acasă, ulicioara îşi va trage plapuma albă pînă sub nas, ca o jucărie de copii. Păcat că a doua zi dimineaţă baba cu ziarele îşi va lăsa dîrele cruciş ca urmele de iepuri.

Deodată, domnul Rybka se opri; tocmai cînd voi să traverseze strada ninsă, observă că urmele din faţă părăsesc trotuarul şi se îndreaptă spre casa lui. Cine să fi venit la mine? îşi spuse el înciudat, urmărind cu privirea-i urmele sclipitoare. Dar urmele, cinci, terminate cu o amprentă bine conturată a piciorului stîng, se opreau la mijlocul străzii. Mai departe, nimic. Doar întinderea albă şi neatinsă a zăpezii.

— Doar n-am înnebunit! îşi spuse domnul Rybka. Poate că omul s-a întors pe trotuar.

Dar cît puteai vedea cu ochii trotuarul era acoperit de un strat neted de zăpadă pufoasă. Nici o urmă. Ei drăcie! se miră domnul Rybka. Poate că se continua pe celălalt trotuar! Ocoli

șirul, dar nici dincolo nu-i găsi urmarea. Iar strada strălucea atît de frumoasă sub veșmîntul neclintit și moale al zăpezii, încît domnul Rybka își ținu răsuflarea de teama să nu tulbure această puritate desăvîrșită. „De cînd a nins, n-a mai trecut nimeni. Ciudat! mîrîi domnul Rybka. Probabil că omul s-a întors pe trotuar mergînd de-a-ndaratelea și călcînd în propriile lui urme. Dar atunci, cum? A mers așa pînă la colțul străzii? Pentru că de acolo n-am avut în fața mea decît *un singur* rînd de urme care se îndreptau încoace!"

„De ce a făcut așa? se cutremură domnul Rybka. Și cum putea, mergînd d-a-ndaratelea, să nimerească *exact* în urmele lui?

Dînd din cap, descuie poarta și intră în casă. Deși își dădea seama că n-avea nici un motiv să se teamă, se uită prin odăi să vadă dacă nu sînt urme de zăpadă. Dar, se înțelege! Cine putea să vină la el? „Mi s-a părut poate, mormăi neliniștit domnul Rybka, deschizînd geamul și uitîndu-se afară. În lumina felinarului se puteau deosebi clar cinci urme adînci și bine conturate care mergeau pînă în mijlocul străzii. Încolo, nimic. „Dracu să le ia!" se gîndi domnul Rybka, frecîndu-se la ochi. Am citit odată o istorioară despre o urmă în zăpadă. Dar aici e vorba de niște urme care se curmă deodată. Dar el... cetățeanul... unde o fi?

Clătinînd iarăși din cap, începu să se dezbrace. Deodată însă se răzgîndi, se duse la telefon, și cu

vocea tremurîndă chemă comisariatul de poliție.

— Alo, domnul comisar Bartosek? E un lucru atît de ciudat aici! *Foarte* ciudat. N-ați putea să-mi trimiteți pe cineva sau, mai bine, să veniți chiar dumneavoastră?... Bine, vă aștept în colț... Nu știu despre ce e vorba... Nu, cred că nu e nici un pericol. Principalul e să nu șteargă nimeni urmele... Ei, nu știu ale cui sînt... Bine, vă aștept.

Domnul Rybka se îmbrăcă și ieși din nou. Înconjură urmele cu grijă și avu grijă să nu le șteargă nici pe cele de pe trotuar. Tremurînd de frig și de emoție, îl aștepta în colțul străzii pe comisarul Bartosek și în tăcerea nopții, își închipui pămîntul locuit de oameni lucind imposibil în univers.

— E atîta liniște aici! mormăi comisarul Bartosek melancolic. Tocmai acum mi-au adus la comisariat o scandalagioaică și un bețiv. Vai de capul lor! Ei, ce s-a întîmplat?

— Priviți urmele astea, domnule comisar, spuse domnul Rybka cu glasul tremurînd. N-avem de mers decît cîțiva pași.

Domnul comisar își aprinse lanterna.

— Ce matahală de om! Aproape un metru optzeci, judecînd după mărimea labei și lungimea pasului. Avea ghete solide! Probabil cusute de mînă. N-a fost beat și a mers destul de apăsat. Nu știu ce nu vă place la urmele astea!

— Iată, spuse scurt domnul Rybka arătînd şirul neterminat de paşi imprimaţi în mijlocul străzii.

— Aha! făcu comisarul Bartosek îndreptîndu-se direct spre ultima urmă. Se aşeză pe vine şi o lumină cu lanterna de buzunar.

— Nu-i nimic. E o urmă normală. Greutatea corpului e lăsată mai mult pe călcîi. Dacă omul ar fi făcut un pas sau un salt înainte, greutatea s-ar fi deplasat spre vîrful piciorului, înţelegeţi? Şi s-ar cunoaşte.

— Asta înseamnă?... întreabă domnul Rybka nerăbdător.

— Ei, înseamnă că n-a mers decît pînă aici! zise comisarul netulburat.

— Dar atunci, unde e? întrebă domnul Rybka înfrigurat.

Comisarul ridică din umeri.

— Nu ştiu. Bănuiţi poate pe cineva?

— Pe cine să bănuiesc? se sperie domnul Rybka. Dar aş vrea să ştiu unde s-a dus! Vedeţi? Aici a făcut ultimul pas! Unde e următorul, pentru numele domnului?! Că altă urmă nu mai e!

— Văd, zise comisarul sec. Dar ce vă priveşte pe dumneavoastră unde s-a dus? A dispărut vreunul dintre prietenii dumneavoastră? Nu? Păi atunci ce vă pasă?

— Dar asta trebuie lămurit! îngăimă domnul Rybka. Nu credeţi că a mers de-a-ndaratelea, călcînd în propriile sale urme?

— Nu se poate, mîrîi comisarul. Cînd mergi de-a-ndaratelea, laşi urme mai mici şi calci cu pas mai mare, pentru a-ţi păstra echilibrul. Şi... apoi, nu ridici picioarele, aşa că faci dîre în zăpadă. În urmele astea s-a călcat o singură dată, domnule. Vedeţi şi dumneavoastră cît de precis sînt conturate!

— Dacă nu s-a întors, atunci *unde s-a dus?* insista domnul Rybka cu încăpăţînare.

— Treaba lui! mormăi domnul comisar. Uitaţi-vă ce este. Dacă n-a făcut nimic rău, n-avem dreptul să ne amestecăm în treburile lui. Ei, dacă am avea o reclamaţie, atunci am putea să începem cercetări preliminare...

— Dar cum poate un om să dispară din mijlocul străzii? se îngrozi domnul Rybka.

— Trebuie să mai aşteptaţi, domnule, îl sfătui comisarul fără să-şi piardă răbdarea. Dacă a dispărut cineva, peste cîteva zile o să ne anunţe familia sau cunoscuţii. Ei, şi atunci o să-l căutăm. Pînă nu-l caută nimeni, n-avem ce face.

În sufletul domnului Rybka se strîngeau norii întunecaţi ai mîniei.

— Scuzaţi, spuse el cu asprime, dar eu cred că poliţia ar *trebui* să se intereseze cînd un cetăţean cumsecade dispare aşa, tam-nisam, din mijlocul străzii!

— Lăs' că nu i s-a întîmplat nimic, spuse domnul Bartosek vrînd să-şi potolească interlocutorul. Urme de luptă nu sînt. Dacă l-ar fi atacat sau l ar fi răpit cineva, ar fi rămas o mulţime

de urme. Îmi pare rău, domnule, dar aici n-am cum să intervin.

Domnul Rybka dădu din mînă neliniştit.

— Dar, domnule comisar, explicaţi-mi cel puţin... E o enigmă aşa de...

— Da, se declară de acord domnul Bartosek şi căzu pe gînduri. Nici nu bănuiţi cîte enigme sînt pe lumea asta. Fiecare casă, fiecare familie este o enigmă. Cînd am venit încoace am auzit o femeie tînără plîngînd, uite, în casa ceea, dar enigmele, domnule, nu sînt treaba noastră. Noi sîntem plătiţi pentru altceva: pentru menţinerea ordinei. Ce credeţi dumneavoastră, că noi urmărim hoţii numai aşa, din curiozitate? Nu! Îi urmărim pentru ca să-i arestăm. Ordinea este un lucru necesar.

— Păi vedeţi? interveni domnul Rybka. Socotiţi oare că totul e în ordine cînd cineva, după ce a mers pînă în mijlocul străzii... se ridică, să zicem, vertical în aer?...

— Depinde de interpretare, fu de părere comisarul. Există un ordin al poliţiei după care, dacă este pericol de cădere de la o înălţime mai mare, omul trebuie să-şi pună centura de siguranţă. La prima nerespectare se aplică avertismentul, iar la a doua amendă în bani. Dacă cetăţeanul nostru s-a ridicat în aer aşa, cu de la sine putere, gardianul ar fi trebuit să-l avertizeze să-şi pună centura de siguranţă. Dar cred că nu l-a văzut nici un gardian, spuse el, scuzîndu-se parcă. Altfel, i-ar fi rămas şi lui urmele. Şi-apoi, poate

că domnul ăsta a plecat pe altă cale, nu?...

— Dar cum? se pripi domnul Rykba.

Domnul Bartosek clătină din cap.

— Greu de spus! Poate s-a înălţat la cer sau s-a urcat pe scara lui Iacob, zise el şovăind. Înălţarea la cer ar putea fi considerată răpire, dacă se face uz de forţă. Dar cred că de obicei acest lucru se întîmplă cu asentimentul celui în cauză. Şi-apoi, s-ar putea ca omul ăsta să ştie să zboare. N-aţi avut niciodată senzaţia că zburaţi? Dai aşa, puţin, din picior şi gata, te ridici! Unii zboară ca un balon, dar eu, cînd zbor în vis, trebuie din cînd în cînd să-mi fac vînt cu piciorul. Cred că din pricina hainelor ăstora grele şi a săbiei! Da... S-ar putea ca omul să fi adormit şi să se fi apucat să zboare în vis. Şi asta nu e interzis, domnule! Numai că dacă ar fi fost într-o stradă frecventată, sergentul ar fi trebuit să-l avertizeze... Sau staţi! Poate că s-a înălţat prin forţa lui spirituală. Spiritiştii cred în chestia asta. Mi-a spus unul, Bandys, că a văzut cu ochii lui un mediu plutind în aer. Cine ştie care e adevărul!

— Dar bine, domnule comisar! îl dojeni domnul Rybka. Nu cumva credeţi în poveştile astea? Ar însemna încălcarea legilor naturii!

Domnul Bartosek dădu din umeri căzînd pe gînduri.

— Ştiu şi eu, domnule, lumea încalcă tot felul de legi şi ordine. Dacă aţi fi la poliţie aţi afla

o grămadă de lucruri de-astea — şi comisarul făcu cu mîna un gest de dispreţ. Nu m-aş mira dacă cetăţenii ar încălca şi legile naturii pentru că, aflaţi de la mine, oamenii sînt nişte mari haimanale, domnule! Ei, şi acum, noapte bună! Gerul pişcă, nu glumă!

— N-aţi vrea să luaţi un pahar de ceai la mine... sau un rachiu? se oferi domnul Rybka.

— Cum să nu, făcu melancolic comisarul. Ştiţi, în uniformă nu poţi intra în nici un local... Poate că de asta sînt atît de puţini poliţişti beţivi!

— Enigmă, continuă puţin mai tîrziu, şezînd în fotoliu şi privind dus pe gînduri, cum i se topeşte zăpada de pe vîrful cizmelor. Dintr-o sută de oameni, nouăzeci şi nouă ar fi trecut pe lîngă urmele astea fără să se oprească. Pe de altă parte, dumneavoastră treceţi cu vederea nouăzeci şi nouă de lucruri al naibii de enigmatice. Nu ştim nici cît negru sub unghie despre atîtea cîte se întîmplă pe lumea asta. Dar există şi lucruri care nu sînt tainice. Să luăm de pildă ordinea, sau justiţia. Nici poliţia nu e enigmatică. Orice trecător de pe stradă e enigmatic, pentru că nu putem să-l descoasem, domnule. Dar cum fură ceva, gata! Nu mai are nimic tainic! Îl înşfăcăm şi gata! Îl punem la popreală şi ştim cel puţin ce face, oricînd! Îl vedem prin ferestruica aia de la uşă... Să zicem că ziariştii scriu: „Descoperirea unui cadavru misterios". Ce mai e misterios la un cadavru din ăsta? Cum punem mîna pe el, îl măsurăm, îl fotografiem şi-l disecăm. Îi cunoaştem fibra, ştim ce a mîncat înainte de a muri, cunoaştem cauza decesului şi multe altele. Apoi mai ştim că a fost omorît probabil pentru bani. Toate astea sînt lămurite ca în palmă... Puteţi să-mi daţi un ceai tare, domnule. Toate fărădelegile sînt simple, domnule. Le vezi uşor mobilul şi toate celelalte. Dar gîndurile pisicii dumneavoastră, intenţiile servitoarei, cauza pentru care soţia priveşte atît de visătoare pe geam, toate astea sînt enigme... Orice este enigmatic. Orice în afară de cazurile penale. Un caz penal este o părticică bine determinată a realităţii, o părticică asupra căreia am îndreptat lumina. Ştiţi, dacă mi-aş arunca puţin privirea prin casa dumneavoastră, aş afla o grămadă de lucruri! Dar eu nu mă uit decît la vîrful cizmei, căci n-am nimic oficial cu dumneavoastră. N-avem nici o reclamaţie împotriva dumneavoastră, adaugă el, sorbind din ceaiul fierbinte.

Îşi reluă firul gîndurilor peste o clipă:

— E destul de ciudată părerea că poliţia şi mai ales agenţii secreţi se ocupă de enigme. Nouă puţin ne pasă de enigme! Pe noi ne interesează numai încălcarea regulilor. Da, domnule, pe noi crima ne interesează nu pentru că e enigmatică, ci pentru că e interzisă. Nu urmărim pe cutare răufăcător din curiozitate intelectuală, ci ca să-l arestăm în numele legii! Credeţi-mă! Măturătorii nu plimbă mătura pe caldarîm pentru a

citi în praf urmele lăsate de oameni, ci pentru a mătura și curăța toate porcăriile lăsate de viață. Nu, ordinea nu este enigmatică! A face ordine este o muncă murdară, domnule, și cine vrea să facă curățenie trebuie să-și vîre degetele în toate porcăriile! Mă rog, cineva trebuie să facă treaba asta, așa cum trebuie să existe cineva care să taie viței, spuse el cu melancolie. Dar dacă omori vițelul numai din curiozitate, înseamnă că ești sadic. Viței trebuie să-i taie cineva de meserie! Cînd cineva e obligat să facă ceva, știe că are dreptul! Vedeți, dreptatea trebuie să fie infailibilă, ca și tabla înmulțirii. Nu știu dacă ați putea să dovediți că toate furturile sînt rele. Dar eu vă dovedesc că orice furt e interzis, pentru că, în orice caz, îl arestez pe făptaș. Dacă vă apucați să risipiți perle în stradă, sergentul vă va da avertisment fiindcă ați murdărit orașul. Dar dacă ați face minuni, nu v-ar opri nimeni, dacă n-am putea să le încadrăm sub un articol de regulament sau lege, ca cele privitoare la morala publică sau întruniri nepermise. Trebuie să existe ceva potrivnic legii ca să putem interveni.

— Dar bine, domnule, obiectă domnul Rybka, agitîndu-se pe scaun, vă mulțumiți doar cu atît? Aici e vorba de... de un lucru atît de neobișnuit... atît de enigmatic... iar dumneavoastră!...

Domnul Bartosek ridică din umeri.

— Mie puțin îmi pasă. Dacă doriți, pun pe cineva să șteargă urmele. Ca să nu vă mai tulbure liniștea somnului. Altceva n-am ce să vă fac.

N-auziți nimic? Nici un zgomot de pași? E patrula noastră! Înseamnă că e ora două și șapte minute! Noapte bună, domnule.

Domnul Rybka îl însoți pe comisar pînă la poartă. În mijlocul străzii șirul acela neîncheiat și absurd de urme era ca și înainte. Pe celălalt trotuar, se apropia un gardian.

— Mimra, strigă comisarul. Ceva nou?

Gardianul Mimra salută.

— Mai nimic, domnule comisar, raportă el. La numărul șaptesprezece mieuna o pisică în curte. Am sunat să-i dea drumul să intre. La numărul nouă poarta era deschisă. În colț au săpat o groapă, fără să pună felinar roșu. La prăvălia lui Marsik s-a desfăcut un cui la firmă. Mîine dimineață va trebui s-o dea jos, să nu cadă cuiva în cap.

— Asta-i tot?

— Tot, răspunse gardianul Mimra. Dimineața trotuarele vor trebui presărate cu cenușă, să nu-și rupă picioarele cineva. Ar fi bine să se sune la toate casele, pe la șase.

— Bine, zise comisarul Bartosek. Noapte bună.

Domnul Rybka se mai uită o dată la pașii care duceau spre necunoscut. Dar în locul ultimei urme, erau acum două adîncituri lăsate de cizmele cazone ale gardianului Mimra. De acolo, lăbărțate, mergeau mai departe, într-un șir regulat și precis.

— Slavă domnului, oftă domnul Rybka și se duse la culcare.

O DOVADĂ INCONTESTABILĂ

— Vezi, Tonik, povestea judecătorul de instrucție Mates celui mai bun prieten al său, e o chestie de experiență! Eu n-am încredere în mărturisiri, alibiuri și povești d-astea! Nu cred pe nimeni, nici pe inculpat, nici pe martori! Omul minte, chiar și fără voie. Se întîmplă ca un martor să-ți jure că nu poartă pică inculpatului, fără să știe că în străfundul sufletului, în subconștient, știi, îl urăște din invidie sau gelozie refulată! Tot ce-ți spune inculpatul e născocit și potrivit dinainte. Depozițiile martorului sînt pornite din intenția de a ușura sau agrava situația inculpatului. Îți spun, Holenek: omul e mincinos pînă în măduva oaselor!

În ce cred! În hazard, Tonik! În gesturi, fapte și vorbe întîmplătoare, involuntare, mai bine zis necontrolate, care îți scapă din cînd în cînd. Orice poate fi falsificat și aranjat, toate sînt prefăcătorii și intenții, numai gesturile întîmplătoare nu! Le recunoști de la prima vedere. Uite care e metoda mea: stau și-i las să depene tot ce au născocit și și-au pregătit dinainte. Mă fac că le dau crezare, le vin chiar în ajutor ca să le meargă gura mai lesne, și stau la pîndă să prind un cuvînt negîndit, o vorbă involuntară. Dar pentru asta trebuie să fii psiholog, să fii iscusit. Unii judecători de instrucție, căutînd să încurce pe inculpat, intervin și-l fac să-și piardă capul, ca pînă la urmă să fie gata să recunoască că a omorît-o pe împărăteasa Elisabeta, să zicem. Eu însă am nevoie de siguranță absolută. De aia aștept cu răbdare, pînă cînd, din minciunile și scamatoriile care în limbaj juridic se cheamă depoziție, scapără o scînteie de adevăr! Vezi, adevărul curat se desprinde din smîrcurile minciunii numai din întîmplare, numai atunci cînd omul se bîlbîie sau greșește.

Ascultă, Tonik, față de tine n-am nici un secret, doar sîntem prieteni din copilărie! Ți-aduci aminte ce bătaie ai mîncat atunci cînd am spart eu geamul? N-aș fi spus nimănui povestea mea, dar mi-e rușine, nu știu cum, așa că trebuie s-o împărtășesc cuiva. Încerc să mă stăpînesc, dar nu pot! Trebuie să mărturisesc! Să-ți spun cum mi-am aplicat metoda la viața mea... intimă... într-un cuvînt, în căsnicia mea. La urmă n-ai decît să-mi spui că-s un dobitoc și un necioplit...

Tonik, eu... ei bine, îmi bănuiam soția, pe Martička! Am fost gelos pînă la nebunie. Îmi

intrase în cap că are ceva cu... știi... cu... Artur. Cred că nu l-ai văzut niciodată. Acum, tu mă cunoști! Știi că sînt înțelegător. Dacă aș fi știut sigur că-l iubește, i-aș fi zis: Martička, hai să divorțăm. Partea proastă era însă că n-aveam nici o dovadă. Habar n-ai, Tonik, prin ce chinuri am trecut! Ah, doamne! ce an îngrozitor! Știi de ce e în stare un soț gelos: își urmărește nevasta, o pîndește, stă de vorbă cu slujnica, face scene... Și unde mai pui că din întîmplare sînt și judecător de instrucție! Nu, crede-mă, anul trecut, viața mea a fost un continuu interogatoriu, uite așa, zi de zi, din zori și pînă în noapte.

Inculpata, vreau să spun Martička, s-a ținut grozav de tare. Zadarnic o pîndeam cînd plîngea, cînd tăcea cu încăpățînare, cînd îmi spunea unde a fost și ce a făcut toată ziua, că n-am putut s-o prind cu nimic. Sigur, m-a mințit de multe ori. M-a mințit mai întotdeauna, dar ce să-i faci, ăsta e un cusur al femeilor. Nici n-apucă bine să-ți spună că a fost vreo două ceasuri la modistă, că-i trece prin minte să-ți povestească că a fost și la dentist și la cimitir, la mormîntul mămichii... Cu cît o chinuiam mai mult — și-ți spun, Tonda, un bărbat gelos e mai rău decît un cîine turbat — cu cît mai mult o sîcîiam, cu atît eram mai puțin sigur! Fiecare cuvînt, fiecare răspuns îl întorceam de zece ori pe față și pe dos, dar nu găseam nimic. Doar jumătăți de adevăruri, obișnuite în orice raport dintre oameni, în special

în căsnicie. Ei, am trecut prin multe, dar cînd mă gîndesc la suferințele bietei Martička, îmi vine să mă pălmuiesc, zău așa, dragă Toni!

Într-un cuvînt, în vara asta Martička a plecat la Františkové Lázně. De ale femeilor, știi... Arăta de altfel foarte rău. Bineînțeles, am plătit un individ josnic care n-a făcut decît să zacă prin cîrciumi, s-o urmărească... E de neînchipuit ce amară devine viața cînd un singur lucru nu e în regulă! O singură pată ajunge ca să fii murdar tot. Martička îmi scria. Scrisori vagi... Ca și cum nu ar fi avut despre ce-mi scrie. Se înțelege că le-am citit și răscitit, căutînd să le aflu tîlcul printre rînduri. Într-o zi am primit un plic cu adresa mea: František Mataus, judecător de instrucție etc. Îl desfac, scot foaia și dau de titlul: Dragă Artur!

Ce să-ți spun, mi s-au muiat picioarele! M-am gîndit: V-am venit de hac! Ei, Martička, ce întîmplare stupidă, nu-i așa? Cum se întîmplă uneori cînd ai de expediat mai multe scrisori, le-a încurcat și le-a pus greșit în plic. Drept să-ți spun, mi-era și milă de ea cît de ușor se trădase!

Dacă vrei să mă crezi, în prima clipă am avut de gînd să-i trimit scrisoarea necitită înapoi. Așa aș fi procedat în alte împrejurări. Dar gelozia e o patimă murdară, josnică. Am citit scrisoarea, prietene, și am să ți-o arăt, pentru căo am tot timpul la mine. Uite ce scria:

„Dragă Artur,

Nu te supăra pentru întîrzierea răspunsului. Dar eram îngrozită, că Franţi — adică eu, înţelegi? nu mi-a scris de atîta timp. Ştiu că are mult de lucru, dar cînd o femeie nu are nici o veste de la soţul ei, e ca un trup fără suflet. Dar asta n-o înţelegi dumneata, Artur! Luna viitoare vine şi Franţi aici. Ce-ar fi să vii şi dumneata? Îmi scrie că are acum un caz foarte interesant. Nu-mi spune care anume, dar cred că e vorba de asasinarea lui Hugo Müller. Sînt foarte curioasă. Îmi pare rău că Franţi s-a cam înstrăinat de dumneata, dar cred că asta e numai din cauză că are atît de mult de lucru. Dacă lucrurile ar fi fost ca mai înainte, ai fi putut să-l mai scoţi seara din bîrlog, sau să-l iei cu dumneata la o excursie cu automobilul.

Ai fost întotdeauna atît de drăguţ cu noi şi cred că nici acum nu ne-ai uitat, cu toate că între noi nu mai e vechea prietenie. Dar Franţi e atît de nervos şi deciudat! Nici nu mi-ai scris ce-ţi mai face fetiţa. Şi Franţi mi se plînge de căldura de la Praga.

Ar trebui să vină aici să se mai odihnească, în loc să stea pînă seara la birou. Cînd pleci la mare? Sper că o să-ţi iei şi fetiţa cu dumneata. Nici nu ştii cît de greu ne vine nouă, femeilor, cînd sîntem singure.

Cu salutări cordiale,
Marta Matesová."

— Ei, Tonik, ce zici de asta? Ştiu că nu e o scrisoare prea spirituală; ca stil şi conţinut, e o operă slabă. Dar în ce lumină apar acum Martička şi relaţiile ei cu bietul Artur? Să-mi fi

jurat de mii de ori, n-aş fi crezut-o, dar am o probă atît de negîndită, atît de puţin influenţată de voinţă... Mă crezi acum că adevărul, adevărul adevărat nu iese la iveală decît din imprudenţă? Cînd am citit scrisoarea asta, mi-a venit să plîng de bucurie şi... de ruşine pentru gelozia mea proastească!

Ce am făcut atunci? Am legat frumuşel cu o sfoară actele referitoare la asasinarea lui Hugo Müller, le-am băgat în sertar şi a doua zi am şi fost la Františkové Lázně. Văzîndu-mă, Martička s-a roşit şi s-a bîlbîit ca o fetiţă. Parcă făcuse o faptă rea! Eu, nimic.

— Franţi, zice peste o clipă Martička, ai primit scrisoarea mea?

— Ce scrisoare? mă mir eu. Îmi scrii aşa de puţin!

Martička m-a privit mirată. Apoi a suspinat, ca un om care scapă de o grijă.

— Probabil am uitat să ţi-o expediez, a spus ea şi scotocind în poşetă, a scos o foaie mototolită. Începea cu cuvintele: „Dragă Franţi!" Eu rîdeam în sinea mea. Probabil că Artur îi trimisese înapoi ceea ce nu era a lui...

După asta n-am mai scos niciodată o vorbă în legătură cu bănuiala mea şi de atunci avem linişte în casă. Ia spune-mi, n-am fost un neghiob cu gelozia mea? Acum caut s-o fac pe Martička să uite cele întîmplate. Cîtă grijă are de mine biata de ea! Mi-am dat seama de asta din scrisoarea ei. Ei, acum ţi-am spus tot. Mi-e ru-

șine mai mult de prostia mea, decît de păcatele mele.

Iată un exemplu clasic de puterea de convingere a unei întîmplări involuntare.

*

Cam în același timp, domnul denumit aici Artur îi spunea doamnei Martička:

— Ei, fetițo, a avut efect?

— Ce, dragul meu?

— Scrisoarea pe care i-ai trimis-o atunci, ca din greșeală.

— A avut, spuse doamna Marta căzînd pe gînduri. Știi, dragă, mi-e și rușine că Franți se încrede acum orbește în mine. De atunci e atît de drăguț cu mine... Îmi poartă scrisoarea la inimă! șopti doamna Marta, cutremurîndu-se. Spune-mi, nu e îngrozitor că... că-l înșel așa, ce zici?

Dar domnul Artur nu era de aceeași părere. Cel puțin așa susținea.

CAZUL SELVIN

Maestrul Leonard Unden, bătrînul și marele poet, laureat al premiului Nobel etc. își depăna amintirile.

— Hm! Succesul meu cel mai mare? Adică succesul care mi-a adus cea mai multă bucurie?... Tineri prieteni, la vîrsta mea nu mai pui prea mare preț pe lauri, aplauze, femei și alte fleacuri, mai ales că ai trecut de mult prin astea. Cît ești tînăr te bucuri de toate și ai fi prost de nu te-ai bucura. Dar cînd ești tînăr n-ai cu ce să-ți procuri bucuriile vieții. De fapt, viața ar trebui să decurgă invers: întîi ar trebui să fii bătrîn și să faci o muncă folositoare și meritorie, pentru că atunci nu ești bun de altceva și abia la sfîrșit ar trebui să ajungi la tinerețe ca să te poți bucura de roadele îndelungatei tale vieți. Vedeți, ca orice bătrîn, m-am luat cu vorba... Ce am vrut să vă spun! A, da! Voiam să vă vorbesc despre cel mai mare succes al meu. Ascultați!

Succesul ăsta nu mi l-a adus nici una din cărţile sau piesele mele — deşi, într-un timp cărţile mele se citeau într-adevăr. Marele meu succes a fost cazul Selvin!

Sigur că nu vi-l mai amintiţi, pentru că au trecut douăzeci şi şase, ba nu, douăzeci şi nouă de ani de atunci! Va să zică, acum douăzeci şi nouă de ani, m-am pomenit într-o bună zi cu o femeie căruntă şi blajină, îmbrăcată în negru, şi înainte de a o putea întreba, cu amabilitatea mea foarte preţuită pe atunci, ce doreşte, hop! a îngenuncheat în faţa mea şi a izbucnit în plîns! Nu ştiu cum, dar mi-e greu să văd o femeie plîngînd...

— Domnule, spuse ea, după ce am mai liniştit-o puţin, sînteţi un mare poet. În numele dragostei de oameni, vă conjur să-mi salvaţi fiul! Cred că aţi aflat din ziar de cazul Frank Selvin...

Probabil că în clipa aceea aveam mutra unui sugaci cu barbă. De citit, citisem ziarele, dar nu aflasem nimic despre cazul lui Frank Selvin. După cît am putut înţelege din ce mi-a spus nefericita mamă printre hohote şi lacrimi, lucrurile stăteau aşa: unicul ei fiu, Frank Selvin, de douăzeci şi doi de ani, fusese condamnat la muncă silnică pe viaţă pentru că ar fi omorît-o pe mătuşă-sa Sofia, cu intenţia de a o jefui, iar faptul că nu-şi recunoscuse vina a fost considerat de Curtea cu juri ca o circumstanţă agravantă.

— E nevinovat, domnule, vă jur! gemea doamna Selvin. În seara aceea mi-a spus: Mamă, mă doare capul, mă duc să mă plimb puţin afară din oraş! Din cauza asta nu şi-a putut dovedi alibiul. Cine ia seama, noaptea, la un băiat, chiar dacă s-ar întîlni cu el?

Frantik al meu e cam fluşturatic. Dar şi dumneavoastră aţi fost tînăr şi trebuie să-l înţelegeţi! Gîndiţi-vă că n-are decît douăzeci şi doi de ani! Cum poate cineva să distrugă viaţa unui om tînăr? Şi aşa mai departe. Credeţi-mă, dragii mei, dacă aţi fi văzut-o pe mama aceea căruntă şi cu inima frîntă, v-aţi da seama ce am simţit eu atunci! Nu există suferinţă mai cruntă decît compătimirea neputincioasă. Ce să vă mai spun: pînă la urmă i-am jurat că voi face tot ce-mi va sta în putinţă, adăugînd că nu voi înceta lupta pînă nu voi clarifica lucrurile. Şi i-am mai jurat că sînt convins de nevinovăţia fiului ei. În clipa aceea a dat să-mi sărute mîna. Cînd biata bătrînă m-a binecuvîntat, era să îngenunchez în faţa ei. Neghiob mai e omul, cînd cineva îi mulţumeşte ca unui dumnezeu!

Bine. Din clipa aceea am făcut din cazul Frank Selvin propria mea cauză. Mai întîi am studiat actele procesului. Vă spun, în viaţa mea n-am văzut un proces mai dat peste cap. Era un adevărat scandal judiciar! De fapt, cazul era foarte simplu. Într-o noapte, slujnica mătuşei Sofia, o oarecare Anna Solarova, femeie redusă mintal, în vîrstă de cincizeci de ani, ar fi auzit pe cineva

umblînd în odaie la domnişoara, adică la mătuşa Sofia. S-a dus să vadă ce e, de ce nu doarme stăpîna, dar cînd a intrat în dormitor a zărit un bărbat care sărea pe fereastra larg deschisă. Femeia a început să ţipe de s-au strîns vecinii. Au aprins o lampă şi au găsit-o pe domnişoara Sofia pe duşumea, sugrumată cu prosopul. Lada în care îşi păstra banii era deschisă, iar rufele aruncate în jur. Banii erau încă acolo. Probabil că slujnica intrase tocmai în clipa în care ucigaşul se pregătea să-i ia. Acestea erau deci faptele.

A doua zi, Frank Selvin a fost arestat, slujnica a declarat că l-a recunoscut cînd a sărit pe fereastră, s-a constatat că la ora cînd s-a comis crima el nu era acasă, s-a întors peste vreo jumătate de ceas şi s-a culcat imediat. S-a mai aflat apoi că prostul de el mai avea şi nişte datorii. Pe urmă s-a mai găsit o babă bîrfitoare, care a declarat cu gravitate că, într-una din zilele dinaintea omorului, mătuşa Sofia i-ar fi încredinţat în taină că Frank, nepotul ei, ar fi venit să-i ceară nişte bani cu împrumut şi că la refuzul ei — era îngrozitor de zgîrcită — Frank ar fi spus: „Bagă de seamă, tanti, că o să ţi se întîmple ceva de o să rămînă lumea cu gura căscată!" Asta era tot ce se ştia în legătură cu Frank.

Şi acum să vedeţi procesul: n-a durat decît o jumătate de zi, Frank a susţinut cu tărie că e nevinovat, că a fost la plimbare, şi apoi s-a dus acasă şi s-a culcat. Nici un martor n-a fost supus

unui interogatoriu ca lumea. Avocatul lui Frank — bineînţeles, din oficiu, pentru că doamna Selvin n-avea bani pentru un avocat bun — era un dobitoc bătrîn şi ramolit care s-a mulţumit să atragă atenţia asupra vîrstei tînărului şi imprudentului său client şi să roage cu lacrimi în ochi pe juraţi să dea dovadă de indulgenţă. Nici procurorul nu prea şi-a dat osteneală. A ţipat la juraţi, amintindu-le că în ultimele două procese au mai dat sentinţe de achitare... Unde ar ajunge societatea dacă orice criminal şi-ar găsi salvarea în indulgenţa juraţilor?! Se pare că juraţii s-au intimidat şi, vrînd să arate că degeaba încalci legile contînd pe bunăvoinţa şi blîndeţea lor, au hotărît, cu unsprezece voturi contra unul, că Frank Selvin e vinovat de crimă de omor. Aşa se prezenta cazul.

Eram deznădăjduit! Fierbea sîngele în mine, deşi nu sînt jurist sau tocmai pentru că nu sînt jurist. Gîndiţi-vă şi dumneavoastră: martora principală e redusă mintal, şi are aproape cincizeci de ani, adică trece prin menopauză, ceea ce reduce simţitor valoarea depoziţiilor ei. Pe cel care sărea pe geam l-a văzut pe întuneric. După cum am constatat mai tîrziu, lucrurile s-au petrecut într-o noapte caldă, dar foarte întunecoasă, aşa că femeia nu putea să-l recunoască pe făptaş! Pe întuneric nu poţi să-ţi dai seama nici măcar de înălţimea cuiva, ştiu din propria mea experienţă! La toate se mai adaugă şi faptul că femeia îi purta tînărului domn,

adică lui Frank Selvin, o ură isterică, pentrucă își bătea joc de ea. Îi zicea „madam coate-albe", poreclă pe care Anna Solarova o considera jignire gravă.

În al doilea rînd mătușa Sofia o ura pe sora ei, doamna Selvin. Nu vorbeau una cu alta. Bătrîna domnișoară evita să rostească pînă și numele mamei lui Frank. Mătușa Sofia spusese că Frank o amenințase? Putea să fie doar una din clevetirile ei veninoase de fată bătrînă care caută să-și umilească sora. Cît îl privește pe Frank, era un băiat mediocru, un conțopist oarecare la un birou oarecare, avea o fată căreia îi scria răvașe sentimentale, versuri proaste și făcuse datorii, cum s-ar zice, fără să știe ce face! Maică-sa era o persoană distinsă și săracă, roasă de cancer, mizerie și suferință. Așa se prezentau lucrurile la o examinare mai atentă.

Voi nu mă mai țineți minte cum eram în tinerețe. Cînd eram în vervă nu mai știam de mine. Am scris în ziare o serie de articole sub titlul: *Cazul Frank Selvin* cu care am demonstrat punct cu punct inconsistența depozițiilor martorilor, mai ales a martorei principale, am analizat contradicțiile mărturiilor cît și caracterul pătimaș al unor declarații. Am dovedit apoi că martorei principale nu-i era posibil să-l recunoască pe făptuitor, am demonstrat incapacitatea președintelui tribunalului și demagogia grosolană a rechizitorului. Dar nu m-am mulțumit numai cu atît! Antrenat de cauză, m-am apucat să atac

justiția, codul penal, Curtea cu juri, întreaga orînduire a societății egoiste și indolente! Nu mă mai întrebați ce a ieșit din asta. Pe vremea aceea îmi cîștigasem un oarecare renume și aveam tineretul alături de mine. Într-o seară, a avut loc și o demonstrație în fața tribunalului. Atunci a venit la mine avocatul tînărului Selvin și frîngîndu-și mîinile mi-a spus: „Ce ai făcut, domnule? Am înaintat cererea de recurs și pedeapsa lui Selvin ar fi fost desigur redusă la cîțiva ani închisoare, dar cum instanța superioară nu poate face concesii străzii, îl va respinge! I-am răspuns stimabilului jurist că mie nu mi-e de cazul Selvin, ci de adevăr și justiție.

Avocatul a avut dreptate. Recursul a fost respins, dar președintele tribunalului pensionat. Oameni buni, abia atunci m-am apucat de treabă! Azi aș spune că duceam o luptă sfîntă pentru dreptate. Vedeți, multe s-au mai îmbunătățit de atunci. Trebuie să-mi recunoașteți și mie, om bătrîn, o fărîmă de merit în asta. De cazul Selvin au început să se ocupe marile ziare din străinătate. Vorbeam în cîrciumi, în fața muncitorilor și la congrese în fața unor delegați veniți din toate colțurile lumii. La vremea ei lozinca: „*Dreptate în cazul Selvin*" avea aceeași circulație cum au acum lozincile: „*Dezarmare*" sau „*Votes for women*"[1]. Cît mă privește, duceam lupta contra statului, dar aveam tineretul ală-

[1] Drept de vot pentru femei (în engleză).

turi de mine. Cînd a murit mama lui Selvin, şaptesprezece mii de oameni au urmat sicriul bietei femei scunde şi uscăţive. La mormîntul ei am vorbit ca niciodată. Nu ştiu, prieteni, dar măreţ şi ciudat lucru e inspiraţia!

Şapte ani am dus lupta asta! Ea m-a făcut om. Nu cărţile, ci cazul Selvin, mi-au adus faima mondială. Ştiu că mi se spune „Vocea conştiinţei“ şi „Cavalerul adevărului“. Cred că aşa mi se va spune şi în epitaful meu, şi că vreo paisprezece ani o să se scrie în manualele de şcoală cum a luptat pentru adevăr poetul Leonard Unden. Apoi se va uita şi asta, ca atîtea altele.

În al şaptelea an a murit martora principală, Anna Solarova, dar înainte de a-şi da sufletul s-a spovedit şi a mărturisit cu lacrimi în ochi că o apasă conştiinţa, că jurase strîmb, atunci, la tribunal. Că nu ştia sigur dacă criminalul pe care-l văzuse în noaptea aceea sărind pe fereastră era Frank Selvin. Popa, om de treabă, a venit la mine. Între timp aflasem mai bine rostul lumii, şi n-am dat informaţia la ziar ci l-am trimis pe stimabilul popă la tribunal. Într-o săptămînă, a fost aranjată rejudecarea procesului lui Frank Selvin şi peste o lună Selvin s-a prezentat din nou în faţa Curţii cu juri. Zadarnic s-a mai ostenit cel mai bun avocat să facă praf rechizitoriul pentru că pînă şi procurorul a cerut juraţilor achitarea lui Frank Selvin. Iar juraţii au hotărît în unanimitate că Frank Selvin e nevinovat.

Atunci mi-am sărbătorit cel mai mare triumf al vieţii mele. Nici un succes nu mi-a dat o satisfacţie atît de curată, dar în acelaşi timp şi o senzaţie de gol atît de dureroasă. Simţeam lipsa cazului Selvin!

A doua zi după proces vine slujnica şi-mi spune că vrea cineva să-mi vorbească.

— Sînt Frank Selvin, spuse omul rămînînd în uşă.

Nu ştiu cum să vă spun. Dar parcă s-a prăbuşit ceva în mine cînd am văzut că Selvin al meu nu se deosebea de un agent de loterie: puhav, cu un început de chelie, puţin transpirat, banal. Mai duhnea şi a bere...

— Slăvite maestre, se bîlbîi Frank Selvin (închipuiţi-vă, mi-a spus „slăvite maestre“ cînd eu i-aş fi dat un picior), am venit să vă mulţumesc ca celui mai mare binefăcător al meu!

Învăţase formula pe de rost!

— Vă rămîn recunoscător toată viaţa. Cuvintele de recunoştinţă sînt prea puţine...

— Mă rog, am zis eu repede, mi-am făcut numai datoria. O dată ce eram sigur că ai fost condamnat nevinovat...

Frank Selvin dădu din cap.

— Maestre, a spus el trist, n-aş vrea să-mi mint binefăcătorul. Pe babă tot eu am omorît-o!

—Fir-ar să fie! am izbucnit eu. De ce n-ai spus asta la tribunal?

Frank Selvin m-a privit uimit.

—Maestre, ca inculpat aveam dreptul să neg, nu?

Mărturisesc că mă zăpăcisem de tot.

— Ce mai vrei? M-am răstit la el.

— Am venit la dumneavoastră, maestre, pentru a vă mulțumi pentru noblețea de care ați dat dovadă, a spus domnul Selvin cu glas trist, probabil că-l voia emoționat... Ați avut grijă și de mama mea. Dumnezeu să vă aibă în pază, nobile poet...

— Pleacă! am izbucnit, ieșindu-mi din fire.

A zbughit-o pe scări în jos ca scăpat din pușcă...

Peste trei săptămîni m-a oprit în stradă. Era cam afumat. N-am putut să scap de el. Mult timp n-am priceput ce vrea, pînă mi-a spus, ținîndu-mă de cheutoarea hainei, că i-aşi fi stricat rosturile. Că dacă n-aş fi scris despre cazul lui, Curtea de apel ar fi luat în considerare cererea de recurs a avocatului și el n-ar fi trebuit să stea şapte ani degeaba în pușcărie. Să am în vedere măcar situația grea în care se află și pe care eu am pricinuit-o intervenind în proces. Într-un cuvînt, m-am văzut nevoit să-i vîr o sută de coroane în buzunar!

— Dumnezeu să te aibă în pază, binefăcătorul meu! a spus în sfîrșit domnul Selvin, cu lacrimi în ochi.

A doua oară a fost mai amenințător. M-a acuzat că mi-am creat renumele folosindu-mă de cazul lui, că mi-am cîștigat gloria apărîndu-l. Şi m-a întrebat cum vine asta, ca el să nu fie părtaș la cîștig? N-am reușit să-l conving că nu

sînt dator să-l întrețin. Într-un cuvînt, i-am plătit din nou...

De atunci se prezenta mai des la mine. Stătea pe sofa și se plîngea că-l mustră conștiința că sucise gîtul bătrînei.

— O să mă predau, maestre, și pentru dumneavoastră asta o să fie o rușine de care o să afle lumea întreagă! Nu știu cum aş putea să-mi redobîndesc liniștea!

Mustrările de conștiință trebuie să fie ceva îngrozitor, judecînd după banii pe care i-am plătit ticălosului aceluia ca să mă lase în pace! Pînă la urmă i-am cumpărat un bilet pentru America. Nu știu dacă acolo a dobîndit liniștea...

Așa a fost cu cel mai mare succes al vieții mele. Cînd veți scrie necrologul lui Leonard Unden, tinerii mei prieteni, să amintiți că și prin cazul lui Selvin, el și-a gravat numele cu litere de aur, în piatra veșniciei. Veșnica lui pomenire!

MOARTEA LUI ARHIMEDE

Lucrurile nu s-au petrecut chiar aşa cum scrie în manualele de şcoală. Da, e adevărat că Arhimede a fost ucis cu prilejul cuceririi Siracuzei de către romani, dar că un soldat roman a pătruns la el cu gîndul de a-l face prizonier şi că Arhimede, cufundat în studiul figurilor sale geometrice, i-ar fi strigat enervat: „Nu-mi atinge cercurile", asta nu mai e adevărat!

În primul rînd, Arhimede nu era un profesor distrat care habar n-are ce se întîmplă în jurul lui, ci, dimpotrivă, un luptător înnăscut care inventase şi maşini de luptă pentru apărarea Siracuzei. Şi apoi, soldatul roman care intrase în casa lui nu era un biet golan ci un centurion bine dăscălit şi foarte ambiţios, pe nume Luciu, care lucra la statul-major şi ştia foarte bine cu cine are de a face. Nici gînd nu avea să-l ia prizonier pe Arhimede, ci, oprindu-se în uşă, l-a salutat milităreşte şi a rostit apăsat:

— Salut ţie, Arhimede!

Arhimede a ridicat privirea de pe tăbliţa de ceară pe care desenase figuri geometrice şi a întrebat:

— Ce s-a întîmplat?

— Ascultă, Arhimede, i-a răspuns Luciu. Noi ştim că fără maşinile tale, Siracuza n-ar fi rezistat nici o lună. Şi nouă ne-a dat de furcă doi ani încheiaţi! Crede-mă, noi soldaţii ne dăm foarte bine seama de acest lucru! Maşinile sînt excelente. N-am decît să te felicit!

Arhimede a făcut un gest nepăsător.

— Lasă asta, nici nu face să discutăm. Sînt nişte simple dispozitive de aruncat pietre. Jucării şi atît. N-au o valoare ştiinţifică serioasă.

— În schimb sînt importante din punct de vedere militar, a ripostat Luciu. Uite ce e, Arhimede, am venit să-ţi propun să colaborezi cu noi.

— Cu cine adică, cu voi?

— Cu romanii! Trebuie să înţelegi că Cartagina e în declin. Ce rost mai are s-o ajuţi? Să vezi ce horă o să încingem noi în Cartagina! De fapt, voi trebuia din capul locului să vă aliaţi cu noi.

— Dar de ce? s-a supărat Arhimede. Noi sîntem de obîrşie grecească. Pentru ce ne-am alia cu romanii?

— Pentru că trăiţi în Sicilia, şi noi avem nevoie de această insulă.

— De ce?

— Pentru că vrem să punem stăpînire pe Mediterană!

— Aha! a șoptit Arhimede îngîndurat și a aruncat o privire pe tăbliță. Dar ce nevoie aveți de ea?

— Cine stăpînește Mediterana stăpînește lumea! Îmi pare că am fost clar, nu?

— Și voi trebuie să stăpîniți neapărat lumea?

— Da. Menirea Romei este de a fi stăpîna lumii. Și va fi!

— Mă rog, nu te contrazic! a spus Arhimede ștergînd ceva de pe tăblița de ceară. Dar eu nu v-aș sfătui, Luciu. Pricepi? Să fii stăpînul lumii înseamnă să ai neînchipuit de multă bătaie de cap. Păcat de eforturile pe care va trebui să le depuneți!

— N-are nici o importanță. În schimb vom fi un mare imperiu.

— Un mare imperiu, îngînă cu ciudă Arhimede. Nu are importanță dacă desenez un cerc mare, ori unul mic, pentru că tot cerc rămîne! Iar cercul are limite. Tot așa și voi! Veți fi întotdeauna îngrădiți de anumite limite. Sau, tu crezi că un cerc mare este mai desăvîrșit decît unul mic? Sau că desenînd un cerc mare devii un geometru mai bun?

— Voi, grecii, aveți obiceiul să vă jucați cu cuvintele, răspunse Luciu. Noi ne impunem părerea altfel.

— Cum?

— Prin fapte. De exemplu: v-am cucerit Siracuza, prin urmare Siracuza este a noastră. Oare nu vezi în asta un argument convingător?

— Ba da! a spus Arhimede trecîndu-și prin păr bagheta metalică cu care scrijelise pe tăbliță. E drept că ați cucerit Siracuza, dar Siracuza nu mai e ceea ce a fost înainte și nici nu va mai fi vreodată. Înainte, Siracuza era un oraș mare și vestit! S-a sfîrșit cu Siracuza.

— În schimb, va fi mare Roma. Roma trebuie să fie mai puternică decît oricare alt oraș pe pămînt.

— De ce?

— Ca să poată ține piept dușmanilor. Cu cît vom fi mai puternici, cu atît mai mulți vor fi dușmanii noștri. Iată de ce trebuie să fim mai puternici decît toți ceilalți.

— Fiindcă ai adus vorba de forță, a bolborosit Arhimede, vezi, Luciu, eu care mă pricep puțin la fizică pot să-ți spun că forța încătușează.

— Ce vrei să spui cu asta?

— Nimic, dar așa e legea fizică. O forță în acțiune dezlănțuie alte forțe, cu acțiune contrarie. Cu cît veți fi mai puternici, cu atît veți avea nevoie de mai multă forță. Și pînă la urmă va sosi momentul cînd...

— Ei, ce ai vrut să spui? Continuă!

— Nimic deosebit... Nu sînt profet ci un simplu fizician. Forța te încătușează. Altceva nu știu.

— Ascultă, Arhimede, ce ar fi totuși să colaborezi cu noi? Nici nu-ți poți închipui ce posi-

bilități ți s-ar deschide la Roma. Ai construi cele mai puternice mașini de luptă din lume...

— Iartă-mă, Luciu, dar nu mai sînt tînăr și aș vrea să-mi duc la capăt unele lucrări începute mai demult. După cum vezi, și acum stau și studiez.

— Și nu te ispitește de loc posibilitatea de a contribui, alături de noi, la dominația mondială? Ei, de ce taci?

— Scuză-mă, a spus Arhimede, aplecîndu-se peste tăbliță. Ai spus ceva?

— Am spus că un om ca tine ar putea contribui la cucerirea dominației mondiale.

— Hm, dominația mondială... a îngînat Arhimede. Nu te supăra, dar am aici ceva mai important de făcut. Ceva mai durabil, ceva care o să ne supraviețuiască, mie și ție.

— Cum ai spus?

— Bagă de seamă, nu-mi șterge cercurile de pe tăbliță. Lucrez la metoda de determinare a suprafeței oricărui sector de cerc...

Ceva mai tîrziu s-a comunicat, oficial, că binecunoscutul savant Arhimede a decedat în urma unui accident regretabil...

OSÎNDIREA LUI PROMETEU

Istoviți de o îndelungată și plictisitoare dezbatere judecătorească, tușind și oftînd, senatorii s-au adunat la umbra măslinilor sacri să delibereze.

— Cum vă spuneam, domnilor, spuse căscînd Hipometeu, președintele senatului, blestemata asta de dezbatere s-a cam lungit. După părerea mea e de prisos să rezum cele spuse, dar o fac ca să nu mi se poată aduce critici formale... Va să zică acuzatul Prometeu, domiciliat în localitate și trimis în fața judecății pentru faptul de a fi descoperit focul și de a fi... hm, hm... de a fi atentat prin aceasta la ordinea publică, a mărturisit: 1) că, într-adevăr, a descoperit focul, 2) că poate, cu ajutorul așa-numitului amnar, să provoace oricînd acest foc și 3) că nu a păstrat așa cum se cuvenea secretul acestei invenții atît de primejdioase și că nici măcar nu a anunțat-o autorităților competente, ci a comunicat-o, sau

mai bine zis, a dat-o spre folosinţă oamenilor simpli, aşa cum rezultă din depoziţiile martorilor citaţi de noi. Socot că este de ajuns şi că putem trece imediat la vot, pentru a stabili vina şi a da sentinţa de condamnare a lui Prometeu.

— Să avem iertare, domnule preşedinte, întîmpină asesorul Apometeu. Eu socot că, avînd în vedere gravitatea faptelor examinate în această şedinţă extraordinară, ar fi poate mai bine să dăm sentinţa numai după o examinare atentă şi, ca să zic aşa, multilaterală a chestiunii.

— După cum vă este dorinţa, domnilor, rosti cu glas solemn Hipometeu. Cu toate că lucrurile sînt clare... Dar dacă cineva vrea să adauge ceva, poftim...

— Mi-aş permite să susţin, spuse juratul Ameteu tuşind şi scuipînd, că, după părerea mea, în toată această chestiune trebuie relevată o anumită latură. Am în vedere partea religioasă a chestiunii, domnilor. Vă rog să fiţi amabili şi să-mi spuneţi: care este definiţia focului? Ce înseamnă această scînteie scăpărată? După cum a mărturisit chiar Prometeu, focul nu este decît fulgerul iar fulgerul este, după cum ştiu şi domniile voastre, un semn al puterii zeului care deţine tunetul! Vă rog, domnilor, să fiţi amabili şi să-mi spuneţi cum a ajuns un oarecare Prometeu la dumnezeiescul foc? Cu ce drept l-a luat? De unde? Prometeu vrea să ne convingă că l-a găsit pur şi simplu. Prostie! Dacă ar fi aşa de uşor, de ce nu l-a găsit, să zicem, unul

dintre noi? Eu am convingerea fermă, domnilor, că Prometeu l-a furat, pur şi simplu, că l-a furat de la zei! Nu ne pot induce în eroare nici refuzul lui de a mărturisi, nici manevrele lui. Eu aş califica această crimă pe de o parte ca furt, iar pe de alta ca defăimare a celor sfinte şi sacrilegiu. Iată de ce cred că,pentru cutezanţa şi neruşinarea sa, acuzatul trebuie pedepsit cu toată asprimea, pentru a apăra sfînta proprietate a zeilor noştri naţionali! Atît am avut de spus, încheie Ameteu, suflîndu-şi nasul cu mult zgomot în pulpana togei.

— Bine zis, consimţi Hipometeu. Cine mai doreşte să ia cuvîntul?

— Să am iertare, spuse Apometeu. Nu pot fi de acord cu deducţiile venerabilului nostru coleg. Am văzut cu ochii mei pe numitul Prometeu aprinzînd focul şi vă pot spune deschis, domnilor — asta rămînînd între noi, bineînţeles — mare lucru nu e! Orice derbedeu, orice pierde-vară sau cioban ar putea să aprindă un foc. Noi n-am făcut acest lucru numai pentru că sîntem oameni serioşi şi n-avem nici timpul nici intenţia să ne jucăm cu nişte pietricele care scapără scîntei. Îl asigur pe colegul nostru Ameteu că aici este vorba de o simplă forţă naturală cu care nu şi-ar pierde timpul un om cu judecata sănătoasă şi cu atît mai puţin un zeu. Socot că focul este un fenomen mult prea puţin important ca să poată profana cele sfinte. Cu toate acestea, sînt obligat să atrag atenţia, stimaţi colegi, asupra unei alte

laturi a chestiunii. Se pare că focul este un element foarte primejdios, ba chiar dăunător. Ați auzit depozițiile martorilor! Experimentînd copilăroasa invenție a lui Prometeu, ei au căpătat arsuri grave, ba în unele cazuri, a avut de suferit chiar și avutul lor! Domnilor, dacă din vina lui Prometeu folosirea focului va cunoaște o răspîndire mai largă, lucru care, din păcate, nu mai poate fi împiedicat, viața și integritatea averii noastre va fi pusă în primejdie, iar aceasta, domnilor, poate însemna sfîrșitul civilizației. Va fi suficient o mică neatenție, ca nimeni să nu mai poată stăvili neînduplecata stihie! Cu o ușurință condamnabilă, Prometeu a iscat acest fenomen periculos. Eu l-aș învinui de delict cu urmări care atrag după sine o serie întreagă de prejudicii și pun în primejdie siguranța publică. Avînd în vedere toate acestea, propun ca Prometeu să fie condamnat la închisoare pe viață, cu regim sever și ținut în fiare. Am terminat, domnule președinte.

— Aveți perfectă dreptate, colega, spuse Hipometeu. Se pune întrebarea, domnilor, ce rost are acest așa-zis foc. Strămoșii noștri, oare au cunoscut ei focul? A propune așa ceva înseamnă a da dovadă de lipsă de respect față de o rînduială de veacuri, înseamnă, hm... înseamnă a duce activitate subversivă. Asta ne mai lipsea — să ne jucăm cu focul! Vă rog să aveți în vedere și urmările, domnilor. Stînd lîngă foc oamenii se vor moleși, vor prefera să se culce pe o ureche

decît să... ei, decît să lupte, etțetera. De aici, slăbiciunea și decăderea moravurilor și... ăă... dezordine generală etțetera. Într-un cuvînt, domnilor, trebuie să facem ceva împotriva acestor fenomene nesănătoase. Trăim vremuri grele și, ce să mai zic... Iată ce am vrut să vă amintesc.

— Foarte just! exclamă Antimeteu. Desigur, sîntem cu toții de acord cu domnul președinte asupra faptului că focul iscat de Prometeu poate da naștere unor urmări imprevizibile. Domnilor, să nu ne ascundem după deget! Focul este un lucru de extremă importanță. Ce posibilități se deschid aceluia care stăpînește focul! Să vă dau numai un exemplu: cu ajutorul lui poate fi incendiată recolta inamicului, pot fi distruse livezile cu măslini, etc. Domnilor, focul ne pune la îndemînă nouă, oamenilor, o forță și o armă nouă. Avînd focul vom fi aproape deopotrivă cu zeii, șopti Antimeteu și deodată strigă tare: Îl acuz pe Prometeu de a fi încredințat această stihie divină și nestăvilită ciobanilor, sclavilor și tuturor celor care au venit la el; pentru faptul de a nu fi încredințat-o celor aleși care ar fi păstrat-o ca pe un bun de preț al statului și ar fi folosit-o după cum se cuvine. Îl mai învinuiesc pe Prometeu pentru faptul de a nu fi păstrat secretul descoperirii lui, secret care de drept revine cîrmuitorilor țării, și îl mai învinuiesc pe Prometeu, strigă Antimeteu indignat, pentru faptul de a fi învățat și pe străini cum se mînuiește focul, adică pentru faptul de a nu-l fi ascuns

de dușmanii noștri. Dînd focul tuturora, Prometeu ni l-a furat nouă! Îl acuz deci pe Prometeu de înaltă trădare și de crimă împotriva ordinei publice.

Antimeteu strigă atît de tare, încît îl înecă tusea. Așteptă pînă se potoli, apoi adăugă:

— Propun să fie condamnat la moarte!

— Așadar, domnilor, anunță Hipometeu, cine mai dorește să ia cuvîntul? Nimeni? Atunci înseamnă că, dată fiind aprecierea tribunalului, acuzatul Prometeu este declarat vinovat, în primul rînd pentru insultă adusă statului și pentru sacrilegiu, în al doilea rînd pentru aducerea unor grave prejudicii fizice celor din jur și pentru prejudicierea avutului altora precum și pentru primejduirea siguranței publice; iar în al treilea rînd îl acuz de înaltă trădare. Domnilor, propun să fie condamnat sau la închisoare pe viață cu regim sever și cu fiare, sau la moarte. Hm...

— Sau și una și alta, pentru a împăca cele două puncte de vedere, spuse Ameteu visător.

— Cum? Cumul de pedepse? se miră președintele!

— Întocmai, rosti Ameteu. Am putea să procedăm în felul următor: să-l ferecăm în lanțuri pe un pisc de stîncă și... să lăsăm vulturii să-i ciugulească ficatul lui de păgîn. Ați înțeles, domnilor?

— Soluția este posibilă, spuse Hipometeu satisfăcut. Ar fi o pedeapsă unică în felul ei, domnilor... hm... și binemeritată pentru astfel de crimă, nu-i așa? Are cineva ceva de obiectat? Nu? Va să zică, am hotărît!

La dejun, Epimeteu, fiul lui Hipometeu, îl întrebă pe taică-său:

— De ce l-ați condamnat pe Prometeu la moarte?

— Asta nu-i de nasul unui mucos ca tine! bolborosi Hipometeu rozînd un picioruș de miel. Piciorul ăsta e mult mai gustos fript decît crud. Iată pentru ce e bun și focul ăsta! Am ținut seama de interesul public. Unde am ajunge dacă orice vîntură-țară ar cuteza să inventeze nepedepsit ceva nou și măreț? Nu-i așa? Dar mi se pare că la carnea asta mai lipsește ceva... Ah, da, pricep, exclamă el bucuros. Piciorul, fript, trebuie frecat cu sare și usturoi! E și asta o invenție, puiule, dar lui Prometeu nu i-ar fi trăsnit niciodată prin cap una ca asta!

ALEXANDRU MACEDON

SCRISOARE DIN STAGIR CĂTRE ARISTOTEL, DIRECTORUL LICEULUI DIN ATENA

Scumpe Aristotel, marele și iubitul meu dascăl!

Nu ți-am scris de mult, de foarte mult timp. dar știi cît de ocupat am fost cu treburile militare. În campaniile împotriva Hircaniei, împotriva Drangianei și Gedrosiei, în luptele pentru Bactriana, în timpul trecerii Indului, n-am avut, într-adevăr, nici timpul, nici dorința de a pune mîna pe condei. Mă aflu de cîteva luni la Susa. Dar și aici am fost nevoit să mă cufund în treburile conducerii, numind funcționari și lichidînd intrigi și răzmerițe, așa încît pînă astăzi nu mi-a fost cu putință să-ți scriu.

E drept că, în linii generale, cunoști activitatea mea din comunicatele oficiale. Dar devotamentul meu față de tine și încrederea în influența pe care o ai asupra minților luminate ale Eladei mă îndeamnă să-mi deschid din nou sufletul față de tine, marele meu dascăl și învățător.

Țin minte că acum cîțiva ani (cît de mult pare să fie de atunci!) ți-am scris, de la mormîntul lui Achile, o

scrisoare înflăcărată și nechibzuită. Mă aflam în ajunul campaniei mele împotriva Persiei și am jurat să urmez toată viața pilda marelui Pelean. Visam glorie și fapte mărețe. Ieșisem învingător în Tracia și credeam că-i conduc pe grecii și pe macedonenii mei împotriva lui Darius numai pentru a ne încununa cu lauri și pentru a fi demni de strămoșii noștri cîntați de divinul Homer. Pot să-ți spun că aceleași idealuri le-am avut la Heroneea și Granic. Dar astăzi apreciez cu totul altfel acțiunile mele de atunci, le dau un sens politic. Privind lucrurile în față, trebuie să spun adevărul: Macedonia noastră, avînd legături destul de slabe cu Grecia, a fost tot timpul amenințată dinspre miazănoapte, de barbara Tracie. Tracii puteau să ne atace în orice clipă nefavorabilă nouă, iar grecii s-ar fi folosit de acest prilej pentru ca, încălcînd tratatul încheiat cu noi, să o rupă cu Macedonia. Am fost nevoiți să cucerim Tracia pentru a ne asigura flancul, în ipoteza unei trădări a Greciei. Era o necesitate pur politică, scumpe Aristotel, dar elevul tău nu-și dădea pe atunci încă seama de acest lucru, și se lăsa furat de visul faptelor mărețe ale lui Achile.

O dată cu înfrîngerea Traciei situația noastră s-a schimbat. Stăpîneam acum întregul țărm dinspre apus al Mării Egee, pînă la Bosfor. Dar, supremația noastră asupra acestei mări era amenințată de puterea navală a Persiei. Ajungînd la Helespont și Bosfor, ne-am pomenit primejdios de aproape de sfera de activitate persană. Conflictul între noi și Persia pentru Marea Egee și pentru trecerea liberă prin strîmtori era deci inevitabilă. Noroc că am dat lovitura înainte ca Darius să se poată pregăti. Am crezut și atunci că merg pe urmele lui Achile și că,

luptînd pentru gloria Greciei, dau prilej să se scrie o nouă Iliadă. Acum însă înțeleg că de fapt problema era alta: îndepărtarea perșilor de Marea Egee. Am făcut-o și îndepărtîndu-i am ocupat toată Bitinia, Frigia și Capadochia, am supus Cilicia și am ajuns pînă la Tars. Asia Mică era a noastră! Deci nu numai balta aceea stătută care este Marea Egee dar și întregul litoral al Mării Mediterane, sau cum îi mai spunem noi, al Mării Egiptului, se afla în mîinile noastre!

Ai să spui, scumpe Aristotel, că prin aceasta îmi atinsesem principalul țel politic și strategic: înlăturarea deplină a Persiei din apele grecești. Dar, prin cucerirea Asiei mici s-a creat o situație nouă: frontierele noastre maritime din sud puteau fi amenințate din această part de Egipt și Fenicia. Perșii ar fi putut primi din partea acestor țări sprijin și materiale strategice pentru a continua războiul împotriva noastră. În consecință a devenit inevitabilă ocuparea regiunii din jurul Tirului și intrarea în Egipt. Astfel am devenit stăpînii întregului litoral mediteranian. Dar s-a ivit un nou pericol! Bazîndu-se pe bogata Mesopotamie, Darius ar fi putut invada Siria, izolîndu-ne teritoriile egiptene de cele din Asia Mică. Trebuia deci să-l nimicim pe Darius, ceea ce am și izbutit să fac la Gaugamela... După cum știi, Babilonul, Susa, Persepolis și Pasargadeae au căzut în mîinile noastre. Așa am ajuns stăpînii Golfului Persic.

Dar pentru a asigura securitatea noului nostru imperiu față de atacurile din nord, trebuiau făcuți inofensivi mezii și hircanii. Așa am și făcut, și teritoriile stăpînite de noi se întind acum de la Marea Caspică pînă la Golful Persic, fără însă a fi apărate dinspre răsărit. Atunci,

împreună cu macedonenii mei am pornit într-o nouă campanie, în țara arianilor și a drangienilor, am devastat Gedrosia și i-am distrus pe arahozieni, intrînd apoi biruitor în Bactria, unde mi-am consolidat victoria militară prin legături matrimoniale, luînd-o de nevastă pe Roxana, principesă bactriană. Și aceasta a fost o necesitate politică.

După ce am cucerit pentru macedonenii și grecii mei pămînturi atît de întinse în răsărit, am fost nevoit să caut prietenia barbarilor, noii mei supuși. Pentru aceasta m-am înconjurat de grandoarea și fastul fără de care sărmanii păstori din orient nu-și pot închipui un domnitor puternic.

Ca să-ți spun adevărul: vechea mea gardă macedoneană a fost nemulțumită. Li s-a părut oamenilor că le-a întors conducătorul spatele tovarășilor săi de luptă. Datorită acestei situații, din păcate am fost nevoit să-i osîndesc la moarte pe Filotas și Calistene, vechii mei tovarăși de luptă... Și Parmenion, bunul meu Parmenion a plătit cu viața. Mi-a părut foarte rău de ei dar n-am avut altă soluție, întrucît nemulțumirile din rîndurile macedonenilor îmi puneau în pericol pasul următor. Acum mă pregăteam pentru campania împotriva Indiei. E drept că Gedrosia și Arachosia sînt împrejmuite de munți înalți ca niște ziduri, dar pentru a face din ele o cetate inexpugnabilă, aveam nevoie de un teritoriu dincolo de munți, ca bază pentru incursiuni sau pentru retragerea după scutul zidului muntos. Un astfel de teritoriu este India, pînă la malurile fluviului Ind, și logica militară îmi cerea cucerirea acestui teritoriu și formarea

unui cap de pod pe malul opus al Indului. Oricare politician sau strateg prudent ar fi procedat la fel.

Cînd am ajuns la fluviul Hifasis, macedonenii mei au început să cîrtească, declarînd că nu merg mai departe, fiind obosiți, măcinați de boli și chinuiți de dorul de patrie. N-am avut deci încotro și m-am întors. A fost un drum îngrozitor pentru veteranii mei, dar mai groaznic pentru mine, care îmi propusesem să ajung la Golful Bengalic pentru a stabili un hotar firesc în răsărit iubitei mele Macedonii. Și iată că vremelnic am fost nevoit să renunț la acest plan.

Ne-am întors la Susa. Aș putea să fiu mulțumit: am creat pentru grecii și macedonenii mei un imperiu vast. Dar, pentru a nu mă sprijini numai pe oamenii mei obosiți, am primit în armată și treizeci de mii de persani. Sînt soldați buni și am nevoie de ei pentru apărarea frontierelor răsăritene. Dar, închipuiți-vă, veteranii mei s-au supărat din această pricină! Ei n-au înțeles că, cucerind poporului meu teritorii orientale a căror suprafață depășește de o sută de ori suprafața Macedoniei, am devenit un mare monarh oriental, că trebuie să-mi aleg sfătuitori și curteni din rîndurile aristocrației orientale și să mă înconjur cu fastul oriental. Toate acestea sînt o necesitate politică firească, și o accept în interesele Marei Macedonii!

Împrejurările îmi cer mereu sacrificii personale, dar le fac fără șovăială, gîndindu-mă numai la măreția și puterea slăvitului meu imperiu. Mă văd nevoit să mă obișnuiesc cu luxul barbar și cu fastul obiceiurilor orientale. Mi-am luat în casă, să-mi fie soții, trei principese

orientale și acum, scumpe Aristotel, m-am proclamat și zeu!

Da, scumpul meu dascăl, zeu!

Credincioșii mei supuși orientali mi se închină și aduc jertfe întru slava mea. Este o necesitate politică; trebuie să-mi creezi autoritatea cuvenită în fața acestor ciobani de munte și conducători de cămile. Cît de îndepărtat e timpul în care mă învățai să acționez călăuzindu-mă după rațiune și logică! Dar, ce să-i faci, chiar rațiunea îți spune că trebuie să te pleci prostiei omenești!

Calea pe care am ales-o ar putea părea fantastică. Dar acum, în liniștea nocturnă a singurătății mele, privind în gînd calea străbătută, îmi dau seama că n-am întreprins niciodată ceva ce n-ar fi fost o urmare logică a pasului meu precedent.

Ei și acum, ascultă-mă, scumpul meu Aristotel, de dragul liniștii și ordinei în imperiul meu și în interesul politicii, ar fi bine să fiu proclamat zeu și în teritoriile noastre din apus. Convingerea că Macedonia și Elada au adoptat principiul puterii mele neîngrădite, mi-ar dezlega mîinile și mi-ar da posibilitatea aici, în orient, să cuceresc pentru Grecia o graniță firească pe litoralul chinez. Prin asta aș asigura pe vecie puterea și securitatea Macedoniei mele. După cum vezi planul e rezonabil și realist. De mult nu mai sînt entuziastul plin de fantezie care face jurăminte pe mormîntul lui Achile.

Și acum te rog pe tine, înțeleptul meu prieten și dascăl, să motivezi și să întemeiezi din punct de vedere filozofic în fața grecilor și macedonenilor proclamarea mea

ca zeu. Procedînd astfel, acţionez ca un om politic şi de stat dotat cu simţul răspunderii.

Iată sarcina pe care ţi-o dau. Du-o la îndeplinire, chiar dacă nu-ţi dai întru totul seama de importanţa ei politică, de necesitatea şi semnificaţia ei patriotică.

Te salut, scumpul meu Aristotel!

Al tău,

Alexandru Macedon

CUPRINS

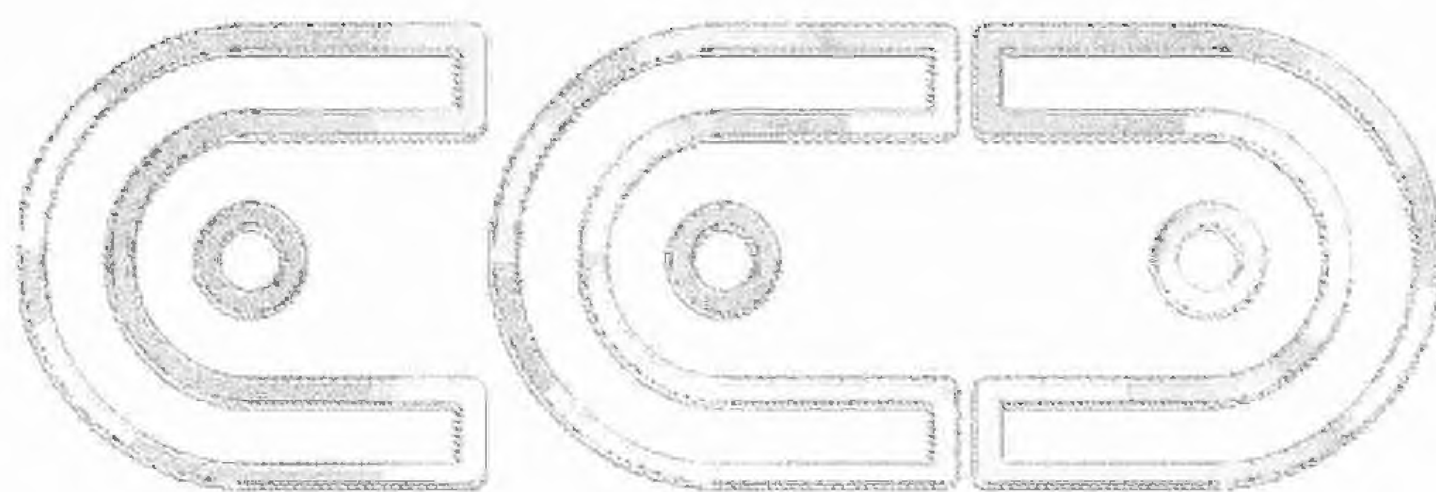
T. 1942

Responsabil de carte: C. Giurgiuca
Tehnoredactor: I. Gheorghiu.
Corector: B. Cioculescu

Dat la cules 28.07.56. Bun de tipar 19.09.56. Tiraj 15.100 ex. Hîrtie cărţi şcolare de 60 gr. m.p. Ft. 700×1000/32. Coli ed. 5,22. Coli de tipar 4,62. Ediţia I. Comanda 2730. A. nr. 02844. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 A=R.

Tiparul executat sub com. Nr. 972 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", Bucureşti, R.P.R.

Scanare și prelucrare digitală

de

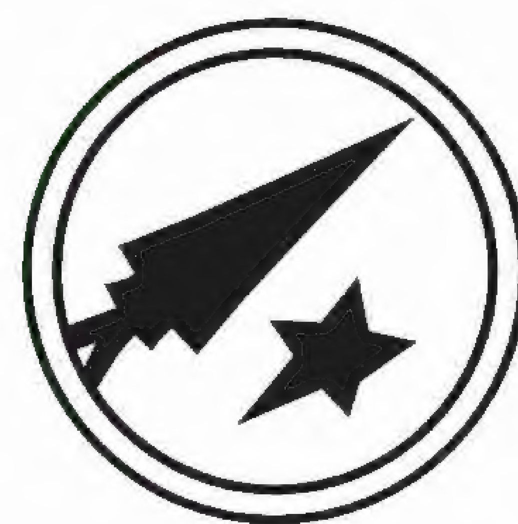

Anonim

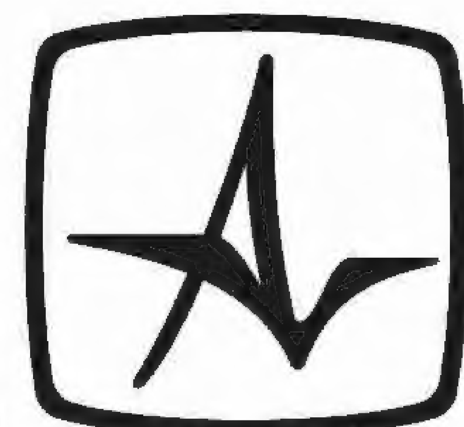

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

